नेपाल भाषाया

प्रारम्भिक

अंक गणित

(ल्याःज्या)

चन्द्रमान श्रेष्ठ

नेपाल भाषाया सफूगू १४ गू

नेपाल भाषाया

प्रारम्भिक

अंक गणित

(ल्याःख्या)

च्वःम्ह —
चन्द्रमान

संशोधक —
हे. मा. पुण्यरत्न वज्राचार्य

प्रकाशक—
नेपाल भाषा परिषद्
३६१ न्यत तुंछे,
कान्तिपुर १३ (नेपाल)

नेपाल सम्वत १०७५
छापा १०००
मू १। छतका जक

थाःह्म—
श्री ज्ञानरत्न वज्राचार्य
श्री वागीश्वर छापाखाना,
भोछें, लायकूसाः,
नेपाल।

समर्पण

नेपाल सम्बत १०७५ पोहेलागा: १३ लैचःरे,
गुखुनु ह्नित्थं सुथंनिसें लुमंके बह्पिं
मां व बौ निह्मस्यां
जको जुल
व हे
शुभ-ह्निया
उपलक्ष्ये

गन दु ?

छुं च्वि परिचय ... ...

परिभाषा १

ल्याः च्वयगु व ब्वनेगु ३

मुनेगु [जम्मा] ८

छ्यायगु [कतय् यायगु] १८

दुगं [गुणन] २७

ब्वथयगु [भाग] ४०

कोथ या चि ४७

विविध क्रिया ५२

उत्पादक व रूढ ५६

महत्तम समापवर्तक ६१

लघुतम समापवर्त्य ६६

उत्तर (लिसः) ११९

पिका:पाखँ

थ्व झी नेपाल भाषा परिषदं पिंहाँ वःगु नेपाल भाषा सफू गू १४ गूगु सफू खः। गुगु श्री चन्द्रमानजुं परिश्रम पूर्वक पिना दीगु त्यागया सिमाय् सःगु साःगु फल खः। गुकिया सवाः थौं कन्हे प्राइमरी स्कूले ब्वना च्वंपिं छात्र छात्रापिसं बांलाक काय् खनि। छाय्धाःसा अध्यापकपिनि धापू दु नेपाल भाषा भाषी छात्र छात्रापिन्त प्रारम्भिक ल्याः स्यने साप हे थाकु। आः थ्व सफुलिं व 'थाकु' अःपुइ परिणत जुइ, थुकी छुं शंका मदु।

थ्व सफू श्री चन्द्रमानजुं परिश्रम पूर्वक च्व जक च्वया दीगु मखु कि पिकाय्त माक्व खर्चं नं थमं हे तयाः थः पूज्य मां बौ पनिगु जंकया दिनया स्मृतियात न्ह्याबलें न्हू ज्वीका दिल, थ्व झगु झीगु समाजया संस्कृती न्हूगु तपं खः।

प्रकाशक

थ्व ल्याः सफूया विषये छत्वाः खँ

" ल्याखं जाःगु न्ह्यपु हे जाःगु न्ह्यपु खः " धयागु ततःधंपिं मनूतय्‌गु धापू दु । खःनं खः, भीसं स्वयूबले नं आपाः धया थें तिखेपिं जाःपिं, सःस्यूपिं व कुतिकुति सना न्हून्हूगु ज्याखँया अजमास याना क्यनेफुपिं मनूत व हे ल्याः सःपिं व ल्याःया ज्ञां दुपिं खनेदु । अमि न्ह्यःने ल्याः मसःपिं, मस्यूपिं मनूत बादशाही बाजाया न्ह्यःने टाँइंनाइ धयाथें खः । छायूधाःसा भीसं थुकिया प्रतत्त प्रमाण न्ह्यःनेसं खं कि भी थिमी दाजुपिंके ल्याःया अनुभव ज्ञां दुगुलिं इमिसं थःत माःगु ल्याः मनं मनं हे भी भोँतय् बा गोरले च्वयाः ल्याः स्वइपिसं सिबे याकनं यायफु । अपिं गबलें ल्याखं मद्याः । इपिं मद्याःगु छुं जादु बा मन्त्रतन्त्र यानाः मखु, ख्वालि थःपिसं ल्याखं जाःगु जन्त्र घाना जक खः ।

हानं थ्व संसारे सृष्टि जुया च्वँक की, पतङ्ग, पशुपत्ती व मनू आदि फुक्कयसं ल्याःया जलं कया च्वंगु दु । ल्याःया जः मदयकं सुनानं हे थीँक सने व च्वीँक हाले मफु । अथे हे तुं दया च्वँक शास्त्रे ल्याःया ह्वाःमदुगु गुगुं शास्त्र मदु । ल्याःया बः मकायूकं छुं शास्त्र नं पूमवं । संगीत शास्त्र स्व, ल्याखं हे लुकुं छिना तःगु दु । चित्र कला, स्थापत्य कला व मूर्ति निर्माण कला आदिया शास्त्र स्व, फुक्कसितं ल्याखं चुपा नयाः वेकुंच्याना तःगु दु । उजोकथं

थ्वँ (इतिहास), भूगोल, मनोविज्ञान, विज्ञान आदि फुक शास्त्र थात नं ल्याखं पाचिना तःगु दु । थुजोगु महत्त्व दुगु, नां दुगु सिकय् नं बुकय् नं माःगु ल्याःया ज्ञान झीके दयका तयगु तःव्वकं भिं । झीत जक मखु झीपिं स्वयाः नं थ्व संसारया न्हू-पाहाँ वःपिं झी केहेँ किजापिंत थुजोगु शास्त्रया ज्ञां दयका बीगु झन तःच्वकं भिं । झीसं झीके थ्व शास्त्रया ज्ञां दयकेत ला उस्त थाकु मज्वीक दयका च्वनागु दु । छायधाःसा झीत थुकिया साधन मेमेगु भायया ल्याःसफूत यक्व दु । व नं झीसं छ्यलं चुया नं स्वलं चुया नं सयका तयागु छता निता मेगु भाषाया सहायतां थ्वीका सयका च्वना । आः मेगु स्वँ बइ, झी केहेँ किजापिनिगु । छु, इमित नं झीसंथें हे थाकुक, ई यक्व बिक थुकिया ज्ञां बिया च्वनेगु ला ? मखु, इमित झीसं स्वया नं याकनं व अःपुक्क थुकिया ज्ञां बी माला च्वंगु दु । थ्व खँयात झीसं जक मखु प्रकृति व इलं हे लाय् लाय् बुया धया च्वंगु दु । थ्व प्रकृतिया खँ व झीसं मनं तातुनागु खँ फत्ते याय्गु ल्याःभः खः मां-भाषं झी केहेँ किजापिंत शिक्षा बीगु व नं थुजोगु शास्त्रया ज्ञां ला झन थःगु भाषां हे मज्विसें मगाः । तर थुजोगु सफू ह्लातं च्वया तःगु छगू निगू सिबे मदु, व नं छखा निखाय् छें जक । थुजोगु अभाव खना पासा चन्द्रमानजुं झीगु भाषं नं ल्याः सफू च्वया उकिया पूर्ति यानादिल । थ्व तच्वतं हे लय्ताया खँ खः ।

जि थ्व सफू फुक्क पूवंक स्वया । झीगु भाषां पिहाँ वःगु थ्व विषयया ह्लापांया सफू जूसां मचातय्गु लागी पिहाँ वया च्वंगु मेमेगु भायया ल्याःसफू स्वयाः कमह्यं । मेमेगु भायया ल्याः सफुलिं ल्याः स्यनेबले स्वयाः नं थ्व सफुलिं स्यनेबले च्वस्

धयागु भीगु इच्छा पूर्ण जुइ थें च्वं, व खँ थ्व सफुलिं हे कनि जिं धया च्वने मा:गु मदु। उकिं थ्व सफूयात बिभिन्न पाठशालाया शिक्षकपिसं उपयोगिता स्वया: पाठ्यक्रमे थाय् बिया दिलधा:सा पासा चन्द्रमानजुं निला-पिला न्ह्यब:निसें थ:गु तन, मन व धन बिया: सना याना दीगु ज्या व भीसं धयागु खँ धूलाइ धका भा:पा।

सिला च:रे १०७५
सकोछें वसन्तपुर

पुण्यरत्न वज्राचार्य

न्ह्वःह्लसिया खँ

कहानी, कविता, निबन्ध धुं हे च्वय् मसःगु थ्व थ्वाथः कलमं झीगु भाषाय् नं ल्याः-सफू ल्याखय् लाकेगु जिगु आशा जक खः । व आशा पूर्तिया लागी मसः मसः कलम ज्वना थ्व चोयंगु 'नेपाल भाषाया प्रारम्भिक अंक गणित' ह्लिकिपिनि न्ह्योने तयागु दु । भाषाप्रेमी जनं व छात्र छात्रापिसं मं मेमेगु भाषाया बांबां लागु सफू छखे तया नं थ्व सफुलि ज्या कया दी धयागु आशा दु । छाय्धाःसा थ्व झी प्रिय मातृ भाषाया प्रथम ल्याः-सफू खः ।

थ्व सफुली धात्थें 'विविध क्रियाय्' जोर, जोर व बिजोर, बिजोर धुनेगु नियम गुलित ताले लाः, थ्व विचारणीय । थ्व जोगु नियम मेगाय् उस्त खने मदु ।

ब्रह्माया द्वनाः निगः छ्यों दुह्म मचा थ्वगु झीसं स्व हे खँन, अथे हे थुकी नं द्वंविदा अवश्य दइ । उकिया सूचना बिया दिल धाःसा सधन्यवाद लिपाया संस्करणे शुद्ध याय दइ । नाप नापं मेमेगु नं ल्याः-सफू पिकायेत प्रेरणा बइ ।

विनीत—

चन्द्रमान

धन्यवाद

थ्व सफू परीक्षा याना गनं तंका गनं लिकायूका ब्यूम्ह हे. मा. पुण्यरत्न वज्राचार्य यात,

नापं भाषा सम्बन्धी खँय् सचि ल्यया बांबांलागु शब्दं छायूपा सभाः याका ब्यूम्ह कवि चित्तधर ' हृदय ' यात,

अनं थ्व सफू पिकायूगुली हरतरहं तेवा बिया ब्यूम्ह भाजु भगवतीप्रसाद व मेपिं पासापिन्त नं ।

चन्द्रमान

छुं चिं परिचय

भाषाय् गथे पूर्ण बिराम, पाद बिराम, प्रश्न सूचक इत्यादि चि ज्याय् च्वयता तइ, अथे हे ल्याः सफुली नं अनेक चि ज्याय् च्वयलि।

० थ्व चियात 'शून्य' धाइ। व चिनं छुं मदु धाइ। गथे अन सुं मदु शून्य हे का।

\+ थ्व चियात 'धन' धाइ। व चिनं मुँ (जम्मा या) धाइ।

— थ्व चियात 'ऋण' धाइ। व चिनं छ्यायगु, पाः यायगु, फायगु तुलना यायगु व अन्तर आदिया संकेत बी।

× थ्व चियात 'गुनण' धाइ। व चिनं दुगं या, गुणय् या, धाइ।

÷ थ्व चियात 'भागहार' धाइ। व चिनं ब्वथ (भागया) इनाव्यु इत्यादि धाइ।

= थ्व चियात 'उत्ति' धाइ। व चिनं उत्ति हे व: छुं मपा:, बराबर धाइ।

∴ थ्व चिनं 'उकिं' धाइ। उकिं धाय् माःसा कि थ्व चि तइ, थथे—(१) ४+३=७, ४+३∴७

(२) ४—३=१, ४—३∴१

अथवा चिया अर्थ (=) उत्ति हे ल:।

। थ्व चियात 'पूर्ण बिराम' धाइ। थ्व आपालं ल्याः सिधल कि तइ।

, थ्व चियात 'व' धाइ। थ्व चिनं 'व' या अर्थ बी, वर गुबलें गुबलें मेगु नं ब्यू। गथे—

(१) मुँ (जम्माया) ३, ४ स ',' या + (मुनेगु) जुल।

(२) छ्या (कतय्या) ४, ३ स ',' या — (छ्याय्गु) जुल।

[३] दुगं या [गुणनया] ४, ३ स ',' या × [दुगंयायगु] जुल ।

[४] ब्वथ [भागया] १२, ३ स ',' या ÷ [ब्वथयगु] जुल ।

:— थ्व चिनं 'कय् स्व' धाइ ।

०— थ्व चि आखः म्हं चाय्‌के मालकि तर।

( ) थ्व चियात 'चीधंगु कोथा' [सानु कोष्ट] धाइ ।

{ } थ्व चियात 'थिकगु कोथा' [डबल कोष्ट] धाइ।

[ ] थ्व चियात 'तःधंगु कोथा' [ठूलो कोष्ट] धाइ ।

— थ्व चियात 'बा कोथा' [आधा कोष्ट] धाइ। थ्व चि ल्याःख्या ब्वय् च्वनि ।

... थ्व चिनं आदि मेमेगु नं धाइ।

" " थ्व चिनं च्वय् [माथि] धयाथें धाइ ।

' ' थ्व चिनं 'जिमित सीकि' 'बांलाक स्व' धाइ ।

. थ्व चि गुबलें गुबलें × [दुगं] या पलेसा च्वं वइ ।
गुबलें गुबलें 'वं' [,] थें ज्या बी । गथेः—

(१) मुँ ७ व ४ स व या + मुनेगु जुल ।

(२) छ्या ७ व ४ स व या — छ्यायगु जुल ।

(३) दुगंया ७ व ४ स व या × दुगं यायगु जुल।

(४) ब्वथ ८ व ४ स व या ÷ ब्व थयगु जुल।

गनं गनं +, —, ×, ÷ या पलेसा ',' व 'व' नं ज्याय् छ्यला तःगु दइ ।

नेपाल भाषाया

प्रारम्भिक

अंक गणित

(ल्याःज्या)

परिभाषा

थौं न्ह्यागु चीज बा वस्तु नं थुलिउलि धयागु दु। गुगु कि फ्रीसं कुचा कुचा याना ब्वथय्‌फइ। गथे छुं भचा दां, छुं भचा अन्न, छथो मनू व फुक्कं ल्याः खः। थुकीं फ्रोसं छुं छगू चीज व वस्तुया धू (अणु अणु) निसें कया जगत तक नं ल्याः यायफु।

छुं छगू वस्तु अथवा चीज थुलि उलि धका धायत अङ्क ज्याय्‌ ख्यलि। गबले कि व चीज व वस्तुया मेगु चीज व वस्तु लिस्य कार्य (ज्या) ज्वी। गथे ' छतका दां ' धयागु दांया छुं छगू अंश खः। ' छह्म मचा ' धयागु नं मचात मध्ये छगू अंश खः। अले फ्रीसं ल्याः याय्‌ फइ कि ' छह्म मचायात छ्यतिं नितका ल्याखं च्याह्म मचा तयत भिखुतका दां माः '।

ल्याःया दक्ले न्हापायागु अङ्क 'एक वचन' (छगू गु) ज्वीमाः। गुगु कि भीसं खना हे च्वंगु खइ। गथे छह्म मनू, छगः आलु, छम्हू जाकि, छपु सु इत्यादि।

छिं अपो मेगु अङ्कयात 'बहु वचन' (छगुलिं अपोगु) धाइ गुगुया हा व हे छगू ज्वी। गथे 'स्वँ' थुकियात दांयात धाःसा 'स्वतका' ज्त्री! र गु छतका छतका स्वथाय् खः। (१ × ३ = ३; १+१+१ = ३)

छुं छगू बीज बा वस्तुया मू थुलि उलि धाइह्म ल्याः हे खः। 'छकु' (एक हात) नं छगू हाकःया मू खः गुकिं थुलि ताःहाकः धयागु सीदत्ती। अथे हे 'ई' यात नं ल्याः यायूज्यू। गथे 'घौछि'।

छुं ल्याःयात 'अनवच्छिन्न' थुबले धाइ कि गबले व ल्याः लिस्य मेगु छुकिया नापं सम्पक दइमखु। गथे न्या (५), खु, ह्नस, च्या, गुँ इ०।

छुं ल्याःयात 'अवच्छिन्न' थुबले धाइ कि गबले व ल्याखं मेगु छुं लिस्य सम्पर्क तइ। गथे न्याह्म मनू, हयूह्म भंगः, गुह्म खुँ इ०।

ल्याः सफू थ्व खः कि गुगु सफुलिं थःगु जीवने ल्याः, (अङ्क, संख्या, हिसाब इ०) या ज्या स्यनाबी। गुगु कि विज्ञानया छगू तःधंगु अंश तथा जगतया तगोगु मिखा खः। गुकिं भीसं थःगु जीवने माःगु पत्नाः छी फइ।

ल्याः ब्वयूगु व ब्वनेगु

अङ्कगणितया ल्याः गुंगः हे जक खः। मेगु '०' शून्य (गुलि) छगः दु। थुलिंका। थुलियात 'माल्याः' धाइ। क्रो लाक थथे—

𑑑 𑑒 𑑓 𑑔 𑑕 𑑖 𑑗 𑑘 𑑙 𑑐

छि	नसि	स्वँ	पि	न्या (ङा)	खु	न्हस	च्या	गुँ	गुलि
१	२	३	४	५	६	७	८	९	०
एक	दुइ	तीन	चार	पाँच	छः	सात	आथ	नब	शून्य

मेगु निगः बा निगलं अपो अङ्क तया बाल्याः' (संख्या) ज्वी।

साह्न १०

संछि	११	नीछि	२१	स्वीछि	३१
संनसि	१२	नीनसि	२२	स्वीनसि	३२
संस्वँ	१३	नीस्वँ	२३	स्वीस्वँ	३३
संपि	१४	नीपि	२४	स्वीपि	३४
संङा (न्या)	१५	नीङा	२५	स्वीङा	३५
संखु	१६	नीखु	२६	स्वीखु	३६
संन्हस	१७	नीन्हस	२७	स्वीन्हस	३७
संच्या	१८	नीच्या	२८	स्वीच्या	३८
संगुँ	१९	नीगुँ	२९	स्वीगुँ	३९
संसाह्न (नीय)	२०	निसाह्न (स्वीय)	३०	स्वँसाह्न (पीय)	४०

पीछि	४१	ख्वीछि	६१	चय्छि	८१
पीनसि	४२	ख्वीनसि	६२	चय्नसि	८२
पीस्वँ	४३	ख्वीस्वँ	६३	चय्स्वँ	८३
पीपि	४४	ख्वीपि	६४	चय्पि	८४
पीङा	४५	ख्वीङा	६५	चय्ङा	८५
पीखु	४६	ख्वीखु	६६	चय्खु	८६
पीह्नस	४७	ख्वीह्नस	६७	चय्ह्नस	८७
पीच्या	४८	ख्वीच्या	६८	चय्च्या	८८
पीगुँ	४९	ख्वीगुँ	६९	चय्गुँ	८९
पि साह्न (ङेय्)	५०	खुसाह्न (ह्नय्य)	७०	च्यासाह्न(ग्वीय्य)	९०
ङ्येछि	५१	ह्नय्छि	७१	ग्वीँछि	९१
ङ्येनसि	५२	ह्नय्नसि	७२	ग्वीँनसि	९२
ङ्येस्वँ	५३	ह्नय्स्वँ	७३	ग्वीँस्वँ	९३
ङ्येपि	५४	ह्नय्पि	७४	ग्वीँपि	९४
ङ्येङा	५५	ह्नय्ङा	७५	ग्वीँङा	९५
ङ्येखु	५६	ह्नय्खु	७६	ग्वीँखु	९६
ङ्येह्नस	५७	ह्नय्ह्नस	७७	ग्वीँह्नस	९७
ङ्येच्या	५८	ह्नय्च्या	७८	ग्वीँच्या	९८
ङ्येगुँ	५९	ह्नय्गुँ	७९	ग्वीँगुँ	९९
ङासाह्न(ख्वीय)	६०	ह्नय्साह्न(चय्य)	८०	गुसाह्न रुःछि, सः,	१००

निगलं अपो दुगु संख्या के च्वयाथें च्वी।

सच्छि (सः)	१००
द्वःछि (द्वः)	१,०००
झिद्वः "	१०,०००

लखछि (लाख)   १,००,०००
झिलख   ”   १०,००,०००
कोटि (करोड्)   १,००,००,०००
झिकोटि   ”   १०,००,००,०००
अरब   १,०० ००,००,०००
झि अरब   १०,००,००,००,०००

थ्व ल्या:यां च्वय्‌यागु ल्या: बिशेष ज्या खँय्‌ खने मदु।

सूचना— सच्छि; द्व:छि, लखछि आदि 'छि' लिउने लाइगु व निस:, स्वद्व:, पिलख आदि ब्वीबले 'नि' 'स्वँ' 'पि' आदि न्ह्योने लाइ।

अङ्कयात आखलं नँवाकेगु तथा आख:यात अङ्कं नँवाकेगु सयकेत न्याग: आख: (या मन्त्र) ब्वंसा गा:।

दसु— स: द्व: ल: को अ

आख:यागु अङ्क च्वयत हापां थुध्व:नि साला अले फोलाक ल्या:या खवं जव पाखे स:, द्व:. ल: को अ च्वया दिसँ। अले छु छु गुलि गुलि धाल व व वहे वहे ध्व:या दुने च्वया दिसँ, हामो ग्व: छ हे उखे थुखे लाइ मखु।

दसु—	अ	को	ल:	द्व:	स:	चाकां चुकुं
	० ०	० ०	० ०	० ०	०	० ०

सूचना— स:' छगू छग:या ब्वी मेगु फुक्क निग:या ब्वी।

दसु— नेपालय्‌ दच्छिया पीछि कोटी, न्हय्‌गू लख, ग्वीँ द्व:, ह्यूस: व चय्‌ च्यातकाया विदेशी वस्तु व:।

च्वया दिसँ—	अ	को	लः	द्वः	सः	चाकां चुकुं
	०	४१	७५	६०	७	८८

= ४१७५ ६०७८८ उत्तर

अभ्यास १

ल्याखं च्वः—

(१) ङासः, ङ्येङा । पी च्या । (३) ग्वी (ग्वीयू) (४) ह्ययूद्वः, खुसः, पीस्वँ । (५) च्याद्वः, ङा । (६) गुलख, नीद्वल, प्यसः, ह्यस् । (७) पीय् कोटि, ह्ययूलख, खुसः स्वी गुँ । (८) छि अरब । (९) ङा कोटि । (१०) पि कोटि, ह्ययूङा । (११) नी कोटि, स्वँ । (१२) चय् च्यालख, स्वीय । (१३) ङाद्वः । (१४) पिलख, ङ्येखुद्वः ह्ययूसः चय् गुँ । (१५) स्वलख, ह्ययूच्याद्वः गुसः पीङा । (१६) ङ्ये खुलख, ह्ययूच्याद्वः, गुँसः स्वीपि । (१७) ह्ययू च्यालख, ग्वीद्वः स्वसः, पि । (१८) स्वीखुलख, ह्ययूच्याद्व गुसः, स्वँ । (१९) ख्वीह्नस लस, चय् गुँद्वः स्वीपि । (२०) ह्ययूङा कोटि, नीस्वलख, पीङाद्वः, खुसः, ह्ययूच्या । (२१) चय् गुँ कोटि, स्वीपि लख, ङ्येखुद्वः न्हयसः, गुँ । (२२) छिअरब, नीस्वँ कोटि, पीङा लख, ख्वीन्हयद्वः, ङासः, ग्वी । (२३) नीस्वँअरब, पीङा कोटि, ख्वी न्हय् लख, चय् गुँद्वः स्वीपि ।

गबलें गबलें थथे नं न्यने ज्यू ।

दसु— च्यालख, ङा अरब, न्हयसः खु च्व ।

अ	को	लः	द्वः	सः	चाकां चुकुं
०५	००	०८	००	७	०६
(२)	(६)	(१)	(५)	(३)	(४)

= ५००० ८०० ७०६

दसु—४६७९०३५ यात आखलं च्व ।

अ	को	ल:	द्व:	स:	चाकां चुकूं
		४६	७९	०	३५

पीखुलख, न्हय् गूँद्व:, स्वीङा ।

आखलं च्व

सूचना—ल्याःया जव पाखेयागु शून्य ल्याःख्याय् म्वाः ।

(१)१३४ (२)२८०. (३)१९२६. (४)२०३२१. (५)७. (६)२५४१८. (७ २३२१८. (८)२१८६७०९. (९)१००००४. (१०)१८६५८२७८. (११)३४९८६७०९. (१२)१६७८४९. (१३)३६४२१४९७६. (१४)१२४५७९८. (१५)४००००९, ७४००९८, २३४५००६, ५६७८००२, ५४३२१०९. (१६)६०४०-५१००३, १२३४५६७८९, ९८२७३६४५०. (१७) ५४३०१२, ००१२५३, ०४२५००, ५८००. (१८)७०००३, ३०००७, ३००७०, ३०७००. (१९) ३७०००, ७३०००, ०३७००, ००७३०. (२०) ७०३००, ७००३०, ००३७०, ०००७३

मुनेगु (योग) (संकलन) (जम्मा यायूगु)

निगू अथवा निगुलिं अपो संख्या बा अङ्कयात छुतयू मयासें छगू हे ल्या: दयकेगु अथवा छुं छगू संख्या बा अङ्कयू मेगु छगू अथवा छगुलिं अपो अङ्क बा संख्या तनेगुयात 'मुनेगु' धाइ। अथे याना वःगु फलयात 'संकलन फल' धाइ। गथे २ + ४ = ६, २ व ४ या सङ्कलन फल ६ खः। (=) उत्ति २ व ४ = ६ हे खः उत्ति मपाः। धन तथा मुनेगु चिं (+) खः।

'०' शून्ययू '१' तँ तं वंसा म्होलाक ज्वी थथे—

०+१=१, १+१=२, २+१=३, ३+१=४ ...... इ०

दसु— ५+४=६,	=५+४
	=५+३+१
४ धयागु १+१+१+१ हे खः।	=५+२+१+१
उकिं ५ स १+१+१+१ तने	=५+१+१+१+१
बले ६ जुल।	=६+१+१+१
	=७+१+१
	=८+१
	=६ उत्तर।

सूचना— मचातयुगु लागी पतिंचा नीगु स्यना बीगु आपाः भिं। केयागु पाठ कण्ठ ब्वंका दिसँ। ब्वनेगु थथे— छि व छि निसि। छि व नसि स्वँ। छि व पि ङा। छि व न्हसं च्या इ०।

ब्वनेगु १

१ व १ नं २	२ व १ नं ३	३ व १ नं ४
१ व २ नं ३	२ व २ नं ४	३ व २ नं ५
१ व ३ नं ४	२ व ३ नं ५	३ व ३ नं ६
१ व ४ नं ५	२ व ४ नं ६	३ व ४ नं ७
१ व ५ नं ६	२ व ५ नं ७	३ व ५ नं ८
१ व ६ नं ७	२ व ६ नं ८	३ व ६ नं ९
१ व ७ नं ८	२ व ७ नं ९	३ व ७ नं १०
१ व ८ नं ९	२ व ८ नं १०	३ व ८ नं ११
१ व ९ नं १०	२ व ९ नं ११	३ व ९ नं १२

४ व १ नं ५	५ व १ नं ६	६ व १ नं ७
४ व २ नं ६	५ व २ नं ७	६ व २ नं ८
४ व ३ नं ७	५ व ३ नं ८	६ व ३ नं ९
४ व ४ नं ८	५ व ४ नं ९	६ व ४ नं १०
४ व ५ नं ९	५ व ५ नं १०	६ व ५ नं ११
४ व ६ नं १०	५ व ६ नं ११	६ व ६ नं १२
४ व ७ नं ११	५ व ७ नं १२	६ व ७ नं १३
४ व ८ नं १२	५ व ८ नं १३	६ व ८ नं १४
४ व ९ नं १३	५ व ९ नं १४	६ व ९ नं १५

७ व १ नं ८	८ व १ नं ९	९ व १ नं १०
७ व २ नं ९	८ व २ नं १०	९ व २ नं ११
७ व ३ नं १०	८ व ३ नं ११	९ व ३ नं १२
७ व ४ नं ११	८ व ४ नं १२	९ व ४ नं १३
७ व ५ नं १२	८ व ५ नं १३	९ व ५ नं १४
७ व ६ नं १३	८ व ६ नं १४	९ व ६ नं १५
७ व ७ नं १४	८ व ७ नं १५	९ व ७ नं १३
७ व ८ नं १५	८ व ८ नं १६	९ व ८ नं १७
७ व ९ नं १६	८ व ९ नं १७	९ व ९ नं १८

दसु— मँु— ५, ४, ६ व ९

ह्नापां ९ व ६ या १५ जुल, उकी ४ तनेबले १९ जुल, हकनं ५ तनेबले २४ जुल उकिं ५, ४, ६ व ९ या संकलन फल २४ जुल।

क्रिया— ५
४
६
९
―――
२४

५+४+१५ = ५+४+६+९
५+१९ = ५+४+६+९
२४ = ५+४+६+९

अथबा

५+४=९, ९+६=१५, १५+९=२४ उत्तर

दसु— मँ— १६+८=१६+४+४=२०+४=२४ उत्तर

अभ्यास २

(म्हुतं हे लिसः बीगु)

(क) गुलि ? ६ व २, ५ व ४, ७ व ६, ८ व ६, १ व ६, ३ व ४, ६ व ७, ८ व ७, ४ व ६, ७ व ६, ५ व ८, ६ व ४, ३ व ७, ५ व ६, ६ व ६, ७ व ६ ......

(ख) गुलि ? १० व ७, ११ व ६, १५ व ७, १२ व ७, १६ व ८, १३ व ५, १४ व ३, १७ व ७, १६ व २, १६ व ६, १६ व ८, १५ व ५, १४ व ७, १७ व ६, १३ व ६, १६ व ६, १० व १०, ...

(ग) गुलि ? २० व ८, ३० व ६, ५० व ६, ७० व ५, २६ व ४, ३२ व ३, ३६ व ७, ५० व ६, ६१ व २, ८३ व ६, ५० व १२ ......

(घ) तँ (१) ५ स ७, ६, १२, १५, २३, २५ २७, २६, ३१.
(२) ६ स ५, ६, ४, ७, १५, १८, २८, ३०, ३२, ३४.
(३) ७ स १८, २८, ३५, ४५, ५५, २, ४२, ५२, ४५.

(ङ) मुँ (जम्मा या) ५ व ४, ६ व १०, १३ व १, १५ व ४, १६ व २, २० व ३, २५ व ७, २६ व ६, ३५ व ८, ४३ व ६, ९५ व ८, ६३ व ५, ७३ व ६' ८५ व ७, ६५ व २, ६ व ६०, १३ व २, २५ व ६, ५५ व ६, ६६ व ६, ७७ व ७, ११ व ११, ५५ व १५ ......

(च) उत्तर स्व। (१) छपा ह्लाती च्यागः व मेगुली ह्ययूगः नापं गुलि ज्वी ?

(२) छगू सफूया खुपौ व मेगुया भिं निपौ जूसा निगुलिंया गुलि ?

(३) सन्दुसय् १३ सफू व कन्तुरय् ८ नापं गुलि ?

(४) भीगु भाषाय् ब्यञ्जन ३६ गः व स्वर ॠ, लृ, लॄ छखे तया नं १३ गः आखः दु। आ ॠ, लृ, लॄ नापं तया पूर्ण बर्ण-माला गोगः दु ज्वी ?

(५) छद्म साया प्यपा तुति दुसा निद्म साया गुलि दइ ?

(६) छंके च्यागः गुचा दुगुली न्यागः त्यात कि गोगः दइ ?

(७) जिं जाकि भिंनितकाथा व बजि च्यातकाथा न्याना नं जिके स्वतका दां ल्यं दु सा ह्मापा गुलि दुगुज्वी ?

(८) श्यामं अं च्यागः व आमासि खुगः न्याःसा वयाके गोगः सिसाबसा दइ ?

(९) धिबा छगःया भिं निगः अम्बः न्याना स्वंगः प्वसा ब्यूसा गोगः दइ ?

(१०) छतकाया स्वीगः पासि जूसा नितकाया गुलि ?

(११) छ भिं स्वदँ दुबले केहें चा बुल । आ केहेचा हय् दँय् इहिं याइबले छ गोदँ दइ !

(१२) जि छन्त भिं न्यातका दां बिधुं बले जिके च्यातका दां दु। ह्मापा छन्त मबिया बलेगुलि दइ ?

(१३) छद्म पासां गुंगः धिबा जुलं बुकल, च्यागःया बजि नल अप्नं वयाके पुरस न्यायूत स्वंगः ल्यंदु। आ वं गोगः धिबा छें ज्वना वल ?

(१४) जि थायू छें छन्न ह्ययूनं भ्किमुरि व मेम्हसें न्यामुरि वा वय हल । हनं हैगु खुमुरि दनि । व नापं गोमुरि वा दइ ?

(१५) थौं कन्हे भ्कि स्वदँ दुह्म ह्ययदँ लिपा गोदँ दइ ?

(१६) छं जन सेवाय स्वकः, मून लाइतय् न्याकः, विश्वज्योती ह्ययूकः व जय नेपालय् निकः सिनेमा स्वे धूंकुसिनि फुक्कं गोगु (गोकः) स्वे धुन ?

(१७) छं ख्वीगलं न्यागु भ्किगः लबः कयाः मीमासा गोगलं मी ?

(१८) छिमि बाःनं छ त स्वतका, छिमि किजायात नितका व छिमि मांयात स्वीतका दां बिलं नं भ्कितका ल्यंदु । ह्मापा छिमि बाःयाके गोतका दां दु ?

(१९) जिं अङ्कगणितया प्यतका, बिज गणितया खुतका, रेखा गणितया स्वतका व 'की' या स्वतकां छन्न पसल्या याके न्याःसा वयात गुलि दां बीमालि ?

(२०) थ्व सफूया गुलि तुत ज्वी ? थुकियात भ्वेौं पीगःया थायूत स्वीगः ज्याला वन, ह्वकनं ग्यबः व थ्यायूत, स्वीत, मः नापं स्वीगः हे वन ।

सूचना— मति मतिं ल्याः ख्याय् मफुगु संख्यात मुने माःसा (जम्मा याय माःसा) के च्वयाथें याना दिसँ । (स्वना दिसँ)

दसु — ६४५, ५०७ व ३५ मुँ ।

मुनेत ल्याः भ्कोलाक के च्वयाथें च्वका दिसँ ।

६४५	५ + ७ = १२ + ५ = १७ या १० + ७
५०७	१ + ४ = ५ + ३ = ८ या ० + ८
३५	० + ६ = ६ + ५ = १४ या १० + ४
१४८७	१ + ० = १ या ० + १

५ व ७ या १२, १२ व ५ या १७ जुल १७ या ७।छग: नि व हे ल्या:या के च्वयूमाल। अले उकि ल्यं १ व ४ या ५ जुल । ५ व ३ नापं ८ जुल। ८ या ८ हे वयां लिक जव पाखे च्वय माल। मेगु ल्यं थुकी मन्व। हकनं ९ व ५ या १४ जुल। १४ या ४ व वयां लिपा ल्या हे मदुगुलिं १ ल्यंया १ हे तुं च्वयूमाल।

सूचना— जम्मा यायूगु (मुनेगु) स्यना दीबले 'ल्यं' (ह्ला तयूसं च्वनिगु) (हात लागे) बांलाक व थ्वीक स्यना बिया दिसँ। हाकनं ल्या: बीबले शब्दं बिया उकिया लिस: (उत्तर) नं शब्दं हे कया दिसँ। गुकिं याना शब्दया ल्याखं च्वयूगु व ल्या: यात शब्दं च्वयगुली आपा हे तेवा बी। अभ्यासया निम्तीं थ:मं च्वया नं याका दी फु। नापं नापं मेगु ल्या सफूलिं नं याका दी फु।

अभ्यास ३

मुँ—

(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)
३	६	८	७	८	५६
५	९	७	५	९	४२
९	८	९	८	८	
४	७	७	९	९	

(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)
७३	४०	९०	७९	३७५
२६	३७	५०	८४	२०८
				७४०

(१२)	८७९	(१३)	८९	(१४)	९८६	(१५)	९८४
	८२		४०		७४२		७६
	१९०		६७३		९९९		९४०

(१६)	३४५	(१७)	४५६	(१८)	८९०	(१९)	५६७८
	६७८		७८९		३४५		९०३४
	९०३		३०९		६७८		५६०९

(२०)	७८९३	(२१)	७८९०	(२२)	४०७	(२३)	७६४३
	४०५०		३००५		९०८		२४८
	८९०८		८९८९		५००९		५००४
	४५६७		३४३४		४१०३		१२३४

(२४)	४२९	(२५)	५०९८	(२६)	४८०७	(२७)	२८
	७		२०७		३०९		४००७
	८५		४०		४		३५०
	३		२		१		९
	९४७६		३२९		५००		३०२

(२८)	५८९७५	(२९)	८३९	(३०)	१९	(३१)	५००७
	९७०५		२०५८		२११		१०१
	३६८		४७६		४११५		२०
	२९		८२०५		७०		१०००२
	७८०००		४७४६०		१		९९९९

(३२) ३८७५६
५०९५२
७८०९५
३४५६०
३२३०८

(३३) ५८९७३
८६०९४
३७५०९
६८४९३
९८७६५

(३४) ३८९७४
७८०६८
९३५४७
८१०६९
६९८५४

(३५) ९८७६५
६६५४३
२०१२३
४५६०७
८०८७६

(३६) ३४५६७
२०५९
८७६३४
५०९८
४५६
७८३२

(३७) ५६०९८
३४५६
९७८
२३
४५६
७८९२

(३८) ७८९३२
९०७०८
४५६९२
७८९३
७००५०
४९८०५

(३९) ८९०५६४
५६७८९
४५६७
८९०
१२३४
५६७८९
२०९८

(४०) १२३४५६
७८९०१
२३४५
७०००४
२३४५६७
७८९०४
३०९

(४१) ३४५६७८
२३४५६
७८०९
७०२५
२३४५९
९७८०३७

(४२) ५४९०७
३२१०
२९१
४५९१११
४५६७

(४३) ५५५५५
३२१०
१२३
९६७८२
११
१११

(४४) ५४७८९
३६९१२
४८ २६
४
१४
४१२
३

(४५) ३६९१२१५
५१२१९६३
७१४२१
१२४१७०
५१०१५२०
२५५८७
११०२

(४६) २११४७८७
७१४२१३५
५१५२५३
२२२
१
१७००१
९

(४७) १२३
१३२
२१३
२३१
३२१
३१२

(४८) १२३४
१२४३
१३२४
१३४२
१४२३
१४३२
२१३४
२१४३

(४९) १२३४५६७८९
२३४५६७८९१
३४५६७८९१२
४५६७८९१२३
५६७८९१२३४
६७८९१२३४५
७८९१२३४५६
८९१२३४५६७
९१२३४५६७८

छ्यायूगु (पाःयायूगु, कतय् यायूगु, वियोग)

निगू संख्याय् छगू स्वया मेगु गुलि अपो अथवा म्ह धका स्वेगु तथा छुं संख्याय् मेगु संख्या पाः यायगु, फायगु लिकायूगु, तुलना यायूगुयात छ्यायूगु (कतय् यायगु) धाइ। ऋण तथा छ्यायूग चि (—) खः। व चिंया जवे च्वंगुली खवे च्वंगु पाः यायगु, फायूगु लिकायूगु आदि खः। गथे ९—५, ४—३ इ०।

निगू संख्या छ्याना (कतय् याना) वःगु 'ल्यं' यात 'अन्तर फल' 'ल्यं' धाई। उकियात हे 'व्यवकलन फल' नं धाः।

गथे ९—५ = ४ गुंगलं न्यागू लिकाल कि प्यंगू ल्यनि।
भोलाक १, २, ३, ४ इ० स १, १ लिकाःसा ज्वी थथेः—
१—१ = ०, २—१ = १, ३—१ = २, ४—१ = ३. इ०

हसुः— ९—५

९ धयागु १, १ गुंगः व ५ थबागु ङागः अक खः गुंगः स ङागः बन कि ल्यं १+१+१+१ = ४ हे जुल।

उकि

९—५ = ४ जुल

९—५ = ९—४—१
= ९—३—१—१
= ९—२—१—१—१
= ९—१—१—१—१—१
= ८—१—१—१—१
= ७—१—१—१
= ६—१—१
= ५—१
= ४ उत्तर

सूचना — ब्वनेगु थथे:—

छि स छि बन ल्यं मदु
नसि स छि बन ल्यं छि
स्वँ स छि बन ल्यं नसि इ०

पाठ व: मव: थिचा याना दिसँ।

ब्वनेगु २

१ स १ वन ल्यं ०	२ स २ बन ल्यं ०	३ स ३ वन ल्यं ०
२ स १ बन ल्यं १	३ स २ वन ल्यं १	४ स ३ वन ल्यं १
३ स १ वन ल्य २	४ स २ वन ल्यं २	५ स ३ बन ल्यं २
४ स १ वन ल्यं ३	५ स २ वन ल्यं ३	६ स ३ वन ल्यं ३
५ स १ वन ल्यं ४	६ स २ वन ल्यं ४	७ स ३ वन ल्यं ४
६ स १ बन ल्यं ५	७ स २ वन ल्य ५	८ स ३ बन ल्यं ५
७ स १ वन ल्यं ६	८ स २ वन ल्यं ६	९ स ३ वन ल्यं ६
८ स १ वन ल्यं ७	९ स २ वन ल्यं ७	१० स ३ वन ल्यं ७
९ स १ बन ल्यं ८	१० स २ वन ल्य ८	११ स ३ वन ल्यं ८
१० स १ वन ल्यं ९	११ स २ बन ल्यं ९	१२ स ३ वन ल्यं ९
४ स ४ वन ल्यं ०	५ स ५ वन ल्यं ०	६ स ६ बन ल्यं ०
५ स ४ वन ल्यं १	६ स ५ बन ल्यं १	७ स ६ वन ल्यं १
६ स ४ वन ल्यं २	७ स ५ बन ल्यं २	८ स ६ बन ल्यं २
७ स ४ बन ल्यं ३	८ स ५ वन ल्यं ३	९ स ६ बन ल्यं ३
८ स ४ वन ल्यं ४	९ स ५ वन ल्यं ४	१० स ६ वन ल्यं ४
९ स ४ वन ल्यं ५	१० स ५ वन ल्यं ५	११ स ६ बन ल्यं ५
१० स ४ बन ल्यं ६	११ स ५ वन ल्यं ६	१२ स ६ वन ल्यं ६
११ स ४ वन ल्यं ७	१२ स ५ वन ल्यं ७	१३ स ६ बन ल्यं ७
१२ स ४ वन ल्यं ८	१३ स ५ वन ल्यं ८	१४ स ६ बन ल्यं ८
१३ स ४ वन ल्यं ९	१४ स ५ वन ल्यं ९	१५ स ६ बन ल्यं ९

७ स ७ वन ल्यं ०	८ स ८ वन ल्यं ०	९ स ९ वन ल्यं ०
८ स ७ वन ल्यं १	९ स ८ वन ल्यं १	१० स ९ वन ल्यं १
९ स ७ वन ल्यं २	१० स ८ वन ल्यं २	११ स ९ वन ल्यं २
१० स ७ वन ल्यं ३	११ स ८ वन ल्यं ३	१२ स ९ वन ल्यं ३
११ स ७ वन ल्यं ४	१२ स ८ वन ल्यं ४	१३ स ९ वन ल्यं ४
१२ स ७ वन ल्यं ५	१३ स ८ वन ल्यं ५	१४ स ९ वन ल्यं ५
१३ स ७ वन ल्यं ६	१४ स ८ वन ल्यं ६	१५ स ९ वन ल्यं ६
१४ स ७ वन ल्यं ७	१५ स ८ वन ल्यं ७	१६ स ९ वन ल्यं ७
१५ स ७ वन ल्यं ८	१६ स ८ वन ल्यं ८	१७ स ९ वन ल्यं ८
१६ स ७ वन ल्यं ९	१७ स ८ वन ल्यं ९	१८ स ९ वन ल्यं ९

दसु:— ५३ स्वया ४७ गुलि ह्म ?

५३—४७=५३—३—४४
=५३—३—१०—१०—१०—१०—४
=५०—१०—१०—१०—१०—४
=४०—१०—१०—१०—४
=३०—१०—१०—४
=२०—१०—४
=१०—४

५३—४७=६ उत्तर।

अथवा

५३=४०+१३, ४७=४०+७, ४० स ४० वन ल्यं मदु। अनं १३ स ७ वन ल्यं ६ हे जक जुल, उकिं ५३—४७=६ हे उत्तर जुल।

अभ्यास ४

(क) म्हुतुं लिसः बीगु।

(१) च्यागुली स्वंगू, गुंगुली प्यंगू, ह्यगुली ङागू, गुंगुली खुगू, च्यागुली ङागू, प्यंगुली निगू, नीगुली छगू पाःया।

(२) १० व ६, १२ व ८, १३ व ८, १५ व ७, १६ व ८, ११ व ६, १८ व ९, १४ व ६, १५ व ८, १७ व ८ १९ व ९, गुलि पाः?

(३) २८ व ७, २७ व ५, ५६ व ६, ९९ व ७, १५ व २, ५७ व ३, ८८ व ८, ४९ व ६, २६ व ४, २२ व ९, ३५ व ८ ४२ व ७, ५१ व ६, ६० व ५, ७३ व ४, ८६ व ८, ९२ व ९, ८३ व ७, ८१ व ५, ७८ व ३, ६२ व ६, १२ व ६ गुलि पाः ?

(४) १०० स ५ लिकाकां जितले यंकि।

(५) १०० स ६ लिक कां जितले यंकि।

(६) १०० स ७ लिकाकां जितले यंकि।

(७) १०० स ८ लिकाकां जितले यंकि।

(८) २०० स ९ लिकाकां जितले यंकि।

(९) ३०० स १० लिकाकां जितले यंकि।

(१०) ७ यात ५ व ६ या जम्माय्, ९ यात ७ व ८ या जम्माय् ८ यात ६ व ७ या जम्माय्, ७ यात ५ व ६ या जम्माय्, ९ यात ४ व ८ या जम्माय्, ६ यात ५ व ४ या जम्माय्, ४ यात ३ व १ या जम्माय्, ३ यात ३ व ५ या जम्माय् छ्‌या (कतय्‌या)।

(ख) लिसः (उत्तर) स्वः।

(१) मचा छह्म सिके १५ गः गुच्चा दुगुली ८ गः बुतकि गोगः ल्यनि ?

(२) १७ तका दां दुह्मस्यें गुतका फुकइबले गुलि ल्यं दइ ?

(३) छ छिमिदाजु स्वया प्यदं क जूसा छिमिदाजु १६ दँ दइबले छ गोदँ दइ ?

(४) छगू आखः ब्वनेगु थासे नीह्म मचात दु । स्वह्म मवः खुनु आखः बोनिपिं गोह्म दइ ?

(५) छिमि बाःयाके नीतका दां दुगुली छन्त गुरुयात बीत न्यातका बिया ल्यँक छिमि मांयात बिल धाःसा छिमि बानं छिमि मांयात गोतका दां बिल ज्वी ?

(६) जि उखुन्हु जन सेवाय् 'चतुथ ख १५' या टिकट् ३२ गः धिबां न्याना ५३ गः धिबां मिया व्छयाबले जित गोगः धिबा लबः दत ज्वी ?

(७) छन्त नीपाः ल्याः च्वयूगु भ्वँः न्याना ब्यूगुली च्यापाः च्वय् धुनिबले गोपाः ल्यं दइ ?

(८) जिके ८ गः मसि थल दु । छंके १४ गः दु । आ, जि गोगः न्यातकि छंकेति हे दइ ?

(९) रामयाके ४८ गः धिबा दु । गोपालयाके व स्वया ६ गः ह्म धासा गोपालयाके जक गोगः धिबा दु ?

(१०) ३० ह्म कोया हुलय् अपां कयूका २० ह्म ब्वया वनिबले गोह्म ल्यं दइ ?

मनमनं ल्याः ख्याय् मफुगु छ्यायमाल धाःसा के च्वयाथें याका दिसँ, ल्याः च्वका दीबले गः मगासा ल्याःया देपा पाखें निसें च्वयूगु स्यना दिसँ। नत्र जः खः पाइयाथथें:—

५२५४३	५२५४३
३७८	३७८
५२१६५	१४७८३

दसु— ५४७९—२५९६ या ल्याःया ।

५४७९ ९—६ = ३, १७—९ = ८, ४७—१७ = ३०,
२५९६ १३—५ = ८, ५—१ = ४, ४— २ = २

२८८३

गुँ स खु वन स्वँ ल्यन । ह्लस स गुँ मवन उकिं मेगु साँह्ल (१०) तना संह्लस जुल, संन्हस स गुँवन च्या ल्यन । न्हाचःयागु साँन्ह न्वे '।छ' पाः या सां ज्यू के 'छि' तं सां ज्यू । के ङा स छि तनेबले खु जुल, पि स खु मवन उकिं हाकनं साँन्ह (१०) तना संपि जुल, संपि स खु वन च्या ल्यं जुल । थुकियागु साँन्हबा 'छि' के तनेबले (१+२ = ३) स्वँ जुल । ङा स स्वँ वन नसि ल्यं जुल उकिं ५४७९ स २५९६ वन २८८३ ल्यं जुल ।

सूचना— छ्यःयगु या लिसः (उत्तर) स्वे सिबे 'ल्यं' व चिकिधंगु संख्या मुनाः (जम्मा याना) स्वया दीसां ज्यू ।

गथेः—	५४७९	ल्यं	२८८३
	२५९६	चीधंगु	२५९६
	२८८३		५४७९

थुकिं मुनेगु (जम्मा यायगु) हकनं याय् मालि उकिं ल्याः याकनं वायफै । नापं नापं लिसः (उत्तर) या भरे च्वनेगु नं तना वनि । मिलय् मजूसा हकनं ल्या यायगु हे बाही ज्वी ।

अभ्यास ५

छ्‌थाः (कतय्‌ या)

(१) २३	(२) ३४	(३) ५६	(४) ७८	(५) ८०	(६) ५०
१२	२१	३४	२०	३०	२६
(७) ४६	(८) ५२	(९) ६३	(१०) ७४	(११) ३५४	(१२) ७९५
३७	२५	४७	२८	२३४	६०६

(१३) ४८०	(१४) ९७७	(१५) ८४२	(१६) ९०४	(१७) ५६८०
३९०	७९९	३८४	५८९	७३९

(१८) ५४०९०	(१९) ८४३२१	(२०) ८५८५८	(२१) ५४३२१
७०७३	५३७८९	५८५८५	१२३४५

(२२) २०००४	(२३) ९८९३५७	(२४) ७०८०९३
१७३२५	९९९९९	२०५०३
(२५) ८०५४००	(२६) ७०००२०३	(२७ ८२४३९
७००५३	५००९५६	७६८९३

(२८) ५०४०७—१९०७६. (२९) १०८५३४—१०८९४.

(३० ९३४०६—७९९०. (३१) ७९०२५६—८२७८९.

(३२) ८००००—७६४३८. (३३) १००००००—९९९९९९.

(३४) ७७७७७०—८८८८९. (३५) ७८०००४—३८९२१०.

(३६) ३०९४५६७८९३४—१९३५६७८९०४५.

(३७) क्वे च्वंगु संख्याय्‌ पालंपाः गुलि गुलि तंसा भिंलख ज्वी?
१९, २०५, ९४७५, ९९४४६, ४३५०० ?

(३८) ९३८६७ स गुाल लिकाल कि ल्यं ९०३ ज्वी ?

(३९) २९ स्वया छिलाख (लाख) गुलि अपो ?

(४०) १००१ स्वया छिकोटि (करोड) गुलि अपो ?

(४१) भिद्वः स्वया ७९ गुलि ह्म ?

(४२) स्वयम्भु पा:या १४५३ त्वाथः दु बिज्यासःया १२५ जक बिज्यासःया त्वाथः स्वया स्वयम्भु पा:या त्वाथः गुलि अपो दु ?

(४३) छिमिगु पसःया ३९८४५० दुहाँ वइगु व २८०७६९ पिहाँ वनिगु जूसा गुलि लबः दइ ?

(४४) छेँ छखा स्वद्वलं न्याना ३३२५ नं म्यूसा गुलि लबः दइ ?

(४५) छं जित ५४० तका दां त्याय् व्यूसा जि भिद्वःयाह्म छह्म साहू पुना व्छेफु। आ जिके गुलि दु ?

(४६) निगू संख्याया जम्मा ९३८९५ व तःधंगु संख्या ७७३५९ जूसा चीधंगु गुलि ?

(४७) तःधंगु संख्या गुलि ? यदि चीधंगु ३७९९ व निगुलिं मुन कि ७८०९०० ज्वी।

(४८) ७३८९ ज्वी। छुकी ९९९ तंसा ?

(४९) बुँगद्योया जात्रा लगभग स्वीन्हु माः तर जनबाहाद्योया प्यन्हुं हे सिवःसा बुँगद्या गोन्हु अपो जात्रा याय् माः ?

(५०) थनं नारिखुसि ङाकय् दु तर पंतिखुसि भिं निकय्मछिं दु। थन निह्म निथाय् ह्निं कयूछि कयूछि ल्याखं वनिबले नारी बंह्म गोन्हु ह्नापा थ्यनि ?

सरल

दसुः— ३+२—१+४—५ या ल्याःया।

३+२—१+४—५ = (३+२+४)—(१+५)
= ९—६ = ३.

३+२—१+४—५ = ५—१+४—५ = ४+४—५
= ८—५ = ३ उत्तर।

सूचना— थ्व ल्याखे दकले ह्यापायागु 'धन' ज्वी।

अभ्यास ६

ल्याःखा—

(१) ५+२—३. (२) ७+३—५—३. (३) ११+५—४.
(४) २३+१७—९+२—१४. (५) ३६—२७+४३—१९.
(६) ९७३—७२४+२०९. (७) ७८९६५—८७९५—७३८६.
(८) ८७०३—७९३५+३००२—१०३०.
(९) १६००—९२४—३००—८८.
(१०) ५७८—३४५+७८९—५०७.
(११) ९४५६७+३२८५—७७७७७—३०४+६४.
(१२) ६७८+४५२—७८९—४५६+७८९.
(१३) ४७८५+३४५—५६७३+४५७८—५६७८+२३४५.
(१४) १९०३५—२५६+७०९—८९०५+७४+७०५—८९०५.
(१५) ४०९०+५१९—१०७९—६९४३+२५६—३९८+४५६०.

दुगं (गुणा, गुणन)

छुं छगू संख्या तःकः मछि मुनेमाल (जम्मा यायमाल) धाःसा व ज्या अःपुक छु गथे याना सिधयकाबी उकियात हे ' दुगं ' ' गुणा ' ' गुणन ' धाइ।

छुं संख्या तःकः मछि मना छगू फल वइ व फलयात ' गुणन फल ' ' दुगं फल ' धाइ । उकियात हे ' गुणित ' नं धाः ।
दसुः— ४ × ३ = १२, ४ + ४ + ४ = १२.

गबलें गबलें दुगं × गुणन या पलेसा ' . ' नं वः तर ल्याः व हे खः गथे ४ × ३ = १२, ४.३ = १२

× थ्व चिया जव पाखे च्वंगुयात ' गुण्य ' व खव पाखे च्वंगुयात ' गुणक ' धाइ । ल्याः यायबले गुण्यया थासे गुणक व गुणक या थासे गुण्य लाःसां उकिया फल व हे ज्वी । थ्व हे कारणबस, भ्रौथाय् मालया भाः प्रायः उथें जूगु खः । थन नोटया भाः दंसा बिदेशे वस्तुया अभाव ज्वी, नापं मू नं थिके हे ज्वी । बिदेशे बस्तु दंसा थन नोट थिकेज्वी मोहलं न्याइपिन्त छुनि छुका ! गथेः—

४ × ३ = १२, ४ + ४ + ४ = १२.
३ × ४ = १२, ३ + ३ + ३ + ३ = १२.

सूचना— च्वनेगु थथेः—
छि छि छि, नसि स्वं खु,
पि ङा नीय्, हस च्यां च्येखु इत्यादि ।

ब्वनेगु ३

१—१—१	२—१— २	३—१— ३
१—२—२	२—२— ४	३—२— ६
१—३—३	२—३— ६	३—३— ९
१—४—४	२—४— ८	३—४—१२
१—५—५	२—५—१०	३—५—१५
१—६—६	२—६—१२	३—६—१८
१—७—७	२—७—१४	३—७—२१
१—८—८	२—८—१६	३—८—२४
१—९—९	२—९—१८	३—९—२७
१—१०—१०	२—१०—२०	३—१०—३०
४—१— ४	५—१— ५	६—१— ६
४—२— ८	५—२—१०	६—२—१२
४—३—१२	५—३—१५	६—३—१८
४—४—१६	५—४—२०	६—४—२४
४—५—२०	५—५—२५	६—५—३०
४—६—२४	५—६—३०	६—६—३६
४—७—२८	५—७—३५	६—७—४२
४—८—३२	५—८—४०	६—८—४८
४—९—३६	५—९—४५	६—९—५४
४—१०—४०	५—१०—५०	६—१०—६०

७ — १ — ७	८ — १ — ८	९ — १ — ९
७ — २ — १४	८ — २ — १६	९ — २ — १८
७ — ३ — २१	८ — ३ — २४	९ — ३ — २७
७ — ४ — २८	८ — ४ — ३२	९ — ४ — ३६
७ — ५ — ३५	८ — ५ — ४०	९ — ५ — ४५
७ — ६ — ४२	८ — ६ — ४८	९ — ६ — ५४
७ — ७ — ४९	८ — ७ — ५६	९ — ७ — ६३
७ — ८ — ५६	८ — ८ — ६४	९ — ८ — ७२
७ — ९ — ६३	८ — ९ — ७२	९ — ९ — ८१
७ — १० — ७०	८ — १० — ८०	९ — १० — ९०

१० — १ — १०	११ — १ — ११	१२ — १ — १२
१० — २ — २०	११ — २ — २२	१२ — २ — २४
१० — ३ — ३०	११ — ३ — ३३	१२ — ३ — ३६
१० — ४ — ४०	११ — ४ — ४४	१२ — ४ — ४८
१० — ५ — ५०	११ — ५ — ५५	१२ — ५ — ६०
१० — ६ — ६०	११ — ६ — ६६	१२ — ६ — ७२
१० — ७ — ७०	११ — ७ — ७७	१२ — ७ — ८४
१० — ८ — ८०	११ — ८ — ८८	१२ — ८ — ९६
१० — ९ — ९०	११ — ९ — ९९	१२ — ९ — १०८
१० — १० — १००	११ — १० — ११०	१२ — १० — १२०

१३ — १ — १३	१४ — १ — १४	१५ — १ — १५
१३ — २ — २६	१४ — २ — २८	१५ — २ — ३०
१३ — ३ — ३९	१४ — ३ — ४२	१५ — ३ — ४५
१३ — ४ — ५२	१४ — ४ — ५६	१५ — ४ — ६०
१३ — ५ — ६५	१४ — ५ — ७०	१५ — ५ — ७५
१३ — ६ — ७८	१४ — ६ — ८४	१५ — ६ — ९०
१३ — ७ — ९१	१४ — ७ — ९८	१५ — ७ — १०५
१३ — ८ — १०४	१४ — ८ — ११२	१५ — ८ — १२०
१३ — ९ — ११७	१४ — ९ — १२६	१५ — ९ — १३५
१३ — १० — १३०	१४ — १० — १४०	१५ — १० — १५०

१६ — १ — १६	१७ — १ — १७	१८ — १ — १८
१६ — २ — ३२	१७ — २ — ३४	१८ — २ — ३६
१६ — ३ — ४८	१७ — ३ — ५१	१८ — ३ — ५४
१६ — ४ — ६४	१७ — ४ — ६८	१८ — ४ — ७२
१६ — ५ — ८०	१७ — ५ — ८५	१८ — ५ — ९०
१६ — ६ — ९६	१७ — ६ — १०२	१८ — ६ — १०८
१६ — ७ — ११२	१७ — ७ — ११९	१८ — ७ — १२६
१६ — ८ — १२८	१७ — ८ — १३६	१८ — ८ — १४४
१६ — ९ — १४४	१७ — ९ — १५३	१८ — ९ — १६२
१६ — १० — १६०	१७ — १० — १७०	१८ — १० — १८०

१९ — १ — १९	२० — १ — २०	२१ — १ — २१
१९ — २ — ३८	२० — २ — ४०	२१ — २ — ४२
१९ — ३ — ५७	२० — ३ — ६०	२१ — ३ — ६३
१९ — ४ — ७६	२० — ४ — ८०	२१ — ४ — ८४
१९ — ५ — ९५	२० — ५ — १००	२१ — ५ — १०५
१९ — ६ — ११४	२० — ६ — १२०	२१ — ६ — १२६
१९ — ७ — १३३	२० — ७ — १४०	२१ — ७ — १४७
१९ — ८ — १५२	२० — ८ — १६०	२१ — ८ — १६८
१९ — ९ — १७१	२० — ९ — १८०	२१ — ९ — १८९
१९ — १० — १९०	२० — १० — २००	२१ — १० — २१०

सूचना— १० तक ल:थें मवेकुसें मज्यू। लिपा धोका नइ मेगु नं कण्ठ ला वेके हे मा:।

दसु:— २७४५ यात २ (नि) दुगं या।

२७४५   ५×२=१० या ० ल्यं ह्लातय् १
      २   ४×२=८+१=९ या ९ ल्यं ह्लातय् ०
५४९०   ७×२=१४ या ४ ल्यं ह्लातय् १
         २×२=४+१=५ या ५ ल्यं ह्लातय् ०

२७४५×२=५४९०=२×२७४५.

अभ्यास ७

क्वेंगु संख्यायात पालं पा: ३, ४, ५ व ६ दुगं या:।

(१) २३, ३२, २१, ३६, ४७ व ५८.

(२) ६८, ७६, ८५, ३२६, ४०५ व ८७६.

(३) १२४, २५५, ३७५, १६५ व २०५.

(४) २७५, ५५०, ७६५, ६५, ८०५ व २०३.
(५) १६३, २६३, ५७४, २३३, ४०७ व १२७.
(६) ३२६, ४३२, ४५१, ५३३, ४२३ व ४७६.
(७) ३२७, ५२३, ४१५, ३५३, २६३ व ८६७.
(८) १२०, ३६१, ३६५, २४५, २५० व २६०.
(९) ४२०, १११, २२२, ३३३ व ४४४.
(१०) ५५०, २३०, ४५०, ५३० व १२३४५.

यदि छुं संख्याया खव पाखे छगः शून्य तंसा वया मू (मान) ह्लापा या झिदुगं ज्वी । अथे जूगुलिं छुं संख्यायात १० नं दुगं (गुणन) याय् माःसा खव पाखे छगः शून्य जक तंसागाः । गथे २३ × १० = २३,० तथा २५ × १० = २५,०३० थथे जूगुलि १००, १०००, १०००० आदि संख्यां दुगं (गुणन) याय् माःसा क्रमशः ०० ०००,०००० जक तंसागाः ।

छुं संख्यायात ३० बा मेगु अजागु आदि संख्यां दुगं (गुणन) याय् माःसा (३० यागु हे) ह्लापायागु संख्यायात स्वदुगं याना शून्य छगः तंसागाः । गथे ४२६ × ३० = १२७८,०.

दसुः— ३२९ यात ६०० दुगं याः ।

३२९	जकयाः	३२९	मछि यायम्वाः
६००		६००	
१९७४,००		०००	
		०००	
		१९७४	
		१९७४००	

अभ्यास ८

दुगं या

(१) ३५९ यात ३०, ३०० व ३०००.
(२) ७०३५ यात ४०, ४०० व ४०००.
(३) ३९०५ यात ५०, ५०० व ५०००.
(४) ७०३ यात ६००, ६००० व ६००००.
(५) ३९ यात ९००, ९००० व ९००००.
(६) ८२२९ यात ७००, ७००० व ७००००.
(७) ३००५ यात ८०००, ८०००० व ८०००००,
(८) ९००४ यात ९०००, ९०००० व ९०००००.
(९) ३०५०३ यात ६०००, ६०००० व ६०००००.
(१०) ७२९५ यात ९०, ८००, ७०००, ६०००० व ५०००००.

दसु:— ७२८ यात ३२९ दुगं (गुणन) या ।

(क)			(ख)
७२८			७२८
३२९			३२९
६५५२	गुणन फल	९ यागु	६५५२
१४५६०	गुणन फल	२० यागु	१४५६
२१८४००	गुणन फल	३०० यागु	२१८४
२३९५१२	गुणन फल	३२९ यागु	२३९५१२

थन ७२८ व ३२९ यागु गुणन फल (दुगं फल) ९, २० व ३०० या पृथक् पृथक् याना बल, व स्वंगुलिं मुंबले (जम्मा याःवले)

पूर्ण संयाया गुणन फल (दुगं फल) जुल । थ्वे 'ख' यागुली खव पाखे शून्य मदु । व अ:पुकेत व म्हंचायूकेत जक या:गु ख: पूर्ण रूप ला 'क' यागु हे ।

अ:पुक दुगं (गुणन) यायूबले शून्यया ल्या: ब्वी मखु । कारण शून्य जक लिपा तना ब्यूसांगा: ।

दसु:— २० × ३०० = ६००० या
२ × ३ = ६, ० × ०० = ०००
६००० = २० × ३००.

गुणक व गुण्य निगुलिया अथवा गुण्य वा गुणक न्ह्यागु ली छगुली जक खव पाखे शून्य द:सां व शून्यत छखे चीका ल्यंगु संख्याया जक क्रिया याना लिपा जक व शून्यत बना ब्यूसागा: । अ:पुइ ।

दसु:— २० यात ३०० दुमं (गुणन) या ।

२०		२/०	
३००	या थ्वे यथार्थे	३/००	जक यायगु
००		६/०००	गुलि अ:पु ?
००			
६०			
६०००			

गुण्यया बिचय् शून्य वल धा:सा व शून्यया फल मकासें गोगः शून्य दु व:ग: हे ल्या: (अङ्क) त्व:ता (ल्या:या जव पाखे न्ह्यन्याना) मेगु ल्या: थ्वयूबले पाइमखु । अ पुइ ।

दसुः— ५५५ यात ३००३ दुगं याः।

५५५
३००३
————
१६६५
०००
०००
१६६५
————
१६६६६६५

५५५
या च्वे धयाथें ३००३ जक याय्
————
१६६५ बले गुलि अःपु?
१६६५
————
१६६६६६५

११ निसें २० तकया दुगं (गुणन) छकलं याय्गु हे अःपु।
दसुः— १२५६ यात १५ दुगं या।

१२५६
१५
————
६२८०
१२५६
————
१८८४०

१२५६
या च्वे धयाथें १५ जक याय्गु
————
१८८४० हे गुलि अःपु?

गुणा जवं, खवं तथा बिचं यःथासं निसें याःसां ज्यू।
बरु गः मिलेयाना च्वय् सय्के माः।

दसु:— ७२८ यात ३२६ दुगं या।

(१)		(२)		(३)	
	७२८		७२८		७२८
	३२६		३२६	३ब६स }	३२६
	६५५२		२१८४	य:गुलिं	१४५६
	१४५६		१४५६		६५५२
	२१८४		६५५२		२१८४
	२३६५१२		२३६५१२		२३६५१२

च्वेयागु दुगं (गुणन) मिलय् जू मजू स्व ।

गुणन फल
४
गुण्य गुणक
८ ५
४

गुण्य ७२८ या ७+२+८=१७,
१७ यानं १+७=८ तथा १७—९=८
गुणक ३२६ या ३+२+६=१४,
१४ यानं १+४=५ तथा १४-९=५
गुणनफल २३६५१२ या २+३+६+५+
१+२=२२, २२ यानं २+२=४ तथा
२२-१८=४ उकिं गुणन बांलाक मिलय् जू।

८×५=४० या
४+०=४ तथा
४०-३६=४

सूचना— गुणय् धयागु फछिं फतले याकनं व अ:पुक मद्दंक यायगु हे आपा: भिं। छाय् धा:सा लिपा त:त:धंगु यायत थाकु चाइ मखु। अभ्यास छ जूसा निक: स्वक: याकूसां ज्यू ।

अभ्यास ९

क्वे च्वंगु संख्याया (दुगंफल) गुणनफल पिका।

(१) ३७५ व ५४, ९०४ व ९८, ७४० व ६९
(२) ४९७२ व ३४५, ८७६२ व ९०४, ८०७२ व ९७२
(३) ७०८ व ७०८, ८४६३ व ३४०, ८२३९ व ५००९
(४) ८९०२५ व ८००७, ९०४०७ व ६०५०
(५) १२३४५६ व ७०८०९, ८६३४०० व ७०६००
(६) ८२००७८ व ९००७२, ४८०३९० व ८९०७
(७) ८५७३०५६ व ९०००८२, ७३९०२५० व ३००९०००
(८) ९८७६५०७ व ३९४२१, ३७०० व ८०९०२५०००
(९) ८९७६५४३ व ९७८६५३, ३७०३०४ व ६०७०३७०
(१०) ३०७६५० व ९००६०, ७८४६९२ व ८००७५
(११) ८३००३८ व ७००२०८, ३२५७६५० व ३२५७६५०
(१२) ३५७९६ व ६५७०००२, २०९०३० व ४००८००६००
(१३) ७०३५९ व ५०९१, ७२९०१० व ५०४५०
(१४) ७१९५६ व ८०७६, ९२३७५ व ५४३८
(१५) ८२१९५४३ व ७००७६१

अभ्यास १०

(क) छकलं दुगं (गुणन) या।

(१) ४३२९ यात ११, ३८०९ यात १२
(२) ७२०४ यात १३, ७०८२ यात १४
(३) ४८९० यात १५, ८७८९ यात १६

(४) १३५७० यात १७, २८०७० यात १८
(५) ५६३८२ यात ११, ४२१३४५ यात १२
(६) ६८४३२ यात १५, ७१४०८२ यात १४
(७) २६०८१६ यात १६, ६७३२१८ यात १८
(८) ४३५६ यात १६, ८४१८७५ यात २०

(ख) लिसः ब्यु ।

(१) छतकाया १६२ पाइ दु घाःसा ३७०५ तकाया गुलि पाइचा दइ ?

(२) अङ्कगणित सफुली ५७६ पौ दु व छपती ३७४६ गः आखः दु आः उकी जम्मा (कुल) गुलि आखः दइ ?

(३) च्वें छपी ब्रिर्तीया १७५ तका पुलेमाःसा ३२५ पी बिर्ती बुँ न्यायूत गुलि दां मालि ?

(४) यलया भागमती ताँ छीपिं २६३६० ह्यु दु धाःसा दच्छिया (३६५ न्हु) गोम्हं छी ?

(५) छपाः म्हे नीच्याफा जाकि न्ह्यंसा ७३६ पा म्हे गोफा न्ह्यनि ?

(६) छह्म किसिया मू ३४७६ तका व सलया ७६५ तका ल्याखं खुह्म किसि व भिंखुह्म सल न्यायूत गुलि दां मालि ?

(७) ६० सेकन्द या १ मिनट, ६० मिनट या १ घण्टा व २४ घण्टाया छन्हु जूसेंलि छिच्छिया गुलि सेकेन्द जुल ?

(८) ५ तोलाया १ छताँक, १६ छताँकया १ सेर व ४० सेरया १ मन जूसेंलि १ मनयू गुलि तोला दु ?

(९) थ्व सफुली ८ गू फर्मादु, १ फर्माय् ८ पौदु, पती २ पेज दु, १ पेजय २२ भ्कोदु व भ्कोपतिं २५ गः आखः दु । आःकुल थ्व सफुली गोगः आखः दइ ?

(१०) पासिमा छमाय् २९ कचा दु । छकचाय् ३२५ गः सः । आ व पासिमाय् जम्मा गोगः पासि सइ ?

(११) पन्चदान बले दान ब्यूथाय् व जाकि ढ्यँय् गोमाना दइ ? दान काः वःपिन्त छ्यतिं प्पमना प्पमना ल्याखं भिंडासः छ्यसित बी धुंकानं १००० मना ल्यंहे दनि ।

(१२) उखुन्हु श्रीपञ्चमिबले गोछ्म मनुखं गः चाःहिल ज्वी ? गःचाःह्यूपिंसं लिउने (इचंगु बनेत बायूगु) थ्यन कि छ्यतिं छगः छगः लोहँचा उथाय् तय् हैगु । आपा ढ्यँ खातकि ५०० गःया कुकुब्वीका छखे तय् व्हैगु व हिच्छिया नीडाकु ल्ह्यय् धुंकानं २५५ गः ल्यंदु ।

(१३) 'जगत उद्धार बौद्ध विद्यालय' यात दच्छिया गुलि कापि मालि ? अन १२५ म्ह छात्रत दु । अमित तय् म्हति छ्यूगू माः ।

(१४) पशुपतिनाथयात दच्छी गोफो स्वां छाइ ? सदां २५ फो दुगु स्वांमाः काःमाः व ग्वीँफोस्वां अटूत छाः ।

(१५) न्येँ पाँ'चःरेबले गोछ्म पशु पंछिया ज्यान वनि ? अन २१ ब्लक दु । ब्लकय् डागू त्वाःदु । १ त्वालय् डासः खाछेँ दु छेँखां छछ्म फुछ्मस्येँ मे, मफुछ्मस्येँ फै, दुगु रलि नं मफुछ्मस्येँ गोंगः सां अवश्य स्याइ ।

ब्व थयुगु (भाग)

'ब्व थयुगु' 'भाग' थुकियात धाइ कि गुकिं भीसं थ्व खँ सी। "ब्यूगु छगू संख्या 'भाजक' व मेगु 'भाज्य' धका हाकनं थ्वनं धाइकि 'भाज्य' 'भाजक' या गोदुगं (गुणा) खः" व हे भाज्य भाजकया बिचय् पिहाँ वइगु दुगं (गुणा) यात 'थःगु' (भागफल) (भजन फल) बा 'लब्धि' धाइ। हानं दुगं (गुणा) मखागु (ब्वथया ल्यंगु) यात 'ल्यंपल्यं' (शेष) धाइ।

दसु— ३० भाज्य ७ भाजकया गोदुगं (गुणा) खः? हानं ल्यंपल्यं गुलि ?

३०–७=२३, २३–७=१६, १६–७=९, ९–७=२

३० भाज्य ७ भाजकया ४ दुगं (गुणा) व २ ल्यंपल्यं (शेष) खः। उकी थःगु (भागफल बा लब्धि) ४ व ल्यं २ जुल।

÷ थ्व चिं भाग (ब्वथयुगु) चिं खः। थ्व चिंया जव पाखे 'भाज्य' व खवपाखे 'भाजक' च्वनि। गथे ३०÷७

थ्वाः भीसं धाय् फुकि 'भाजक' व 'भागफल' यात 'गुण्य' व 'गुणक' भाःपा 'गुणन' (दुगं) याना 'ल्यंपल्यं' (शेष) तंसा 'भाज्य' ज्वी। (भाजक × भागफल + शेष (ल्यंपल्यं) = भाज्य) गनं गनं भागयात $\frac{३०}{७}$ नं च्वयूफु तर अर्थ व हे खः।

गथेः— ३०÷७=$\frac{३०}{७}$=७×४+२

जव छुं भागया ल्यंपल्यं (शेष) वैमखु व भागयात 'ठिक' भाग धाइ। उकियात थ्वःखः गुणा (दुगं) नं धाः। उकी 'भाज्य=भागफल×भाजक' ज्वी।

भागं छुं छगू संख्यायात 'उतीउती' बराबर ब्वथयगु (ईगु) ब्यायायूमाः। यदि भाजक 'ब्व' भाःपल धाःसा 'भाग फल' इनाः 'थःगु' भाःपेमा। भाग फल 'ब्व' भाःपल धाःसा भाजक इनाः 'थःगु' धयागु सीकेमाः। भाजक भागफलया छब्व जक खः हनं भागफल नं भाजकया छब्व हे जक खः। गथे स्वीगः अं ७ह्म मचा तयूत इना ब्यूसा छाति प्यंगः थइ व निगः ल्यनि। हनं स्वीगः हे अं ४ म्ह मचातयत इना ब्यूसा छाति ह्ययगः थइ व निगः हे ल्यनि। गथे—३० ÷ ७ = ४ ल्यं २, ३० ÷ ४ = ७ ल्यं २. ४ × ७ + २ = ३०; ७ × ४ + २ = ३०.

दसुः— ४६ यात काब्व थ।

५) ४६ (९
 ४५
 —
 १

थन ४६ स ५ गुँकः (९ × ५ = ४५) बन ल्यं (४६—४५ = १) १ जुल।

दसुः— ४६ यात स्वब्व थ।

३) ४६ (१५
 ३
 —
 १६
 १५
 —
 १

थन ४ स ३ छकः (३ × १ = ३) बन ल्यं (४—३ = १) १ जुल, उकी कहाँ वःगु ६ नापं १६ जुल। १६ स ३ काक (३ × ५ = १५) वन ल्यं (१६—१५ = १) १ जुल।

दसुः— ४६ यात निब्व थ।

२) ४६ (२३
 ४
 —
 ६
 ६
 —

थन ४ स २ निकः (२ × २ = ४) बन ल्यं मदु मेगु कहाँ वःगु ६ स २ स्वकः (२ × ३ = ६) वन ल्यं मदु।

दसुः— ८८९०९ यात २४ न्ह थ ।

२४)८८९०९(३७०४ ७२ ——— १६९ १६८ ——— १०९ ९६ ——— १३	थन ८८ स २४ स्वक वन ल्यं १६ जुल, उकी ९ कहाँ वःगु नापं १६९ जुल १६९ स २४ न्हयकः वन, ल्यं १ जुल उकी ० कहाँ वःगु नापं १० जुल, १० स २४ मवं (१० यात २४ न्ह्वथयूमफु) उकिं 'मथःगु' (भागनासि) या ० तया मेगु ९ कहाँ वल, व नापं १०९ जुल १०९ स २४ प्यकः वन ल्यं १३ जुल ।

मिलय् जू मजू स्वः— भाजक × भा फल + शेष = भाज्य

भाज्य ७, भाजक ६, भाग फल ५, ७

भाज्य ८+८+९+०+९ या ३४ जुल
३४ या ३+४=७ जुल
भाजक २+४=६ हे जक जुल
भाग फल ३+७+०+४=१४ जुल
१४ या १+४=५ जुल ।
६ × ५ = ३०, ३०+१३=४३,
४३ या ४+३=७ हे जुल ।

दसुः—

२४) ८८९०९ (३७०४ ७२ ——— १६९ १६८ ——— १०९ ९६ ——— १३	२४) ८८९०९ (३००० ७२००० ——— १६९०९ ७०० १६८०० ——— १०९ ४ ९६ ——— ——— ३७०४ १३

सूचना — थ्व बांलाक हँ थ्वीका बिया दिसँ ।

अभ्यास ११

क्वे छ्वंगु संख्यायात पालंपाः ४, ५, ६ व ७ ब्वथ ।

(१) ३७६, ९२३४, ७०८५, ७००० व ८०२५.
(२) ९०१२६, ८२०४५, ३२८१३, ४५६७८ व १२३४५.
(३) १००२००, ७७७७७, ९०४०३, ८७३४५ व ७८९३४.
(४) ३७८९, ४५९८६, ३२४८०, ३८४७४ व ३४५०९.
(५) १६०४२, ७२१२४, ९०००१, ७८००० व ६२०१८.
(६) ७८९७२, २४५६०, ३२०००, ८८८८८.
(७) ३९०४२, ५७०८४, ३८९५६, ७२०४३.
(८) ९६१००, १००००, ७०७०७०, १००२०.
(९) ३५८९६, ५१२३७, ६१८४७, ५५५५५.
(१०) ४७५००, २००२०, ३१७३४, ५०५०५०.

क्वे छ्वंगु संख्यायात पालंपा १२, १५, १८ ब्व थ ।

(११) ७८३४२, २९८७३, ९३४५६.
(१२) ४५७८९, ७८९३४, ३९८७३.
(१३) ४९८३७, ७२०३४, ५६३४०.
(१४) ९७८५६, १३०१३, २६५४३.
(१५) १२३४५, ८९७८४, ७९८९६९.
(१६) ३९७४५, २३४५६७२, १२७८९३४.

ब्वथ—

(१७) ८७२३७५० यात ७०, २९४२१६ यात २४.
(१८) २०१०५०२२ यात २१, १७९३६७५ यात २५.
(१९) ३६५३२४४ यात २८, १२९०१३८३, यात २७,

(२०) ६६५३४३।यात ३५, १४६१४०८ यात ३२.
(२१) १४०७०२४ यात ३६, २६४९८१३६ यात ४२.
(२२) ३३३०२१६० यात ४५, ३३००२३६६४ यात ४८.
(२३) ४३५५९०७६० यात ५५, २६११९६४९६ यात ४४.
(२४) २७६३२५५०।यात ६६, २८५०९६६०० यात ७२.
(२५) ४०४८२८२८० यात ५४, ३७०८५०१९७५३ यात ८१
(२६) ३५७८०८ यात ५६, १९३५२७०६ यात ३१
(२७) ९२६४५८४३१ यात ७०, २३९७५३२६३१ यात ८०
(२८) ४९८१००४२५ यात ९०, २०५७३९२४५१ यात ६४
(२९) १७५८७६९४१९३ यात ५४, ६३२१५००८३१९ यात ९६
(३०) १४५२८३४०६३१ यात ८४

ल्या या—

(३१) ९७८५६ ÷ १४१, १३०१३ ÷ २६९
(३२) २६५३९ ÷ ५८४, ८९०८९ ÷ ५५५
(३३) ३६७८० ÷ ६२८, ३०३२१ ÷ ६८१
(३४) ३९८४०६ ÷ ८७९, ७०:०७० ÷ ९९१
(३५) ९९९९९९ ÷ ८८८८, ८०९३४५ ÷ ३४५६
(३६) ३२७०४५७ ÷ १००२, ७७६६३३४ ÷ ७६३४
(३७) २०८०४०० ÷ ५४५६, ९९९७७७० ÷ ३९०६
(३८) ४७९४६३८७ ÷ ७२०७, ९८७६५४३२१ ÷ ८६४२
(३९) १२३४५६७८९ ÷ ९८७६५, १८७६५४३२१ ÷ १२३४५
(४०) १०८०९२४८९० ÷ ७२०३४
(४१) १२००७३००९२ ÷ ८९७३२४

(४२) ३८४०७८९०९०१ ÷ ९०७३५
(४३) २०८९००५६३००० ÷ ८७००५६
(४४) २९७५०६८२३ ÷ ७०८०७३
(४५) ५६७८९२३१४६७० ÷ ८९७६८६७
(४६) ७८०१८४९२०२७१३ ÷ ९२६
(४७) ९८७६५४०४५६७८९ ÷ ९९९

अभ्यास १२

(१) निगू संख्याया गुणन फल ३५७४३५ उकी छगू संख्या ७०५ जूसा मेगु गुलि ?

(२) ह्मतिं ११३ तका ल्याखं ४०६८ तका दां गोह्मसित थइ ?

(३) ८१७, ८१७ गोकः मुन कि ४३१३७६ ज्वी ?

(४) छु संख्यायात ४९३ दुगं यात कि ६४०९ ज्वी ?

(५) ७८०९५३ स ३४०५, ३४०५ गोक लिकाय् फु ?

(६) भाग फल ३०७ भाजक ९८ व शेष २९ जूसा भाज्य गुलि ?

(७) न्ये ३४५÷३० छ्म मनू दु । उकी ४५ म्हे छह्म सीगु जूसा गोह्म सी ?

(८) जि दच्छिया १९५०० तका दां वइगु दु । आ जिं वालं गोतका ल्याखं खर्चयात कि दच्छि त्वी ? (दच्छिया ङ्येनि बाः)

(९) ह्निं १२५ कय् वनिगु दुंगा ३२००० कय् वनेत गोन्हु मालि ?

(१०) छ्गः सन्दुके १२५ पो वसः न्ह्यं । आ २७५० पो वसः स्वथनेत गोगः सन्दू मालि ?

(११) निगू संख्याया जम्मा ३७६, अन्तर ११४ जूसा तःधंगु संख्या छु ?

(१२) निगू संख्याया जम्मा ८६२५१ व निगुलिं संख्या थःथवे ३८५ पाःसा तःधंगु संख्या गुलि ?

(१३) चीधिकः ह्लसिके गुलि दां दु ? निह्लसिकें याना ८३६५७ दु । हनं तःधिह्ल सिके ७४८२१ अप्पो दु ।

(१४) चीधंगु संख्या धा । गुकया जम्मा ७६३५८ व अन्तर ३४५६ खः ?

(१५) निगुलिं संख्या धा । जम्मा याःसा ८५२७ व छ्यासा ७२६ ज्वीगु ।

(१६) जम्मा याःसा १०००० व कतय् याःसा ८८८ ज्वीगु निगू संख्या च्व ?

(१७) ३४५२ स गुलि तंसा ६००० ज्वी ?

(१८) २०२१ स गुलि पाः याःसा ६६६ ज्वी ?

(१९) निगू संख्याया जम्मा ८६२० व चीधंगु ३०६ सा मेगु छु ?

(२०) निगू संख्याय् ७६ पाः, उकी चीधंगु ७०६ जूसा तःधगु छु ?

(२१) तःधंगु संख्या १०००, चीधंगु व स्वया ३७६ ह्ल जूसा गुलि ?

(२२) भाज्य ३७६२ व भाग फल १२ जूसा भाजक छु ?

(२३) छु संख्यायात ३०४ नं गुणय् याःसा गुणन फल ३३४४ ज्वी ?

(२४) भाज्य गुलि ? यदि भाजक ३२१ लब्धि ११ व शेष २६० जूसा ।

(२५) भाजक गुलि ? यदि भाज्य ३४५ शेष ५ व लब्धि २० जूसा ।

कोथाया चिंदुगु ल्याः

छुं छगू ल्याःखिबे अप्वो मेगु ल्याःयात नं छगू हे ल्या खं च्वय् माल धाःसा कोथाचि (कोष्ठ) यागु प्रयोग यायमाः। व क्रमशः (क्रोलाक) थथेः—

ह्वावां ( ) 'चीधंगु' कोथा (सानो कोष्ठ)

लिपा { } 'थिक चागु' कोथा (मझौला कोष्ठ)

दकले लिपा [ ] 'तःधंगु' कोथा (ठुलो कोष्ठ)

व मेगु '—' 'बाकूगु' कोथा (आधा कोष्ठ)

उक्त चि मदुगु ल्याः मुनेगु व छ्यायूगु (जम्मा व कतय्) नापं नापं याय् माःसा ल्याःया जवं निसें ल्याः याना छ्युमाः।

दसुः— ८—५+४—२ या

८—५=३; ३+४=७, ७—२=५.

अथे हे इाकनं दुगं व व्वथय्गु (गुणन व भाग) नापं नापं याय्माःसा व ल्याःया जवंनिसें ल्याः याय्माः।

दसुः— २४÷४×२= २४÷४=६; ६×२=१२

अथे मयासें ल्याःया, देप्तां निसें यात कि स्व, गुलि पाइ?

२४÷४×२= ४×२=८; २४+८=३

८—५+४—२= ४—२=२; ५+२=७; ८—७=१

च्व छखे तया मेगु बिशेष नियम केंदु।

कोष्ठनापं दुगु ल्याः याय्त 'को. भा. गु क ज' या थें क्रोलाक याय्माः।

को = कोष्ठ (कोथा)
भा = भाग (ब्वथयूगु)
गु = गुणन (दुगं)
क. ज = धन, ऋण (मुनेगु, छ्याथ्गु)

थ्व ल्याः यायूत ह्लापा 'को' कोथाया दुने च्वंगुनिं याय् माः। छकीनं ¯, ( ), { }, [ ] या झोलाक यायूमाः ह्लापाया लिपा तथा लिपाया ह्लापा याय् मज्यू । अनं 'भा' भाग (ब्वथयूगु) निं यायूमाः। अनं 'गु' गुणन (दुगं) या ल्याः यायूमाः। अनं तिनि 'ज' व 'क' या ल्याः नापं नापं यायूमाः ।

दसुः— कोष्ठ चिं दु मदु स्वः,गुलि पाः ।

(१) ६—(४+१)= ६—५=१
(२) ६—४+१= २+१=३

दसुः— २०—[१७—{ ५—(४ —$\overline{२+१}$) }]या ल्या:या

= २०—[१७—{ ५—(४—३) }]
= २० —[१७— { ५—१ }]
= २०—[१७—४]
= २०—१३
= ७

दसुः— ८÷२×६÷२÷३ या ल्याःखा।

=४×६÷२÷३.

=४×३÷३.

=४×१.

=४

दसुः— ७+२×६÷४—२÷६ या ल्याः या।

=७+१२÷४—२.

=७+३—२.

=१०—२.

=८.

सूचना— २×६÷४ यागु ह्मापा लाक भाग (ब्वथयगु) मयासें दुगं (गुणन) याःसां ज्यू। थ्व खँ बांलाक थ्वीका बिउ।

२×६÷४=१२÷४=३.

२×६÷४=२×$\frac{३}{२}$=३.

अभ्यास १३

के च्वंगु ल्याःखा।

(१) ६×७÷३. (२) १६÷८×३ (३) २०÷५÷२.
(४) १०÷५×३÷२. ५ ६×५÷३×२. (६) ८×६÷४÷३.
(७ ७×३+५×२. (८) १६÷२—३×२.
(९) ८÷२—६÷३.
(१०) ६×५—८÷४. (११) ९+६÷२—८.
(१२) ९—६÷२+८.
(१३ १२÷४÷३+७—२×४. (१४) ७×६—३×४—४×५.

(१५) ७×८×९—१२×३—१८.

(१६) १८÷२—६÷३+१४÷२.

(१७) १००—१०×३÷३×३६÷९÷४.

(१८) ८२८÷१८—१८०÷२५+२३.

(१९) ९+(४—२)　　(२०) १७—(८+५)

(२१) ३९—(३+५+१)　　(२२) ९५०+(८९—१७—५)

(२३) (१२—४)—(१८+६—२०)

(२४) १९००—(८०६+९७+३७)

(२५) (५+२४)—(२५—४+१)　(२६) २८—{५—(३—१)}

(२७) ३७—{७+(·+७)}

(२८) ९—[७—{९—(४+३)}]

(२९) ५९०—{४५०—(७५७—२४९)}

(३०) १७८—(५७—८)—{५९—(७+२५)}

(३१) (५६०—७०+९०)—{३५०—(२+९७)}

(३२) १७+[२५—{(२५—३)—(१७—४)}]

(३३) १५०—{६३—(८७—२५)}—{७६—(५+४+३)}

(३४) १९—[२५—{३९—(१७—४३—७६+३}]

दसु:— ९—[३+{७—(५—२)}]

=९—[३+{७—३}] वा =९—[३+{७—५+२}]

=९—[३+४]　　　=९—[३+७—५+२]

=९—७　　　　=९—३—७+५—२

=२　　　　　=१४—१२=२.

सूचना—थथे कोष्ठ पिने (—) ऋण जुल कि चि हिलिगु थ्वीक स्यना बिया दिसँ।

दसु — ४२ ÷ (३ + ४) = ४२ ÷ ७ = ६.

(४२ ÷ ३) + ४ = १४ + ४ = १८

१४ (३ + ४) = १४ × ७ = ९८.

(१४ × ३) + ४ = ४२ + ४ = ४६.

सूचना— थ्व नं बांलाक कना बिया दिसँ। बिचे × वैगु नं कना दिसँ।

अभ्यास १४

के च्वंगु ल्याः शा।

(१) ७—(२+३)
(२) ६—(५—२)
(३) (६—२) × ३
(४) (१६—४) (५—३)
(५) १६—४ (५—३)
(६) (१६ ÷ ४) (५—३)
(७) (१६+४) ÷ ५—३
(८) १६+४ ÷ (५—३)
(९) (१६+४) ÷ (५—३)
(१०) ३+१२ ÷ (२×३)
(११) २०+{८+(५—२)}
(१२) २०—{८+(५—२)}
(१३) २०—{८—(५—२)}
(१४) २०—{८—(५+२)}
(१५) १७—{९+२ (३—१)}
(१६) १७—{९—२ (३+१)}
(१७) ९—[७+{४—(५—२)}]
(१८) ९+[७—{४+(५—२)}]
(१९) ४ ÷ [३+४ ÷ {२+४ ÷ (४—२)}]
(२०) (१०—२×३) ÷ (६ ÷ ३)

विविध क्रिया

छिं बा छुं संख्यां निसें।छुं संख्या तकया विभिन्न योग फल पिकायगु नियम क्वे च्वया बियागु दु।

(१) १ नं निसें छुं संख्या तकया योगफल पिकाय् मा:सा व संख्याय् १ तना निगुलियां गुणनफल पिकया व गुणनफल यात बच्छि यायव उक्त योगफल ज्वी।

दसु:— १ नं निसें १० तकया योगफल गुलि ?

१+१०=११, ११×१०=११०; ११०÷२=५५.

१+२... ... ...१०=५५.

(२) १ नं निसें छुं संख्या तकया योगफल पिकाय् मा:सा व संख्याय् १ तना मोर संख्यायात बच्छि थया व बच्छि मेगु संख्यायात गुणन यात धा:सा व गुणनफल हे उक्त योग फल ज्वी।

दसु:— १ नं निसें १० तकया योगफल गुलि ?

१०+१=११; १०÷२=५; ११×५=५५.

(३) बिचं निसें छुं संख्या तकया योगफल पिकाय् माल धा:सा पूर्ण संख्याया योगफलय् म्वा:गु संख्या तकया योगफल कतय यात कि व हे ल्यं उक्त योगफल ज्वी।

दसु:— २० नं निसें ४० तकया योगफल गुलि ?

१+४०=४१; ४१×४०=१६४०; १६४०÷२=८२० स म्वा:गु १+१९=२०; २०×१९=३८०, ३८०÷२=१९० कतय् यात कि (८२०—१९०) ल्यं ६३० उत्तर।

२०+२१... ... ... ४० = ६३०.

तथा

१+४० = ४१; ४० ÷ २ = २०; ४१ × २० = ८२० स

१+१९ = २०; २० ÷ २ = १०; १९ × १० = १९० कवयू यात कि (८२०—१९०) ल्यं ६३० उत्तर।

(४) १ नं निसें छुं जोर संख्या तक बिजोर बिजोर जक जम्मा याय् मा:सा व जोर संख्यायात व हे संख्यां गुणय् याना (जोर संख्याया वर्ग याना) व:गु गुणनफलया प्यब्वयू 'छब्व' हे उक्त योगफल ज्वी।

दसु:— १ नं निसें १६ तकया बिजोर बिजोर जक योग फल गुलि ?

१६ × १६ = २५६; २५६ ÷ ४ = ६४.

१ + ३... ... ...१५ = ६४.

(५) १ नं निसें छुं जोर संख्या तक बिजोर बिजोर जक जम्मा याय् मा:सा व जोर संख्याया बच्छिया वर्ग (बच्छि यात बच्छि हे गुणय् याना व:गु) हे उक्त योगफल ज्वी।

दसु:— १ नं निसें १६ तकया बिजोर बिजोर जक योगफल गुलि ?

१६ ÷ २ = ८; ८ × ८ = ६४.

(६) १ नं सि छुं बिजोर संख्या तक बिजोर बिजोर जक जम्मा याय् मा:सा व संख्याय् १ तना व:गु योगफलयात व हे योगफलं गुणय् याना (योगफलया वर्ग याना) व:गु गुणन फलया प्यब्वयू छब्व हे उक्त योगफल ज्वी।

दसुः— १ नं निसें १६ तक बिजोर बिजोर जकया योगफल गुलि ?

१६+१ = २०, २०×२० = ४००, ४०० ÷ ४ = १००.

१+३... ... ... १६ = १००.

(७) १ नं निस्यें छुं बिजोर संख्या तक बिजोर बिजोर जक जम्मा याय् मा:सा व बिजोर संख्याय् १ तना जोर याना व जोर संख्या या बच्छिया वर्ग (बच्छियात बच्छि हे गुणन) हे उक्त योगफल ज्वी ।

दसु—१ नं निसें १६ तक बिजोर बिजोर जक योगफल गुलि ?

१ + १६ = २०, २० ÷ २ = १०, १०×१० = १००.

(८) १ अथवा २ नं निसें छुं जोर संख्या तक जोर जोर जम्मा याय् मा:सा व जोर संख्याय् २ तना ब:गु योगफलयात ह्लापायागु जोर संख्यां (२ मतनागु) गुणन याना व गुणन फलया प्यब्वय् छब्व हे उक्त योगफल ज्वी ।

दसु— १ वा २ नं निसें २० तक जोर जोर जकया योगफल गुलि ?

२० + २ = २२, २०×२२ = ४४०, ४४० ÷ ४ = ११०.

२ + ४... ... ... २० = ११०.

(९) १ अथवा २ नं निसें छुं जोर संख्या तक जोर जोर जक जम्मा याय् मा:सा व जोर संख्याय् २ तना निगुलिं (२ तनागु व मतनागु) बच्छि थ:या बच्छि बच्छिगु निगुलिं गुणय् यातकि व हे गुणनफल उक्त योगफल ज्वी ।

दसु— १ बा २ नं निसें २० तक जोर जोर जकया योगफल गुलि?

२०+२=२२, २०÷२=१०, २२÷२=११, ११×१०=
११ .

(१०) १ अथवा २ नं निस्यें छुं विजोर संख्या तक जोर जोर जक जम्मा याय् मा:सा व विजोर संख्याय् छगू १ तना छगू १ पा:याना (निगुलिं जोर तर २ पा:) व निगुलिं जोर संख्याया गुणन याना व:गु गुणनफलया प्यब्बय् छब्ब हे उक्त योग-फल ज्वी ।

दसु— १ बा २ नं निसें १५ तक जोर जोर जकया योगफल गुलि ?

१५+१=१६, १५-१=१४, १६×१४=२२४, २२४÷४=५६.
२+४... ... ...१४=५६.

(११) १ अथवा २ नं निसें छुं बिजोर संख्या तक जोर जोर जक जम्मा याय् मा:सा छगू १ तना छगू १ पा: याना निगूयातं (तनागु व पा: यानागु) बच्छि बच्छि थया बच्छि बच्छिगु निगुलिं गुणय् यातकि वहे गुणनफल उक्त योगफल ज्वी।

दसुः— १ बा २ नं निसें १५ तक जोर जोर जकया योगफल गुलि ?

१५+१=१६; १५—१=१४; १६÷२=८; १४÷२=७
८×७=५६.

(१२) नियम ४ नं निसें ११ तकया बिचं निसें जक याय् मा:सा नियम ३ थें पूर्णगुली स्वाक कयाय् याना बिल कि उक्त

(मा:गु) योगफल ज्वी ।

दसु:— १५ नं निसें ३५ तकया बिजोर बिजोर जकया योग फल गुलि ?

३५ + १ = ३६; ३६ × ३६ = १२९६; १२९६ ÷ ४ = ३२४ स म्वा:गु १४ × १४ = १९६; १९६ ÷ ४ = ४९, पा: याना ल्यं ३२४— ४९ = २७५.

तथा ३५ + १ = ३६, ३६ ÷ २ = १८; १८ × १८ = ३२४ स म्वा:गु १४ ÷ २ = ७; ७ × ७ = ४९; लिकया ल्यं ३२४—४९ = २७५.

दसु:— २० नं निसें ३५ तक जोर जोर जकया योगफल गुलि ?

३५ + १ = ३६; ३५—१ = ३४; ३६ × ३४ = १२२४, १२२४ ÷ ४ = ३०६ स म्वा:गु १९ + १ = २०; १९—१ = १८, २० × १८ = ३६०; ३६० ÷ ४ = ९०; वांछ्या ल्यं ३०६—९० = २१६.

तथा ३५ + १ = ३६; ३५—१ = ३४; ३६ ÷ २ = १८: ३४ ÷ २ = १७, १८ × १७ = ३०६ स म्वा:गु १९ + १ = २०; १९—१ = १८, २० ÷ २ + १०; १८ ÷ २ = ९; १० × ९ = ९०; छ्वेतया ल्यं ३०६—९० = २१६.

सूचना— जोर जोरया जम्मा्य् १ अथवा २ थ:गुलि निसें धा:सां ज्यु । छाय् धा:सा १ ला बिजोर हे जुल । १ नं निसें धा:सां जोर जोरया ल्याखय् २ नं निसें जक ज्वी । गथे— १ नं निसें ५ तकया २ + ४=६. जक

अभ्यास १५

(क) मुँ:—

(१) १+२+३ ··· ······ २०. (२) १+२+३ ······ ३०
(३) १+२+३ ··· ··· ४५. (४) १+२+३ ··· ··· ७५
(५) १+२+३ ······ १००. (६) ७+८+९ ··· ··· ५०
(७) ४०+४१+४२ ··· ६०. (८) १००+१०१ ··· २००
(९) ५०+५१ ··· ··· ६०. (१०) ६१+६२ ··· ··· ८०
(११) ३१+३२ ··· ··· ४३. (१२) ६०+६१ ··· ··· ९१
(१३) ५१+५२ ··· ··· ९०. (१४) ८+९ ··· ··· २५

(ख) मुँ बिजोर बिजोर जक

(१) १ निसें २० तक (२) १ निसें ३० तक
(३) १ निसें ४० तक (४) १ निसें ५० तक
(५) १ निसें ६० तक (६) १ निसें ७० तक
(७) १ निसें २५ तक (८) १ निसें ३५ तक
(९) १ निसें ४५ तक (१०) १ निसें ५५ तक
(११) १ निसें ६५ तक (१२) १ निसें ७५ तक
(१३) १० निसें ३० तक (१४) ३० निसें ५० तक
(१५) १५ निसें ४५ तक (१६) २५ निसें ७५ तक
(१७) २० निसें ६५ तक (१८) ४० निसें ९५ तक
(१९) ५ निसें ९० तक (२०) ४५ निसें ५० तक

(ग) मुँ जोर जोर जक

(१) १ निसें २० तक (२) १ निसें ३० तक
(३) १ निसें ४० तक (४) २ निसें ५० तक

(५) २ निसें ६० तक	(६) २ निसें ७० तक
(७) १ निसें २५ तक	(८) १ निसें ३५ तक
(९) १ निसें ४५ तक	(१०) २ निसें ५५ तक
(११) २ निसें ६५ तक	(१२) २ निसें ७५ तक
(१३) १५ निसें ३५ तक	(१४) २५ निसें ४५ तक
(१५) १८ निसें ५५ तक	(१६) २८ निसें ६५ तक
(१७) २४ निसें ४४ तक	(१८) ३४ निसें ५४ तक
(१९) २५ निसें ५० तक	(२०) ३५ निसें ६० तक

छ्याय्गु (कतय् बायगु) या निगू तरीका दु।

गथे—

ल्या:या जवं	ल्या:या खवं
५४९३७	५४९३७ थ्व ला सयू्हे
२६७४३	२६७४३ धुंकूगु दु।
२८१९४	२८१९४

ल्या:या जवं:— न्हापां ५ स २ वन ल्यं ३ जुल। तर बयां लिपा थ्वे स्वया के त:धंगुलि १ ह्म ज्वीगुजुल उकिं २ जुल। ४ स ६ मवं उकिं न्हाच: पा: थानागु १ या १० तत्ता तेवा बीबले १४ जुल, १४ स ६ वन ल्यं ८ जुल। थ्वयां लिक के चीधंगुलिं ८ हे जुल। अथे हे ९ स ७ वन ल्यं २ जुल। तर लिक के त:धंगुलि १ ह्म याय्बले (२—१ = १) १ जुल। मेगु ३ स ४ मवं उकिं न्हाच:यागु १० तनेबले १३ जुल। १३ स ४ वन ९ ल्यं जुल। अनं ७ स ३ वन ल्यं ४ हे जुल। मेगु ल्या हे मन्त। थथे याय्बले लिक खूब बिचा: याय्मा। यदि लिक के त: हे धन धा:सा १ म्ह हे

तयमाः। मखु बराबर (उत्ती) जक जूसा बया नं जिक्क स्वेमाः छकीनं क तःधंसां तथा 'उत्ती' हे जुयानं जिक्क तःधंसां १ म्ह हे तयमाः। चीधंसा ला तन्ता हे मदु।

द्वगं [गुणन]

खण्ड गुणां पूर्ण गुणन यायगुयात 'उत्पादक पाखें गुणा' धाइ।

दसुः—३२९ यात ३५ दुगं (गुणा) या। थन ५×७ = ३५ ल्याखं

३२९ ५ ——— १६४५ गुणनफल ५ यागु ७ ——— ११५१५ गुणनफल ३५ यागु	सूचना— थथे यायबले १० नं च्वय् य गु संख्या प्रयोग याय् मज्यू।

छुं छगू संख्यायात खण्ड याय् माल धाःसा के च्वयाथें याना दिसँ।

न्हापां ० तना १० दुगं (गुणा) याना दिसँ। अनं हानं अथे हे याना दिसँ (सः थ्योंसा)। हानं अथे हे याना दिसँ। (यदि द्वः हे थ्योंसा) ...... आदि याना सेगु चाकांचुकुंया छुछु संख्यां याःसा सरल व सुगम जुइ, वहे संख्यां ज्या कायमाः। विशेष नियम मदु। छायधाःसा—

२४ = ६×४ = २×३×४ = २×२×२×३ = ८×३

दसुः— ५२६ यात ४२८ दुगं (गुणा) या ।

थन ४२८ या (४×७)+(१०×१०×४) ल्याखं

५२६
४

२११६ गुणनफल ४ यागु ।
७

१४८१२ गुणनफल २८यागु
२११६०० गुणनफल ४००यागु

२२६४१२ गुणनफल ४२८यागु

२११६ गुणन फल ४यागु
१०

२११६० गुणनफल ४०यागु
१०

२११६०० गुणनफल ४००यागु

दसुः— १७२५यात २१७ व ७२१ नं निपो (पंगती) दुगंया ।

(७×३=२१)

१७२५
२१७

१२०७५ गुणनफल ७ यागु
३६२२५ गुणनफल २१० यागु

३७४३२५ " २१७ "

१७२५
७२१

१२०७५ गुणनफल '०० यागु
३६२२५ गुणनफल २१ यागु

१२४३७२५ गुणनफल ७२१ यागु

सूचना— 'ध्वलय्' गुणन यायूबले गः बांलाक बिचाः याना दिसँ ।

छुं संख्यायात ङा दुगं याय् माःसा व संख्याया खवे ० तना बछिछ याना दिसँ । (१०÷२=५)

दसुः— १७२ यात ३५ दुगं या।

२ | १७२,०

८६० गुणनफल ५ यागु
५१६० गुणनफल ३० यागु

६०२० गुणनफल ३५ यागु

२ | १७२०

८६०

थथे याना भाग यायबले भाजक व भाज्य थःथःगु थासे तया भाज्यया के ध्वः छध्वः साला भागफल जुक ध्वःया कसं तयगु, सेगु थुकी १६ ल्याः मनं मनं जक यायमाः।

२) १७२० (८६०
१६
―――
१२
१२
―――
०

छुं संख्यायात २५ नं गुणय् याय् माःसा व संख्याय् ०० तना प्यञ्व थ। (१००÷४=२५)

दसुः— ३८ यात ३५ दुगं (गुणा) या।

४ | ३८,००

९५० गुणनफल २५ यागु
३८० गुणनफल १० यागु

१३३० गुणनफल ३५ यागु

छुं संख्यायात ९, ९९, ९९९, ९९९९, ९९९९९, ... आदि संख्यां गुणय् याय् माःसा गोगः ९ दुगु संख्यां गुणय्

याय् मा:गु खः बः गः हे शून्य व गुण्य संख्याया ल्यवे तना शून्य तनागु संख्याय् मतनागु गुण्य संख्या कतय् याना बिल घा:सा व हे अन्तरफल 'ल्यं.' उक्त गुणनफल जुवी ।

दसु— ३४५ यात ६६, ६६६, ६६६६ दुगं याः ।

(१) ३४५ × ६६ = ३४५, ००—३४५ = ३४१५५

(२) ३४५ × ६६६ = ३४५, ०००—३४५ = ३४४६५५

(३) ३४५ × ६६६६ = ३४५, ००००—३४५ = ३४४९६५५

अभ्यास १६

दुगं (गुणा) या ।

(१) ७२८ यात २४, ४८, ५०,१००, व ६६.

(२) ८०२५ यात ४२, ८४, १००, व १०००.

(३) ६३४५ यात ७२, १४४, २०० व १०००

(४) ६२१ यात १४४, २८८, ३०० व १०००

(५) ८७२ यात २८०, ५६०, ६०० व १०००

(६) ७४२ यात १२८, २५६, ३०० व १०००

(७) ३८४२ यात ३२१ (८) ३६२ यात ३६६

(९) ८४८ यात ५२६ (१०) ७३४ यात ८१२

(११) ७६२५ यात ३२८ (१२) ८२५ यात ७२६

के च्वंगु दुगं (गुणा) निब्व (डुइपङ्क्ति) लं या ।

(१३) ३४५६१ यात ३२८, ७८६६३ यात ३६६०,

(१४) ४२६८३ यात ७२६, ५५५४१ यात ८४८

(१५) ५०९०१ यात ३२१, ५०६०१ यात २१३

(१६) १७४७२ यात ७५६, ४५४८८ यात १७२
(१७) १७७१७ यात ५२५, १७७१७ यात २५५
(१८) ७८९३० यात ६३६, ३४५६१ यात ८३२

छ्कं च्वंगु ल्याः फछिंफतले अःपुक या ।

(१९) ७५२ × ५, ३२९ × ५, ८१२ × ५, ५४५ × ५
(२०) ८४ × २५, ७२९ × २५, ९२ × २५, १७७ × २५
(२१) ९८ × १२५, १२५ × १२५, २०७ × १२५, ५५५ × १२५
(२२) ११२ × ९९, २८२ × ९९९, २०४ × ९९९९
(२३) ४२१ × ९९८, ४२६८ × ९८०, ८२७ × ९९९७
(२४) ७३९ × ५०, ३७१ × १५, ८९२ × ३५.
(२५) ७०९ × ७५, ३०४ × १५, ७८९ × ७५.
(२६) १२४५ × ७५, ५४३२१ × ७५, ५४३२ × ७५,
(२७) ५४५४५ × १५, १२३४५ × १५, ५४३२१ × १५.
(२८) ५४५४५ × ३५, ४५४५५ × ३५, १२३४५ × २५.
(२९) ९८७६५ × ५५, ५६७८९ × ५५, ७८९५६ × ५५.
(३०) २४६८१ × ७५; ५४३२१ × ६५, १२४६ × १२५.

ह्रस्व भाग

छ्गू थयूगु (भाग) या ल्याः असाध्य हे अःप यदि भाजक २० वा २० नं क्वे यागु संख्या जूसा। अन्यागु भाग यायूत साधारण भागया रीतं मयासें न्हूगु रीतं ' ह्रस्व भाग ' या नियम अनुसार यायफु ।

भाजक १२ तथा १२ नं क्वे यागु भागयात 'ह्रस्व भाग' व १२ नं अप्वो (च्वय् यागु) संख्या भाजक जुल धा:सा 'दीर्घ भाग' धाइ।

दसु:— ८९७६५ यात न्ह्यब्व थ।

७ | ८९७६५

१२८२३ ल्यं ४

थ्व ल्या: यायत भाजक व भाज्य थ:थ:गु थासे तय् धुनकि भाज्यया क्वे ध्व: छुध्व: साला भागफल भोलाक ध्व:या क्वे तय्गु मेगु बक मनं मनं याय्गु, ल्यंगु अङ्क च्वे थें तय्गु। ४⁄७ थय्नं त:।

अभ्यास १७

ह्रस्व भागं ब्वथ।

(१) ३५५६१ यात २.
(२) ७८९३० यात ३.
(३) ८०३५८ यात ४.
(४) १२७९२ यात ५.
(५) २३०५७ यात ६.
(६) ९८४०० यात ७.
(७) ३४५६७ यात ८.
(८) १९८७० यात ९.
(९) ३४५६७ यात १०.
(१०) ५८००४६ यात ११.
(११) ८०७०४० यात १२.
(१२) १३५६८९ यात १३.
(१३) ४५०७८२ यात १४.
(१४) ७४३०८० यात १५.
(१५) ९३५८६२ यात १६.
(१६) ३८९०४५७ यात १७.
(१७) ८२०७३०५ यात १८.
(१८) १२३४५६७८ यात १९.
(१९) अभ्यास ११ यागु १ निसें १६ तक नं ह्रस्व भागं या।

खण्डभागं पूर्णभाग याय्गुयात 'उत्पादक पाखें भाग' धाइ।

दसुः— ५६७८९ यात २४ ज्व थ।

थन २४ = ६ × ४ = २ × २ × २ × ३ = ८ × ३ = १२ × २.

(१) ४ | ५६७८९
    ६ | १४१९७ शे १
        २३६६ शे १
५६७८९ ÷ २४ = २३६६ शे ५
१ × ४ = ४ + १ = ५ शे

(२) २ | ५६७८९
    २ | २८३९४ शे १
    २ | १४१९७
    ३ | ७०९८ शे १
        २३६६
शेष १ × २ = २, २ × २ = ४,
    ४ + १ = ५

(३) ८ | ५६७८९
    ३ | ७०९८ शे ५
        २३६६

(४) १२ | ५६७८९
    २ | ४७३२ शे ५
        २३६६

प्रथम शेष + (द्वितीय शेष × प्रथम भाजक) + (तृतीय शेष × प्रथम भाजक × द्वितीय् भाजक) + (चतुर्थ शेष × प्रथम द्वितीय, तृतीय)...... आदि।

छुं संख्यात १०, १००, १०००, १०००० ...... आदिं भाग याय् माःसा व भाजक संख्याय् खव पाखे दक शून्य छखेति, हलं अथे हे भाज्यय् नं खव पाखे (भाजकय गोगः छखे तयागु ग्वः वःगः हे, अङ्क बा शून्य न्ह्यागु हे जूसां) छखेति। अले ल्यंगु भज्ययात ल्यंगु भाजकं भाग याःसां भागफल पूर्ण संख्याया हे ज्वी।

यदि ४५१७८ यात १०० नं भाग याःसा भागफल ४५१ व शेष ७८ हे ज्वी। ४५१७८ ÷ १०० = ४५१ शे ७८.

यदि हुं भाज्ययात थजाःगु भाजकं भाग याय् माःगु दुगुकिया अन्तय् शून्य दु, अजागु भाजकं भाग याय् माःसा नं भाजकया अन्तय् च्वंगु शून्य छ्वले तया भाजकया गोगः शून्य छ्वे तयागु खः वःगः हे (अङ्क वा शून्य न्ह्यागु जूसां) भाज्यय् नं छ्वे तया ल्यंगु भाज्ययात ल्यंगु भाजकं भाग याःसा नं पूर्ण संख्याया हे भाग ज्वी। यथे ३७४५७८ यात १२३०० नं भाग याःसा भागफल ३० व शेष ५५७८ ज्वी।

१२३,००) ३७४५,७८ (३० ३६९ ——— ५५,७८	३७४५७८ ÷ १२३०० = ३० शेष ५५७८

यदि हुं संख्यायात ५, १५, २५, ३५... आदि ५ अन्ते दुगु भाजकं भाग याय् माःसा निगू रूपं याय्फु।

छगू— भाजकयात निदुगं याना शून्य छ्वे तया च्वे थें भाग याना वःगु भागफलयात नं निदुगं याःसा नं पूर्ण भाग ज्वी। थथे यायूबले शेष पूर्वभाजक स्वया अप्पो वःसा व शेषय् पूर्वभाजक कय् याना भागफलय् १ तना सेगु ल्यं जक 'ल्यं ल्यं' शेष ज्वी। यथे १२४५६ यात ५ नं भाग यायूबले भागफल २४९१ व शेष १ जुइ।

५×२=१०. १२४५|६; १२४५×२=२४९०.

६—५=१; २४९०+१=२४९१ शेष १

निगू— भाजक व भाज्य नितायातं निदुगं याना च्वेथें शून्य

छखे तया भाग याना वःगु भागफलयात निदुगं याना सना चवने भाःगु मदु व हे पूर्ण भागफल ज्वी, तर शेषयात धाःसा बञ्छि यायमाः। गथे १२४५६ यात ५ नं भागयायबले भागफल २४९१ व शेष १ जुइ।

५ × २ = १०; १२४५६ × २ = २४९१२.

२४९१२ ÷ १० = २४९१ शेष २ ÷ २ = १.

अभ्यास १८

क्वे च्वंगु भाग खण्ड याना या।

(१) ९३६ ÷ २४, ७३६ ÷ ३२, १८९० ÷ ४५.

(२) २८५६ ÷ ४२, ३६१२ ÷ १४४, ८०७४ ÷ २५.

(३) ३५९२० ÷ ५२, २३४५६ ÷ ६३, ७४८२९ ÷ ९९.

(४) ८२०३५ ÷ १२१, ७०४५६८ ÷ २६०, ८२४५०६ ÷ ६४.

(५) ३२५३२४४ ÷ ४८, ६६५३४३ ÷ ३५.

(६) १४५७०२४ ÷ ३६, ३६३०२६० ÷ ३५.

(७) ४३५१९०७६० ÷ ५५, २७०३१५५० ÷ ६६.

(८) ४०५८२८२८० ÷ ५४, ३५७८०८ ÷ ५६.

(९) ९२६४५८५३१ ÷ ७०, ४९८१००४२५ ÷ ९०.

(१०) १७५८७६१९४१९३ ÷ ५५, १४५२८३४०६३१ ÷ ८४.

क्वय् च्वंगु भाग फञ्छिकतले थाःपुक या।

(११) २८९४ व ३४५६ यात १० व १०० नं.

(१२) ८९३४५ व ८२७४६ यात १०० व २००० नं

(१३) ५६७८९ व १२३४५ यात १०० व १००० नं

(१४) १२३४५६७ यात १०, १००, व १००० नं

(१५) ३८९२ व ७८९२ यात ३० व ५० नं

(१६) ९८४६७ व ७३५६८ यात ८०० व १२०० नं

(१७) ७३६८९४ यात १६००० नं, ७३५६८ यात १९०० नँ

(१८) ९८७६५४३ यात १२६०० नं, ३४५६९३ यात २९०० नँ

(१९) ७६८९२४६ यात ७९० नं ९२३४५८७ यात ३४०० नं

(२०) ५६७८९१ यात १२०० नं ३४५६७ यात ११०० नं

(२१) ३७८, ४६८९ व १२७६ यात ५ नं

(२२) ७८४५, ८२७६९ व १३७८९२ यात २५ नं

(२३) ८३७६४, १३७८९१ व ३७९२ यात १२५ नं

(२४) ३७४ ÷ १५, ७८९ ÷ ३५, व ९२१ ÷ ५५

(२५ १२३४ ÷ ७५, १३९४ ÷ ६५, व ९२४६ ÷ ८५

(२६) ५७८९३, ४५१२३ व ५६१२४ यात २५ नं

(२७) १२३४५६, ६५४३९ व ९४६५३ यात ६५ नं

(२८) ६५४३२, ९३४५६ व १२७८९१ यात ४५ नं

(२९) ५४६७९, ३२१५७६ व ५३२१६७ य त ५५ नं

(३०) ९७८६४५, ५५५४२१ व ५४२२११ यात ६५ नं

(३१) १२४५७, ५२३५४ व ५५५५५५ यात ७५ नं

(३२) ९८७६५४३२१ व १२३४५६७८९ यात ८५ नं

गुणन जाँच

गुणन जाँच नं स्वंगू प्रकारं यायफु। उकी मध्ये छगूला च्वे हे वने धुंकुगु दु। अपूनं विशेष के दु।

छगू— ह्लापा ७ नं स्वयूगु।

२७
१७
१८९
२७
४५९

थुकी गुण्य २७ यात ७ नं भागयायूबले (२७÷७=३ शेष ६) ६ ल्यन।

हनं गुणक १७ यात ७ नं भागयायूबले (१७÷७=२ शेष ३) ३ ल्यन।

आ ६ व ३ या गुणनफल १८ जुल। व १८ यात नं ७ नं भाग यायूबले (१८÷७=२ शेष ४) ४ ल्यन।

अले पूर्ण गुणनफल ४५९ यात ७ नं भाग यायूबले (४५९÷७=६५ शेष ४) भागफल ६५ जुया शेष ४ हे जुल, उकिं थ्व गुणन मिलयू जू।

गुणनफल ४, गुण्य ६, गुणक ३, ४

निगू— अनं ९ नं स्वयूगु थ्वला च्वे हे वने धुंकूगु दु।

गुणनफल ०, गुण्य ०, गुणक ८, ०

सूचना— शून्यथात ह्लाग्गुलि गुणाय् याःसा नं शून्य हे ज्वी। गथे (०×३=० हकनं ह्लाग्गु संख्यायात शून्यं गुणाय् याःसा नं शून्य हे ज्वी तर थुकी गाःगः गुण्य दु बःगः हे शून्य ज्वी।

गथे—(४५४×०=०००)

स्वंगू— आ ११ नं स्वयूगु। थुकी निता प्रकारं स्वयूफु।

छता—

५४९५
१२७

३८४६५
१०९९०
१६४८५

१७९६८६५

गुणनफल ४ — गुण्य ५ — गुणक ८ — ४

थुकी स्वंगू (गुण्य, गुणक व गुणनफल) संख्यायूसं देपांनिसें छगः छगः पाक चिं तयूबले गुण्य ५४९५ स चिं दुगु (४+५=९) व चिं मदुगु (५+९=१४) या अन्तर ५ गुण्य जुल । गुणकयू नं चिं दुगु (३+७=१०) स चिं मदुगु २ कतयू यायबले ल्यं ८ गुणक जुल । गुण्य ५ तथा गुणक ८ या गुणनफल ४० स अथे हे चिं तयूबले (४०̇ स चिं दुगु ० चिं मदुगु ४ या अन्तर ४ हे जुल । अनं पूर्ण गुणनफल १̇७९̇६८̇६५̇ स चिं दुगु (१+९+८+५=२३) व चिं मदुगु (७+६+६=१९) या अन्तर नं ४ हे (२३—१९) उकिं थ्व गुणन मिलयू जू ।

निता—

५४९५
३२७

३८४६५
१०९९०
१६४८५

१७९६८६५

गुणनफल ४ — गुण्य ६ — गुणक ८ — ४

थुकी नं स्वंगुलीसं ल्याःया थव सिथंनिसें सिथेयागु अङ्क वया लिक्क च्वंगुली कतयूयायूगु, ल्यं वयां लिक्क च्वंगुली, उकियानं ल्यं वयां लिक्क च्वंगुली……… आदि यायूबले यदि लिक्क च्वंगु चीधंसा ११ तना कतयू यायूगु ।

गथे— गुण्य ४-५ मज्यूगुलिं ११ तना (४+११=१५) १५ जुल । १५ स ५ वन १० ल्यं ।

९—१० मज्यूगुलिं ११ तना (९+११) २० स १० वन १० ल्यं, ५—१० अथे हे ५+११=१६; १६—१०=६,

गुणक २—३, २+११=१३, १३—३=१०

७—१०, ७+११=१८, १८—१०=८

६ × ८=४८, ८, ८—४ = ४.
पूर्ण गुणनफल ७—१ = ६, ९—६ = ३, ६—३ = ३,
८—३ = ५, ६—५ = १, ५—१ = ४.

२७
१७
४५९

गुण्य ७—२ = ५, गुणक ७—१ = ६
५ × ६ = ३०, ०+११ = ११, ११—३ = ८
पूर्ण गुणनफल ४+९ = १३, १ − ५ = ८

गुण्य ७—२ = ५, गुणक ७—१ = ६
५ × ६ = ३०, ०+११ = ११, ११—३ = ८
पूर्ण गुणनफल ५—४ = १, ९—१ = ८

२७
१७
४५९

सूचना— थुकथं यायूबले ० वल धाःसा ७,९ वा ११ मध्ये छुकि यानागु खः व हे तनेमाः ।

छु ?

' जिगु मती च्वंगु ल्याः ह्मसीकि ' धका सुनानं न्यंसा के च्वया थें याना दिसँ ।

अथे धाइबले ह्मापां शून्य छगः नि न्ह्योनेतया अले वं धाः धाः थें (गथे— छु संख्याय् ६ तना ५ लिकया निदुगं याना ··· आदि या ०+६—५×२ ··· आदि) धातले च्वया यंकि जब वं गात धालकि ' आ छु ल्यंदु ? ' धका न्यँ अले वं ब्यूगु लिसः न्हाया

च्वया हयागु ल्याःया (=) बराबर 'उत्ती' च्वया (गथे—छ्वे थागु हे ··· निदुगं यानाबले १० जुल या ···×२=१०) च्वया दिसँ। अले छसिकथं अःखतं सुरु सुरु ल्याः यायां यंकि गथे—निदुगं याःबले १० जुसेंलि निदुगं मयाःबले १०÷२=५ ज्वीमाः। हाकनं ५ लिकायूबले ५ हे ल्यसेंलि ५ लिमकायूबले ५+५=१० ज्वीमाः। अथे हे ६ तंबले १० जुसेंलि ६ मतंबले १०—६=१ हे अवश्य खः धका ल्याः याना लिसः ब्यु। व हे संख्या शून्यया त्वाय् ज्वी।

दसु— व छु संख्या खः? उक्रियात स्वदुगं याना छ्वा ब्व थया थःगु ब्वय् ४ तना ५ लिकया २ बांछ्वःसा छुं ल्यनि मखु।

च्वः— ०×३÷५+४—५—२=०

ल्याःया ०+२=२, २+५=७, ७—४=३, ३×५=१५,

१५÷३=५ व संख्या थ्व हे ५ खः।

पत्याः मजूसा ल्याः याना क्यँ, ५×३=१५, १५÷५=३ ३+४=७; ७—५=२, २—२=०

सूचनाः— अःखतंया माने ०+५—२=३ या ३—२=१, १+५=६ मखुकि ३+२=५, ५—५=० खः।

अथे हे ०×४÷३=१२ या १२÷३=४, ४×४=१६ मखुकि १२×३=३६, ३६÷४=९ खः।

सूचनाः— थुकी चि प्रयोग जूसानं सरलया छल छु ज्वने माःगु मदु। चाहे थगुहे चि वःसानं अःखतं हे यायमाः। न भाग अथवा गुणन हे दु धका धन अथवा ऋण स्वया न्हापा (ल्याखं मबीकं) ल्याः यायूजी। अःखतं धयागु धन या ऋण तथा ऋणया धन व गुणनया भाग तथा भागया गुणन खः। मेगुमखु।

विविध अभ्यास १९

(१) ९४३२५७ स्वया १४३०२१ गुलि म्ह ?
(२) ५[illegible]७९ स्वया ४२१३ गुलि म्ह ?
(३) १२३४५ स्वया ९९९९९ गुलि अपो ?
(४) ५४९१० स्वया ७१९७७ गुलि अपो ?
(५) ९७८९६५ स्वया २२२२२२ गुलि म्ह ?
(६) १२३४५६ स्वया ९९९ गुलि म्ह ?
(७) ५४२१७ स्वया १००००० गुलि अपो ?
(८) ८२१४५ स्वया १११११११११ गुलि अपो ?
(९) ५४३२१४—९९९ स्वया २४२३ गुलि म्ह ?
(१०) ५४३२१४+९९९ स्वया २४२३ गुलि म्ह ?
(११) ६७९८२+९९९ स्वया ११११११ गुलि अपो ?
(१२) १२४३५६—१९९९ स्वया २२२२२२ गुलि अपो ?
(१३) ५२१४३ स गुलि तंसा १२३४५६ ब्वी ?
(१४) ८९००२ स गुलि तंसा २०००९८ ब्वी ?
(१५) ९७२४५६ स गुलि लिकासा ११११११ ब्वी ?
(१६) १००००१ स गुलि पाः याःसा ९९९ ब्वी ?
(१७) छु संख्याय् तंसा ५००५ या ९१२७२ ब्वी ?
(१८) छु संख्याय् तंसा ९९९९ या १०००० ब्वी ?
(१९) छु संख्याय् तंसा ५५५५ या २२०९७ ब्वी ?
(२०) छु संख्याय् तंसा १२३४५ या १००००० ब्वी ?
२१) २०१९ नं छ्यकेफुगु दक्ले तःधंगु संख्याय् ९९९ बाः बातकि गुलि ल्यनि ?

(२२) ९०३४ नं दय्के फुगु दक्ले तःधंगु संख्याय् ९९९९ यायत गुलि तने मालि ?

(२३) ४५१०२ नं दय्के फुगु दक्ले तःधंगु संख्याय् १२३४ नं दय्के फुगु दक्ले चीधंगु संख्या पाःयाः ।

(२४) ९०२४५ नं दय्के फुगु दक्ले तःधंगु संख्या उकिं हे दय्के फुगु दक्ले चीधगु संख्या स्वया गुलि अपो ज्वी ।

(२५) क्वागः अंकया दक्कले तःधंगु संख्याय् ५५५५ कतय्या ।

(२६) न्हय्गः अंकया दक्कले चीधगु संख्याय् १२३४५६७ तं ।

(२७) प्यंगः अङ्कया दक्कले तःधंगु संख्या स्वया क्वागः अङ्कया दक्कले चीधंगु संख्या गुलि तःधं ?

(२८) खुगः अङ्कया दक्कले चीधंगु संख्या गोथी मुनकि छि करोड् (कोटि) ज्वी ?

(२९) क्वागः अङ्क दय्के फुगु दक्कले तःधंगुयात व हे तःधंगु संख्या गुणय् यातकि गुलिज्वी ?

(३०) निगू संख्यायां जम्मा ५२५१, छगू १९९९ सा मेगु छु ?

(३१) निगू संख्याया जम्मा ९२७४, तःधंगु ५४९१ सा चीधंगु छु ?

(३२) निगू संख्याया जम्मा ८८८८, चीधंगु ३४५६ सा तःधंगु छु ?

(३३) निगू संख्याया जम्मा ९८५६५, तःधंगु हे ६४५३१ जूसा चीधंगु छु ?

(३४) निगू संख्याया जम्मा ५४२१०, चीधंगु हे ११११११ जूसा तःधंगु ?

(३५) निगू संख्याय् ४२५ पाः, छगू ५५२५ सा मेगु छुछु ?

(३६) निगू संख्याय् ६७५ पाः, तःधंगु ६६५५ सा चीधंगु छु ?

(३७) निगू संख्याय् ६६६४ पाः, चीधंगु २५ सा तःधंगु छु ?

(३८) निगू संख्याय् २३४ पाः, छगू ५५५५ सा मेगु छुछु ?

(३९) निगू संख्याय् ४३२१ पाः. छगू १ सा मेगु छुछु ?

(४०) निगू संख्याया गुणनफल २०२५० उकी छगू ३७५ सा मेगु छु ?

(४१) निगू संख्याया गुणनफल ५१०६० उकी छगू ७४० सा मेगु छु ?

(४२) निगू संख्याया गुणनफल ७८४५९८४ उकी छगू ८०७२ सा मेगु छु ?

(४३) निगू संख्याया गुणनफल ५०१२६४ उकी छगू ७०८ सा मेगु छु ?

(४४) निगू संख्याया गुणनफल २०२५० उकी तःधंगु ३७५ सा मेगु छु ?

(४५) निगू संख्याया गुणनफल ८८५९२ उकी चीधंगु ९८ सा मेगु छु ?

(४६) निगू संख्याया गुणनफल ७८२०८४८ व तःधंगु संख्या ८७६२ सा चीधंगु छु ?

(४७) निगू संख्याया गुणनफल २३९५१२ यदि उकी छगू संख्या ३२९ सा मेगु छु ज्वी ?

(४८) निगू संख्याया गुणनफल १६६६६६५, यदि उकी तःधंगु

संख्या ३००३ जूसा मेगु चीधंगु संख्या गुलि ?

(४९) निगू संख्याया गुणनफल १०१८४५७, छगू ५४२१ सा मेगु छु ?

(५०) छगू भागया ल्यासय् भाज्य गुलि ज्वी ? गुकिया भागफल ४५, भाजक ५=४, व ल्यं पल्यं शेष २५४ सः ।

(५१) यदि भाजक ८७६, भागफल ९०४ शेष १७६ जूसा भाज्य गुलि ?

(५२) यदि भागफल २०४ भाजक ५४३२ शेष २९८३ सा भाज्य छु ?

(५३) यदि भाजक ५४३ शेष ३९९ व भाज्य १२३४५ सा भागफल गुलि ?

(५४) यदि भागफल १९६ शेष १५३४ भाज्य ६७८९१० सा भाजक गुलि ?

(५५) यदि भागफल १७१ शेष ७८ भाज्य ८४५७ सा भाजक छु ?

(५६) यदि भाजक १०६ भाज्य ८१७११ जूसा शेष व भागफल गुलि गुलि ?

(५७) यदि भागफल ४३५१ भाज्य २३३३३३ जूसा भाजक व शेष छु छु ?

(५८) भाजक व भागफलया गुणनयाना शेष तंसा छु ज्वी ?

(५९) यछु संख्या खः, गुकियात ङादुगंयाना ङा हे तना च्याछ्व थःसा ५ ज्वी ।

(६०) व छु संख्या खः, गुकी ३ क्षिकया ७ तना ध्यव्वथया ४ वा-न्छतकि शून्य ज्वी।

(६१) बछु संख्या स्वः, गुकी सु पाःयाना न्हय्दुगंयाना न्हय् हे वना च्यायेव थःसा हँ (७) हे थइ ।

(६२) व जुवाःयोनं गुलि दां ज्वना जू छितः वन ज्वी ? स्वाछ थन्यागु कि पाव कि पुलिगु, निहाँ वयात पीतका दां बीमागु, छथु सिवाय निदुन पायमदु, हाकनं दुहाँ वनेत थाःसा दां छांछि पुलेम्वा, स्वदुयाः लुखा दु । स्वदुवाःलय् सं पाना वःवले जुवाःयायाके दांया छिति हे मदु ।

(६३) निगू संख्याया गुणनफल ७२४१४६१ दु, व तःधंगु संख्या ३४००७ सा व निगू संख्याय् गुलिपाइ ?

(६४) ३६६, २१७ व ६४८ या प्रत्येक निगू निगू संख्याया गुणनयाना वःगु गुणनफलत जम्मायाःसा गुलि ज्वी ?

(६५) ८२०५५० स २३ गोकः लिकायफु ? व अन्तिम ल्यं छु ?

(६६) निगू संख्याया गुणनफल १७३४३२ दु, उकी छगू संख्याया बच्छि १६३ सा मेगु छु ?

(६७) निगू संख्याया गुणनफल १२३१०४ दु, उकी छगू संख्याया निदुगं १४०८ सा मेगु छु ?

(६८) ३१६६ स २०१ गोकः तनकि १०००० ज्वी ?

(६९) ७५ व ८३ या गुणनफल स्वया ७५ व ८५ या गुणनफल गुलि अपो ? हाकनं उकी छु संख्या पाःयासा ७४ व ८३ या गुणनफल उति ज्वी ?

(७०) ३६६२ व २७६६ या योगफलय् व निगूयां अन्तरफल गोकः लिकाय् फु ?

(७१) छु संख्यायात ३७ दुगंयाःसा १८५ व ३०६ या गुणनफलति ज्वी ?

(७२) छगू भागया ल्याखय् भाजक शेषया ङादुगं, भागफल खुदुगं दु । यदि शेष ७३ सा भाज्य गुलि ?

(७३) भाज्य गुलि ? लब्धि ५०२, शेष २४ भाजक निगूया जम्मा स्वया ७ अपो ?

(७४) निगू संख्याया जम्मा २०५, उकी छगू मेगु स्वया ७ अपो सा अपोगु गुलि ?

(७५) राम १२ दँ दुबले वया दाजु १६ दँ दुगु, आः राम १६ दँ दुबले दाजुम्ह गोदँ दइ ?

(७६) व स्वंगू संख्याया जम्माया । छगू ३६०८ व ५८१०४ नं दयूकाःगु, मेगु व स्वया नं १७४० अपो । स्वंगूगु व निगुली पाःगु स्वया ७८०६ अपो ।

(७७) छगू संख्या ६४५६७ मेगु व स्वया ३२७ तःधंजुसा निगूया योगफल गुलि ?

उत्पादक व रूढ

छगू संख्यां मेगु संख्यायात पुरा भाग लगे जूसा ह्लापा यागु संख्यायात लिपायागु संख्याया 'अपवर्त्य' 'गणितक' अथवा 'आधार' धाइ। लिपायागु संख्यायात ह्लापा यागु संख्याया 'अपवर्तक' 'उत्पादक' 'गुणनियक' अथवा 'गुणन खण्ड' धाइ। गथे १५ या उत्पादक ५ व ५ या अपवर्त्य १८ ख:।

छि (१) फुक्क संख्या यां उत्पादक ख:। उकि उत्पादक च्वेबले १ यात छखे हे च्छेमा:।

'जो:' (सम संख्या)=छुं अङ्क वा संख्यायात २ नं पुरा भाग (भाग याबले निशेष) लगे जूसा व अङ्क वा संख्यायात जो: ल्या: (जोर संख्या) धाइ। गथे— २, १६, १०४ इ०

'वि जो:' (विषम संख्या) छुं अङ्क वा संख्यायात अथे २ नं भाग निशेष मजूसा व अङ्क वा संख्यायात 'बिजो: ल्या:' धाई। गुकियात २ नं गुगु जुगय् नं निशेष भाग लगे ज्वी मखु। गथे ३, ५, २७, ३००६ इ०।

छुं संख्यां छुं संख्यायात निशेष भाग लगे जू मजू स्वेगु विशेष नियम—

'२' बिजोर संख्या बाहेक दक्क जोर संख्यायात २ नं पुरा भाग लगे ज्वी। 'जोर संख्या' या अर्थ हे २ नं भाग लगेजू धैगु ख:। संख्याया अन्ते ०, २, ४, ६ वा ८ जुल कि जोर ज्वी। उकि संख्याया अन्त्यय् च्वंगु अङ्क छग: जक स्व:सा गा:।

दसु— २४५ तथा ४५२ यात २ नं भाग लगे जू लाकि मजू ?

थुकी हापां यागु संख्या २४५ स अन्त्यगु अङ्क '५' बिजोर जुल, उकि २ नं निशेष भाग लगे मजुल। गथे (२४५÷२=१२२ शे १) मेगु ४५२ स अन्त्यगु अङ्क '२' जोर जुल उकि २ नं निशेष भाग लगे जू। गथे (४५२÷२=२२६)

'४' थ्वनं जोर संख्या खः। उकिं बिजोर संख्यायात ४ नं भाग गबलें लगे ज्वी मखु। गथे ४२३; ५२५ इ.। हकनं जोर अङ्क जुयानं मगाः। गथे ४२६, ४००६ इ.। उकि ४ नं भाग लगे जू मजू स्वेत अन्त्यगु निगः अङ्कया संख्यायात भाग याना स्वेमाः। अन्त्यगु संख्यायात भाग यायबले निशेष जुलकि पूर्ण संख्यायात नं निशेष ज्वी। जोर जुयानं निशेष मजूगु कारण (२×२=४) खः। उकि ४ नं भाग मयासे २ व २ नं याःसां ज्यू।

दसु – २२४, ४२२ व ५५५ यात ४ नं निशेष भाग लगे जू लाकि मजू।

थुकी हापांयागु संख्या २२४ स अन्त्यगु निगः अङ्कया संख्या '२४' यात ४ नं निशेष भाग लगे जू (२४÷४=६) उकिं २२४ यात नं ४ नं निशेष भाग वं। (२२४÷४=५६)। अनं संख्या ४२२ स '२२' यात ४ नं भाग मवं (२२÷४=५ शेष २) उकि ४२२ यात ४ नं भाग मवं। ४२२÷४=१०५ शेष २। मेगु ५५५ धाःसा बिजोर संख्या हे जुल उकि ४ नं भाग वनिगु ला नां हे मदु। २ यात २ नं हे भाग मवं धासिनं १५, २५, ५५ इ० यात ४ नं गनं भाग लगे ज्वी। थ्वला सिद्धगु हे खँ खः।

'८' थ्व नं जोर संख्या हे खः। बिजोर संख्यायात निशेष

भाग गवलें नं लगे ज्वी मखु । इकनं जोर जक जुयानं मगाः। गथे ४ यात अन्त्यगु निगः अङ्कया संख्यायात निशेष भाग लगे ज्वीकेगु आवश्यक अथेहे ८ यात नं अन्त्यगु स्वंगः अङ्कया संख्यायात निशेष भाग लगे ज्वीकेगु आवश्यक । उकिं ८ नं भाग लगे जू मजू स्वेत अन्त्यगु स्वंगः अङ्कया संख्यायात ८ नं भाग याना स्वेमाः। यदि व स्वंगः अङ्कया संख्यायात ८ नं निशेष भाग लगे जूसा पूर्ण संख्यायात नं निशेष भाग अवश्य लगे ज्वी।

दसु— ५४२५, २१२२, २२२० व ६२०० यात ८ नं भाग वं लाकि मवं ?

थुकी ५४२५ ला बिजोर हे जुल उकिं ८ नं ला छु ४ व २ नं नं सीसां भाग लगे ज्वी मखु। मेगु २१२२ थ्व जोर संख्या खः। तर २२ यात (निगः यातहे) ४ नं मवं, १२२ यात ८ नं गबले वनि ? वनिहे मखु । उकिं २१२२ यात ८ नं भाग लगे ज्वीमखु। तर २२२० यात ४ नं भाग वंसांतबि २२० यात ८ नं भाग लगे मजू (२२०÷८=२७ शे. ४) उकिं २२२० यातनं ८ नं भाग लगे मजू। आ ल्यंदनि ६२०० यात। थुकी २०० यात ८ नं भाग वं (२००÷८ =२५) उकिं ६२०० यात ८ नं निशेष भाग लगेजू। (६२००÷८= ७७५)

सूचना— थथे २, ४, ८ नं ल्याःयाना स्वेबले वःगु शेष हे पूर्ण संख्याय् नं वइ।

'५' छुं संख्याया अन्त्यय् ० बा ५ जुलधाःसा व संख्यायात ५ नं निशेष भाग लगेज्वी। मेगु अंङ्क जुलधाःसा ज्वीमखु।

दसु— ५५५ व २४४ यात ५ नं भाग वं लाकि मवं ?

५५५ स अन्त्यय् ५ हे जुल उकिं ५५५ यात ५ नं निशेष भाग वं (५५५÷५=१११)। तर २४४ स ४ जुल उकिं २४४ यात ५ नं भाग मवं (२४४÷५=४८ शे. ४)

'१०' छुं संख्याया अन्त्यय् ० जुलधाःसा व संख्यायात १० नं निशेष भाग लगेज्वी। शून्य सिवाय मेगु जुल धाःसा भाग लगे ज्वीमखु व हे अङ्क शेष ज्वी।

दसु— ५२५ तथा ५५० यात १० नं भाग वं लाकि मवं ?

थुकी ५२५ स अन्त्यय् ५ जुल उकिं ५२५ यात १० नं भाग मवं। तर ५५० स ० जुल उकिं भाग वं (५५०÷१०=५५)

'३' थ्व बिजोर संख्या खः। उकिं ह्मापायागु २, ४, ८ तथा ५, १० यागु नियम छफुत्ति हे ज्यायूलगे मजु। थुकिया मेगु हे नियम दु। (१) पूर्ण संख्याया छगः छगः दतले अङ्क जम्मायाना वःगु योगफलयात ३ नं निशेष भाग वंसा उक्त पूर्णसंख्यात नं ३ नं निशेष भाग लगेज्वी। (२) ह्मकनं अथे हे पूर्णसंख्याया गः जम्मायाना वःगुयात नं अथे हे यायां छगः जक अङ्क या। यदि व अंक ३, ६ बा ९ जुल धाःसा उक्त पूर्णसंख्यायात ३ नं निशेष भाग लगेज्वी।

दसु— १४५२३ यात ३ नं भाग वं लाकि मवं ?

(१) १४५२३ संख्याया अंकया जम्मा (१+४+५+२+३ =१५) १५ जुल, १५ यात ३ नं भाग वं (१५÷३=५) उकिं १४५२३ यात ३ नं निशेष भाग लगेजू।

(२) १४५२३ संख्याया गः गः या जम्मा (१+४+५+२+३=१५) जुल, १५ या (१+५) ६ जुल (६÷३=२) उकिं १४५२३ यात ३ नं निशेष भाग लगेजू ।

सूचना— निगू नियम दुगुली न्ह्यागुलिसां छगुलिं जक स्वःसांगा ।

'६' ध्व नं बिजोर हे खः । थुकी ३ यागु हे प्रथम नियम अनुसार जम्मा याना वःगु योगफलयात ६ नं निशेष भागलगे जूसा उक्त पूर्णसंख्यायात नं ६ नं निशेष भाग लगेज्वी । यदि ३ या द्वितीय नियम अनुसार याना अन्त्यय् ६ जुल धाःसा ६ नं निशेष भाग लगेज्वी । ६ सिबाय् मेगु अङ्क वल धासाः व हे अंक शेष ज्वी । भाग लगे ज्वीमखु ।

दसु— १४५८६३६६ यात ६ नं भाग वं लाकि मवं ?

थुकि १+४+५+८+६+३+६+६=४५ जुल ४५ यात ६ नं भाग वं (४५÷६=५) हाकनं ४+५=६ हे जुल । उकिं उक्त संख्या १४५८६३६६ यात ६ नं भाग वं ।

सूचना— ३ व ६ या नियमय् निगुलीसं संख्याया अंकया गः जम्मा यायूबले ६ जक स्वःता छ्वःसांज्यू । ल्याः पाइमखु ।

'७' '११' '१३' स्वंगुलिं बिजोर हे खः । थुकिया विशेष नियम मेगु हे दु । न २, ४, ८ लिसे मिलेजू, न ५ व १० लिसे हे, न ३ व ६ लिसे । छुकीसं मिले मजु । यदि छुं संख्यायात ७, ११ वा १३ नं निशेष भाग लगे जू मजू स्वेमाःसा क्वेच्वया थें याना दिसँ ।

छुं संख्यायात ७, ११ वा १३ नं भाग लगे जू मजू स्वेमाःसा उक्त संख्यायात खव पाखें निसें स्वंगः स्वंगः अंकया संख्या

थाना बाकू थः। गोकू फत वःकू हे थ्यसाः। थ्ले व बाकू संख्यात सम व बिषम छुटय् छुटय् याना जम्माया। हाकनं आपागुली छ्व कतय्‌या। यदि कतय् याना ल्यंयात ७, ११ बा १३ मध्ये स्वंगुलिं अथवा न्ह्यागुलिसां निशेष भाग लगे जूसा वक्क पूर्ण संख्यायात (छुछु संख्यां भाग लगे जूगुखः) व हे व हे संख्यां निशेष भाग लगेज्वी।

दसु— १००२००१ यात ७, ११ बा १३ नं भाग लगे जूला कि मजू?

नियम अनुसारः— १,००२,००१ छगू १+००१=००२, छगू ००२ हे, ००२—००२=० उकिं पूर्ण संख्या १००२००१ यात ७, ११ बा १३ मध्ये स्वंगुलिं हे निशेष भाग लगेजू।

दसु— २२१२२१, ६८१२६ यात ७, ११, १३ नं भाग वं लाकि मवं?

२२१, २२१, २२१—२२१=० उकिं २२१२२१ यात ७, ११, १३ स्वंगुलिं निशेष भाग लगेजू।

वर

६८१२६ यात ७ नं सिबाय् ११ व १३ नं निशेष भाग लगे मजू, छाय्‌धाःसा नियम अनुसार ६८,१२६, १२६—६८=२८ व ल्यं २८ यात ७ नं सिबाय ११ व १३ नं निशेष भाग लगे मजू। उकिं पूर्ण संख्या ६८१२६ यात ७ नं सिबाय ११ व १३ नं निशेष भाग लगे मजू।

'११' छुं संख्यायात ११ नं भाग लगे जू मजू धका स्वेमाःसा छु संख्यायात स्वेमाःगु खः व संख्याया खव्र पाखेंनिसें छगः छगः पाक्क चि तया दिसँ। (गथे ७४८८६ स ७̊४७̊८̊६) थले चि दुगु जक

अम्मा याना दिसँ, नापं चिं मदुगु जक नं (गथे चिं दुगु ७+७+९ =२३ व चिं मदुगु ४+८=१२) अले निगू कतय् याना दिसँ (गथे २३—१२=११) यदि ल्यं ० वा ११ नं निशेष भाग लगे जूगु जुल धाःसा उक्त पूर्णसंख्यायात नं ११ नं निशेष भाग लगेज्वी ।

दसु— ६६३४१ यात ११ नं भाग वं लाकि मवं ?

(६+३+१)—(६+४)=० उकिं ६६३४१ यात ११ नं भाग वं ।

दसु— ५४७५८ यात ११ नं भाग वं लाकि मवं ?

(५+७+८)—(४+५)= ११ उकिं ५४७५८ यात ११ नं भाग वं ।

छुं संख्यायात ११ नं भाग लगे जू मजू स्वेमाःसा व संख्याया अब पाखेंनिसें ह्यापांयागु अङ्क लिक च्वंगुली कतय्याना ल्यं वयानं लिक च्वंगुली थुकियानं ल्यं उकियानं लिक च्वंगुली ··· आदि थथे यायबले लिक च्वंगु छ जूसा ११ तना कतय् याय्माः । (गथे च्वेयागु हे संख्या ६६३४१ स ६ स ६ वन ल्यंमदु, ३ स ० वन ल्यं ३ हे, ४ स ३ वन ल्यं १, १ स १ वन ल्यंमदु) थथे यायां लिपा ० शून्य जुल धाःसा जक ११ नं निशेष भाग लगेज्वी ।

'२५' पूर्ण संख्याया अन्त्यय् ००,२५,५० वा ७५ जुलधाःसा व संख्यायात २५ नं निशेष भाग लगेज्वी ।

दसु—५२५ ÷ २५ = २१, ५५० ÷ २५ = २२, ५७५ ÷ २५ = २३

'६' गुगु संख्यायात ३ या नियम अनुसार ३ नं निशेष भाग लगे जुयानं व संख्याया अन्त्यय् जोर अङ्क खःसा अन्यागु संख्यायात ६ नं निशेष भाग लगेज्वी । छाय्धाःसा अन्त्यय् जोर जुल धायेव २ नं भाग अवश्य लगेज्वी । हाकनं व हे संख्यायात ३ नं नं निशेष भाग लगे जुसेंलि व संख्यायात ६ नं भाग लगे मज्वीमाःगु छु दु । २ × ३ = ६ खः ।

दसु— ६१२ यात ६ नं भाग वं लाकि मवं ?

थुकी अन्त्यय् '२' जोर व ६ + १ + २ = ९ ÷ ३ = ३ जुया ३ नं नं निशेष भाग लगे जूगुलिं ६ नं निशेष भाग वं । ६१२ ÷ ६ = १०२ ।

'१२' पूर्णसंख्यायात ३ व ४ नितां नं निशेष भाग लगेजूसा व संख्यायात १२ नं निशेष भाग लगेज्वी । ३ × ४ = १२

दसु— ६१२ यात १२ नं भाग वं लाकि मवं ?

६ + १ + २ = ९ ÷ ३ = ३ जूगुलिं ३ नं व १२ ÷ ४ = ३ जूगुलिं ४ नं नं निशेष भाग लगेजू । उकिं ६१२ यात १२ नं निशेष भाग लगेजू । ६१२ ÷ १२ = ५१ ।

अथेहे निगू अथबा निगुलिं अपो संख्यां छुं संख्यायात निशेष निशेष भाग लगेजूगु छकलं सिल धाःसा व संख्यायात उक्त निगू बा निगुलिं अपो संख्याया गुणनफलं अवश्य निशेष भाग लगेज्वी ।

गथे ३६९६० यात हे स्वयादिसँ । अन्त्यय् ० वल २ नं व ५ नं भाग लगे जुल उकिं २ × ५ = १० नं अवश्य भाग लगेजू ।

हाकनं अन्त्यय् '६०' जुल ६० यात ४ नं भाग लगेजू । उकि ४×५=२० नं अवश्य भाग लगेजू। हानं '६६०' स्वंगःयात ८ नं भाग लगेजू उकि ८×५=४० नं अवश्य भाग लगेजू । हाकनं ३+६+६+६=२७ तथा २+७=९ जुल उकि ९ नं नं निशेष भाग लगे जूगुलिं उक्त संख्यायात ८×५×९=३६० नं अवश्य भाग लगेव्वी । ३९९६० ÷ ३६० = १११

छुं छगू संख्यां मेगु निगू संख्यायात छुतय् छुतय् ज्वीक निशेष भाग लगे जूसा उक्त निगू संख्याया योगफल व अन्तरफल यात नं व हे संख्यां निशेष भाग लगेव्वी ।

दसु— २८९ ÷ १७ = १७, १८७ ÷ १७ = ११.

२८९ + १८७ = ४७६ ÷ १७ = २८; २८९—१८७ = १०२ ÷ १७ = ६.

छुं छगू संख्यां मेगु निगू संख्यायात छुतय् छुतय् ज्वीक निशेष भाग लगे जूसा उक्त निगू संख्याया छुं गुणितकया योगफल तथा अन्तरफलयात नं हापायागु संख्यां निशेष भाग लगे ज्वी ।

दसु— २८९ × ३ = ८६७, १८७ × २ = ३७४.

८६७ + ३७४ = १२४१ ÷ १७ = ७३.

८६७—३७४ = ४९३ ÷ १७ = २९.

अभ्यास २०

(क) के च्वंगु संख्यायात २, ४, ८ मध्ये छुकिं छुकिं निशेष भाग लगे जू ?

(१) १७८. (२) ५४०. (३) ७९६. (४) ५५८.

(५) ११११८. (६) २२२२. (७) ९२१४. (८) ५४२६.
(९) ७४१२. (१०) १२३४४. (११) ६५४३२. (१२) ९७८६४.
(१३) ६५४३६. (१४) ७५२४६. (१५) १५४३२. (१६) १२३४५६.
(१७) ७८९१२२. (१८) २२२२२२. (१९) ३३३४४४.
(२०) ५६७८९८. (२१) ५४३२१२. (२२) ८७६५४३२.
(२३) १२३४५६७८.

(ख) के च्वंगु संख्यायात ३ व ९ मध्ये छुकिं छुकिं निशेष भाग लगे जू ?

(१) ४३५. (२) १२३६. (३) ४४४२१. (४) ९७८३.
(५) १४५५. (६) ९९३६. (७) ३३३६३. (८) ४४४४२.
(९) ५५५३. (१०) २२२२१. (११) ६६६६. (१२) ९७८३.
(१३) ५४३२१. (१४) २३४५४. (१५) ९९९९९. (१६) ६४५२१.
(१७) २५४६१ (१८) १६५२. (१९) १२३४५६७८.
(२०) ९१४३५२७८६.

(ग) के च्वंगु संख्यायात ५ व १० मध्ये छुकिं छुकिं निशेष भाग लगे जू ?

(१) ४६३५. (२) ५४३२०. (३) १२३००. (४) ५५६४०.
(५) ३२१९५. (६) ७८३५. (७) १४५६५. (८) ३४७८०.
(९) ५४३२१०. (१०) १२३४५. (११) २४६८. (१२) ५५५५५५.
(१३) ७७७७५. (१४) २००३०. (१५) १८००२. (१६) ४३५२१०.
(१७) ५४५४५. (१८) ४५४५४. (१९) १२३४५६७८.
(२०) ८७६५४३२०.

(घ) के च्वंगु संख्यायात ७, ११ व १३ मध्ये छुकि छुकिं निशेष भाग लगे जू ?

(१) १४५७३४. (२) २३९७१५. (३) ५४३२१९.
(४) ८७६५४३२ (५) ११२४५६ (६) ९९००२२३
(७) ५०००२४ (८) ९१०२५२ (९) ६८८३५
(१०) ५५३००० (११) ११११११ (१२) १२३३२१
(१३) ९९१२० (१४) ८९१३३ (१५) ६७११९
(१६) ५५५५५५ (१७) ४३३३७८ (१८) ४१२३२१०
(१९) ५५७३४५४५ (२०) १२३७८९६६६

(ङ) केच्वंगु संख्यायात ६, १२ व ३० मध्ये छुकि छुकिं निशेष भाग लगेजू ?

(१) ५५४१२२ (२) ४५४५०० (३) ३३४२०
(४) ६७८५१० (५) २००३४ (६) ५५५५
(७) ३५२ (८) ९४८ (९) ७७४० (१०) ३७२५

(च) केच्वंगु संख्यायात २, ३, ४, ५, ८, ९, १० वा ११ मध्ये छुकि छुकिं निशेष भाग लगेजू ?

(१) १३८ (२) ९४५ (३) ६८४ (४) ४२०
(५) ८८४४ (६) ७९४२ (७) १२३० (८) १७७२
(९) २६११ (१०) ३४७५ (११) ८९७६ (१२) ७१२८
(१३) १२३४५ (१४) ९८७६५ (१५) ३५६०० (१६) २३०००
(१७) ७०९२८१ (१८) ७७७७७७ (१९) ९८९८९८
(२०) १२३४५६७८९०

थ्व संख्यायात रूढ धाइ कि गुगु संख्यायात १ व व हे संख्यां सिबाय मेगु छुं हे संख्यां निशेष भाग लगे म्वीमखु । गथे १, २, ३, ५, ७, ११, १३, १७, १९ इ० 'रूढ संख्या' खः ।

'यौगिक संख्या' थ्व संख्यायात धाइ कि गुगु संख्या रूढ मखु, उत्पादक खः । ह्रानं व उत्पादक १ नं अपो अवश्य म्वी । गथे ४, ६ इ० ।

रूढ संख्या ल्वीकेगु विशेष नियमः—

(१) यदि १ नं निसें छुं संख्यातकया बिचे रूढ संख्या ल्वीके माल धाःसा उक्त १, २, ३ ··· या थ्वले ह्रापां १ नं निसें १, २. १, २ याना निना ह्रापांयागु छगू छगू ल्यंका २ जुको काटय् याना व्छ । अथेहे क्रमश ३, ५, ७ इत्यादि नं ह्रापां बइगु छगू ल्यंका मेगु काटय् याना व्छ थथे याय् धुंका छु छु संख्या ल्यन व हे संख्यात रूढ खः । थथे याय्बले ग्युगु संख्या स्वया अपो याय्म्वाः ।

(२) छुं संख्या रूढ खः लाकि मखु धका स्वसीकेत उक्त संख्यायात २, ३, ५, ७ ··· आदि रूढ संख्यां क्रमश भाग या । यदि न्ह्याबलें शेष बल निशेष मजुल धाःसा व संख्या रूढ खः । वर संख्याया अन्त्यस् १, ३, ७ वा ९ जुल धाःसा व संख्यायात २ व ५ नं भाग याना स्वया हे च्वनेम्वाः ।

प्रत्येक यौगिक संख्या थथे ल्वीफु कि फुकयां उत्पादक रूढ फरक फरक खः । ह्रानं फुक्क यौगिक संख्याया छगूहे जक रूढ उत्पादक नं ल्वीफु ।

१ नं निस १००९ तकया रूढ संख्या के च्वयागु दु।

१	८३	१९९	३४७	४७९	६३१
२	८९	२११	३४९	४८७	६४१
३	९७	२२३	३५३	४९१	६४३
५	१०१	२२७	३५९	४९९	६४७
७	१०३	२२९	३६७	५०३	६५३
११	१०७	२३३	३७३	५०९	६५९
१३	१०९	२३९	३७९	५२१	६६१
१७	११३	२४१	३८३	५२३	६७३
१९	१२७	२५१	३८९	५४१	६७७
२३	१३१	२५७	३९७	५४७	६८३
२९	१३७	२६३	४०१	५५७	६९१
३१	१३९	२६९	४०९	५६३	७०१
३७	१४९	२७१	४१९	५६९	७०९
४१	१५१	२७७	४२१	५७१	७१९
४३	१५७	२८१	४३१	५७७	७२७
४७	१६३	२८३	४३३	५८७	७३३
५३	१६७	२९३	४३९	५९३	७३९
५९	१७३	३०७	४४३	५९९	७४३
६१	१७९	३११	४४९	६०१	७५१
६७	१८१	३१३	४५७	६०७	७५७
७१	१९१	३१७	४६१	६१३	७६१
७३	१९३	३३१	४६३	६१७	७६९
७९	१९७	३३७	४६७	६१९	७७३

७८७	८२७	८६३	९११	९५३	९९७
७९७	८२९	८७७	९१९	९६७	१००९
८०९	८३९	८८१	९२९	९७१	
८११	८५३	८८३	९३७	९७७	
८२१	८५७	८८७	९४१	९८३	
८२३	८५९	९०७	९४७	९९१	

दसुः— ४४५२ या रूढ उत्पादक छु ?

संख्यायात २, ३, ५, ७ इ० रूढ संख्यां (छुकिं छुकिं निशेष भाग लगेजू) क्रमशः भाग यायां यंकि दोहरे जूसां ज्यु । गबलेतक रूढ भागफल वैमखु ।

२ | ४४५२ २ | २२२६ ३ | १११३ ७ | ३७१ ५३	४५२ = २ × २ × ३ × ७ × ५३ खः । उकि ४४५२ या रूढ ५३ जुल छायधाःसा ५३ मद्यूकं व संख्या दैमखु । उकिया उत्पादक २, २, ३, ७ खः । उक्त उत्पादकया गुणनफलं ४४५२ यात भाग यातधाःसा व रूढसंख्या ५३ हे भागफल ज्वी । हकनं रूढसंख्यां
२ × २ × ३ × ७ = ८४ ४४५२ ÷ ८४ = ५३ ४४५२ ÷ ५३ = ८४	भागयात धाःसा उक्त उत्पादकया गुणनफल ८४ हे भागफल ज्वी ।

सूचनाः— २ × २ × ३ × ७ या $२^२$ × ३ × ७ अक च्वःसागाः ।

अभ्यास २१

क्वे च्वंगु संख्याया रूढ उत्पादक च्व ।

(१) ८. (२) १२. (३) १८. (४) २४. (५) २७. (६) ३२.

(७) ४८. (८) ५०. (९) ६३. (१०) ६४. (११) ८०. (१२) ८८.
(१३) ९९. (१४) १००. (१५) १०८. (१६) १७६. (१७) ११७.
(१८) २२८. (१९) ४९५. (२०) ६२५. (२१) ९९६. (२२) १०५०.
(२३) १२९६. (२४) १७६०. (२५) २०००. (२६) ३६५०. (२७) ५७६०.
(२८) २४५७. (२९) १३८२४. (३०) २००१००.

क्वे च्वंगु संख्या, रूढ लाकि यौगिक ? यौगिकसा रूढ उत्पादक च्व ।

(३१) २९. (३२) ६१. (३३) ८१. (३४) ७९. (३५) ९७.
(३६) १०७. (३७) ११३. (३८) २०७. (३९) २२७. (४०) ३४९.
(४१) ३७५१. (४२) ५०७ (४३) ४५७३ (४४) ६१९ (४५) ७१३
(४६) ९९७. (४७) ६५३९ (४८) १७९३ (४९) ५०९ (५०) १६६३

महत्तम समापवर्तक

निगू बा अपो संख्याया 'समापवर्तक' व खः गुगु संख्यां व निगू बा अपो दक संख्यायातं निशेष निशेष भाग लगेज्वो। गथे २, ३ अथवा ६ नं १२, १८ व २४ इ० यात निशेष निशेष भाग लगेजू। उकि १२, १८ व २४ इ० या 'समापवर्तक' २, ३ बा ६ खः।

निगू बा अपो संख्याया 'महत्तम समापवर्तक' व खः गुगु दक समापवर्तक मध्ये दकले तःधंगु खइ। गथे १२, १८ व २४ इ० या महत्तम समापवर्तक ६ खः। छायधाःसा १२, १८ व २४ इ० या समापवर्तक २, ३ व ६ हे जक। गुकी दकले तःधंगु ६ हे। उकि १२, १८ व २४ इ० या 'महत्तम समापवर्तक' ६ जुल।

सूचनाः— निगू बा अपो संख्या परस्परे रूढ जूसा, उकिया 'समापवर्तक' दइ मखु। गथे २, ३ व ७ स्वंगुलि रूढ खः। उकि २, ३ व ७ या समापवर्तक मरु। यौगिक संख्याया जक समापवर्तक दइ। गथे १२ व १८ इ०।

निगू बा अपो संख्याया 'महत्तम समापवर्तक' व खः गुगु छुगु रूढ समापवर्तकया गुणनफल खः। गथे १२, १८ व २४ इ० या ६ जुल।

१२ = २ × २ × ३, १८ = २ × ३ × ३, २४ = २ × २ × २ × ३ थुकी अपवर्तक केवल २ व ३ जक, गुगु स्वंगुलि समान दु। उकि २ × ३ = ६ हे १२, १८ व २४ इ० या महत्तम समापवर्तक जुल।

सूचना:— निगू बा अपो संख्याया महत्तम समापवर्तक पिकाय् मा:सा फुक्कयागुं अपवर्तक पिकया च्वनेमा:गु मदु केवल छगूया जक या:सा गा:। थव व है अपवर्तकया गुणनफलं मेगु संख्यायात निशेष भाग लगे ब्वीकेमा: । गथे ८४, १४० व १६८ या महत्तम समापवर्तक २८ जुल ।

८४=२×२×३×७ व ल्यंगु मेगु संख्यायात नं २×२×७ नं निशेष निशेष भाग लगेजू, तर ३ नं मजू । उकिं ८४, १४० व १६८ या महत्तम समापवर्तक २×२×७=२८ जुल ।

अभ्यास २२

थ्व क्वयंगु संख्याया महत्तम समापवर्तक उत्पादक पाखें पिका ।

(१) ९ व २४. (२) २० व ४८. (३) २५ व ३५
(४) ५७ व ९५. (५) ५२ व ७८. (६) १७ व ८५
(७) ६३ व ४९. (८) ४८ व ७२. (९) ५० व ७०
(१०) ४० व ६०. (११) १२६ व १५४. (१२) ९० व ३२५.
(१३) २५० व ३४८. (१४) १५० व ३७५. (१५) २५६ व ७८८.
(१६) ४८० व ७९२. (१७) ५२५ व ९७५. (१८) ५५० व १०००.
(१९) १०३६ व ९९९१८. (२०) १२३ व ४२००.
(२१) १५, ३५ व १२०. (२२) १६, २४ व १४०.
(२३) ९०, १२५ व ३४२. (२४) २२४, ३३६ व ७२८.
(२५) ६२५, ७५० व १२२५. (२६) ८६८, ३१६४ व ४९२८.
(२७) १२, १८, २४ व ४८. (२८) ८, ३२, ६४ व ८०.
(२९) १०८, १०८, १७६ व २८८.
(३०) ३६५०, ५७६०, १७६० व २००१००.

महत्तम समापवर्तक पिकायगु तचकं बालागु छगू नियम के च्वयागु दु।

निगू वा अपो संख्याया महत्तम समापवर्तक पिकाय् माःसा निगू संख्या कया चीधंगुलि तःधंगुयात भाग या। शेष छु वल व हे शेषं चीधंगु संख्यायात भाग या। शेष छु वल व शेषं प्रथम शेष तथा द्वितीय भाजकयात भाग या। थथे हे क्रमश यायां हुँ गन तक निशेष भाग लगे ज्वी मखु। जब निशेष भाग लगे ज्वी व हे अन्तिम भाजक निगू संख्यायां महत्तम समापवर्तक ज्वी।

निगूलिं अपो संख्याया महत्तम समापवर्तक पिकाय् माःसा न्हापां निगू संख्यायानिं पिकयां लिपा ल्यंगु छगू व निगूया महत्तम समापवर्तक छगू निगू या, हकनं पिका थथे हे क्रमश संख्या दत्तले पिकया अन्तिम महत्तम समापर्वक छु जुल व हे उक्त फुक संख्यायां महत्तम समापवर्तक ज्वी।

दसु—५०४, २८३५ व २३९४ या महत्तम समापवर्तक पिका।

```
५०४) २८३५ (५
     २५२०
     ३१५) ५०४ (१
          ३१५
          १८९) ३१५ (१
               १८९
               १२६) १८९ (१
                    १२६
                    ६३) १२६ (२
                        १२६
                         ×
```

५०४ व २८३५ या महत्तम समापवर्तक ६३ जुल।

५०४, २८३५ व २३९४ या महत्तम समापवर्तकनं ६३ हे जुल।

६३) २३९४ (३८
१८९

५०४
५०४

×

सूचनाः— थ्ये महत्तम थायां यंकेबले महत्तम समापवर्तक १ जुल धाःसा व संख्या रूढ ज्वी ।

अभ्यास २३

क्वे च्वंगु संख्याया महत्तम समापवतक थिका ।

(१) ४८ व १४४ (२) ७६ व २३८ (३) २५२ व ३४८
(४) ९२ व ७७२ (५) ४९३ व ८९९ (६) ६२० व २१०८
(७) २१२१ व १३१३ (८) ४२९ व ७१५ (९) ३७७ व ११३१
(१०) १३७९ व २४०१ (११) २६६ व २७९३ (१२) ३७७५ व १००००
(१३) ६०२३ व १५४३६ (१४) ५८६५ व ६९१८०
(१५) ४०८१ व ५१४१ (१६) ३५५६ व ३४४४
(१७) ५१८७ व ५८५० (१८) ६४४१ व १०२८३
(१९) १९६६७ व १४१८६ (२०) ४३३६५ व ४४६८८
(२१) ११०५० व ३५५८१ (२२) १२३२१ व ५४३४५
(२३) ६३२७ व २३९९७ (२४) १३२०२ व १४६०८३
(२५) ५३२५ व ८३०७ (२६) ९९४५ व ५०६०९
(२७) ४१५५ व २४७२० (२८) १०९०५६ व १७९७१२
(२९) २१८७०७ व ८२६७६९ (३०) १२३४५६ व ९८७६५४
(३१) ७०३०३७ व ५१३४०८३ (३२) २७१४६९ व ३०५९९
(३३) ८०५, १३११ व १९७८ (३४) २०४, ११९० व १४४५
(३५) १६१७, १२३ व ७८९ (३६) १३००, ७२५ व ८५०

(३७) ७२३, ८०७ व ७३५ (३८) ५०४, २३६४ व २८३५

(३९) ११९०, १४४५ व २००३

(४०) १३३३८, १४१३६ व १५९०३

(४१) ३१४, ५७० ६१८ व ७२०

(४२) ६०२, ७३९४, ८७६ व ९२४५८

अभ्यास २४

के च्वंगु संख्या परस्परे रूढ ख: लाकि मखु ?

(१) ४०३ व ५२७ (२) ३३७० व २७०३ (३) ३८७ व ९२३४

(४) १७२६ व १६२३ (५) ३८९० व ८२७५ (६) ३४८६ व ९४४८

(७) २११ व २७०१ (८) ५७८९ व ७३३७ (९) ९३६७ व १४५०१

(१०) ७१९ व ८२९ (११) ४८७ व ८५९ (१२) ७५४ व ८०३

लघुतम समापवर्त्य

निगू वा अपो संख्याया 'समापवर्त्य' व खः गुगु संख्यायात निगू वा अपो संख्यां निशेष भाग लगे ज्वी । गथे १२, १८ व २४ या ७२, १४४ व २१६ इ० समापवर्त्य खः । छायधाःसा १२, १८, व २४ नं ७२, १४४ व २१६ इ० यात निशेष भाग लगेजू ।

निगू वा अपो संख्याया 'लघुतम समापवर्त्य' व खः गुगु समापवर्त्य मध्ये दक्कले चीधंगु खइ । गुकियात निगू वा अपो संख्यां निशेष निशेष भाग लगेज्वी । गथे १२, १८ व २४ या 'लघुतम समापवर्त्य' ७२ खः । छायधाःसा ७२, १४४ व २१६ इ० समापवर्त्य खःसांनवि दक्कले चीधंगु ७२ हे । उकिं ७२ हे १२, १८ व २४ या लघुतम समापवर्त्य जुल ।

निगू संख्याया गुणनफल व संख्या बराबर ज्वी गुगु व हे निगू संख्याया महत्तम समापवर्तक व लघुतम समापवर्त्य या गुणनफल ज्वी । गथे १२ व १८ या गुणनफल २१६ जुल । गुकिया महत्तम समापवर्तक ६ व लघुतम समापवर्त्य ३६ या गुणनफल (६ × ३६ = २१६) बराबर खः ।

गुणनफल = महत्तम समापर्तक × लघुतम समापवर्त्य ।

निगू संख्याया लघुतम समापवर्त्य व संख्या बराबर ज्वी गुगु वहे निगू संख्याया गुणनफलयात भाज्य याना उकिया हे महत्तम समापवर्तक भाजकं भागयायूवले वइगु भागफल खइ । गथे १२ व १८ या लघुतम समापवर्त्य ३६ जुल । निगू संख्याया

गुणनफल १२ × १८ = २१६ । महत्तम समापवर्तक ६ ।

२१६ ÷ ६ = ३६

लघुतम समापवर्त्य = गुणनफल ÷ महत्तम समापवर्तक ।

निगू संख्याया महत्तम समापवर्तक व संख्या बराबर ज्वो गुगु वहे निगू संख्याया गुणनफलयात भाग्य याना उकिया हे लघुतम समापवर्त्यं भाग यायूबले वइगु भागफल खइ। गथे १२ व १८या महत्तम समापवर्तक ६ जुल । निगू संख्याया गुणनफल १२ × १८ = २१६ । लघुतम समापवर्त्य ३६ । २१६ ÷ ३६ = ६

महत्तम समापवर्तक = गुणनफल ÷ लघुतम समापवर्त्य ।

निगू संख्याया लघुतम समापवर्त्य पिकायूगु थथेः—

निगू संख्याया महत्तम समापवर्तक संख्यां निगू मध्ये छगू संख्यायात भागयाना वःगु भागफलं मेगु ल्यंगु छगू संख्यायात गुणय् यायगु । अले वहे गुणनफल उक्त निगू संख्याया लघुतम समापवर्त्य ज्वी । गथे १२ व १८ या लघुतम समापवर्त्य ३६ जुल । १२ व १८ या महत्तम समापवर्तक ६ । १२ ÷ ६ = २ × १८ = ३६ तथा १८ ÷ ६ = ३ × १२ = ३६

निगूयां अपो संख्याया लघुतम समापवर्त्य पिकाय् माःसा न्हापां न्ह्यागुसां निगू संख्यायागु लघुतम समापवर्त्य पिकया व लघुतम समापवर्त्य व मेगु छगू संख्याया लघुतम समापवर्त्य पिका । हकनं अथे हे क्रमशः यायां यंकेबले दकले लिपायागु लघुतम समापवर्त्य हे उक्त फुक संख्याया लघुतम समापवर्त्य ज्वी । गथे १२, १८ व २४ या लघुतम समापवर्त्य ७२ जुल । १२ व १८ या महत्तम समापवर्त्य ६ । १२ ÷ ६ = २ × १८ = ३६

हे १२ व १८ या लघुतम समापवर्त्य जुल । हानं २४ व ३६ या महत्तम समापवर्त्य १२ । २४ ÷ १२ = २ × ३६ = ७२ हे २४ व ३६ या लघुतम समापवर्त्य जुल तथा १२, १८ व २४ या नं ।

अभ्यास २५

के च्वंगु संख्याया लघुतम समापवर्त्य पिका ।

(१) १२ व ३२ (२) ७६ व ६८ (३) ८१ व ६६
(४) १२५ व ७५ (५) ३६ व १२६ (६) ६२७ व ५२५
(७) १३३ व १७१ (८) १८० व २५० (९) ३२० व ७०४
(१०) ११७ व १६२ (११) १२२४ व १६६६ (१२) २२४ व ३३६
(१३) ७५४ व ८०६ (१४) ६५७ व १००१ (१५) ८४५ व ८६६
(१६) ७७६ व ११६७ (१७) १५, ३५ व १२०
(१८) १६, २४ व १४० (१९) ६०, १२५ व ३४२
(२०) २२४, ३३६ व ७२८ (२१) ६२५, ७५० व १२२५
(२२) ७६, ६६ व १०६ (२३) ६२६, ८५१ व २५३
(२४) २६५, ३८५ व ४६५ (२५) ३००, ६०६ व ७०८

के च्वंगु नियम अनुसार चिचीधंगु संख्याया लघुतम समापवर्त्य पिकाय् असाध्य हे अःप्वी ।

चिचीधंगु संख्याया लघुतम समापवर्त्य अःपुक पिकाय् माःसा संख्या फ्रोलाक छफो च्वयादिसँ । अले रुढ २, ३, ५, ७ इ० संख्यां भाग यानादिसँ । भाग याय्बले हानं निगू संख्या यात निशेष भाग लगे ज्वीकेमाः) भाग लगे जूगुली भागफल वया कसं च्वयादिसँ भाग लगे मजूगु जक व हे संख्या तुं अथे हे च्वयादिसँ । थथेयायां यंकि जबतक फुक्क संख्या परस्परे

रूढ ज्वीमखु । अले व रूढ संख्याया गुणनफल हे इष्ट लघुतम समापवर्त्य ज्वी ।

दसु — १२, १६ व २४ या लघुतम समापवर्त्य पिका ।

२ | १२, १६, २४
२ | ६, ८, १२
२ | ३, ४, ६
३ | ३, २, ३
१, २, १

१२, १६ व २४ या लघुतम समापवर्त्य २×२×२×३×२=४८ जुल ।

संख्या परस्परे रूढ जूसा व संख्याया लघुतम समापवर्त्य व ज्वी गुगु निगू या अप्वो संख्याया गुणनफल खः । अथे संख्या परस्परे रूढ धका स्यूसा जकिया क्रिया मयासे गुणन जक यानाः ब्यूसा गाः । गथे २, ३ व ५ या लघुतम समापवर्त्य २ × ३ × ५= ३० खः ।

सूचना— यदि संख्याया पुचले छुं छगू संख्या मेगु छुं संख्याया उत्पादक खःसा व संख्यायात तोता व्छःसा फन अ पवी । ल्याः पाइमखु । गथे ६, १२, १५, ३० व ४० या लघुतम समापवर्त्य पिकाय् माःसा १२, ३० व ४० या जक लघुतम समापवर्त्य पिकाःसा गाः ।

२ | ६, १२, १५, ३०, ४०
२ | ३, ६, १५, १५, २०
३ | ३, ३, १५, १५, १०
५ | १, १, ५, ५, १०
१, १, १, १, २ = १२०

या

२ | १२, ३०, ४०
२ | ६, १५, २०
३ | ३, १५, १०
५ | १, ५, १०
१, १, २ = १२०

अभ्यास २६

के स्वंगु संख्याया लघुत्तम समापवर्त्य पिका

(१) ६, ८ व १६. (२) १२, १६ व २४. (३) ५, १५ व २५. (४) ६, ३६ व ५६. (५) ५, १८, १६ व ९. (६) ९, ५, १८ व ६. (७) १२, १८, २० व १०५. (८) १२, १५, ४० व ७०. (९) १६, ३६, ५६ व ७६. (१०) ५४, ७४ व ५२. (११) ७, १७, २७ व ३७. (१२) १३, ११७, ९१ व ४९. (१३) ४, ३, १० व ६. (१४) ५, २४, ३२ व १४. (१५) १२, १८, २४ व ५६. (१६) १३, १५, २० व २८. (१७) २२, ३३, २५ व ८५. (१८) ३३, ५५, ६० व ८०. (१९) २४, १०, ३२ व ४५. (२०) २, ४, ६, ८ व १०. (२१) ३, ६, ९, १२ व १८. (२२) ४, ८, १२, १६ व २०. (२३) ५, १०, १५, २० व २५. (२४) ६, १२, १८, २४ व ३०. (२५) ७, १४, २१, २८ व ३५. (२६) ८, १६, २४, ३२ व ४० (२७) १२, १५, १८, २४ व ५६. (२८) १५, १६, २०, २८ व ४२. (२९) २२, १७, ३३, २५ व ८५. (३०) ८, ९, १२, १८ व ३०. (३१) ६, १५, २७, ३५ व ४५. (३२) २८, ३६, ५४, ७२, ९० व ४५. (३३) २४, १०, ३२, ४५, २५ व १२. (३४) ९, १८, २४, ७२ व १४४. (३५) ५१, १८७, १५३ व १६५. (३६) ९०, ४५, ६०, ४०, ५५ व ३३. (३७) २२, ८८, १३२, १९८ व ४४. (३८) १७, ५१, ११९ व २१०. (३९) ५०, ३३८, ६७५, ७०२ व ९७५. (४०) २४, ३५, ५२, ६०, ९१ व १०८. (४१) ३१५, १२६, १२६, १०८ व ९१. (४२) २७, ८७, २०३, २६१ व १८९. (४३) १२६, १४५, ८७, २१० व ५८९. (४४) २, ३, ४, ५, ६, ७, ८, ९ व १०. (४५) २, ४, ६, ८, १०, १२, १४ व १६. (४६) १५, १६, १८, २०, २४, २५, २७ व ३०.

दसु— १— व छु दकले तःधंगु संख्या खः ? गुकिं ५०, ६० व ८० यात भागयात धाःसा शेष ल्योंलाक ८, ४ व १० ज्वी।

५०—८=४२, ६०—४=५६, ८०—१०=७०

∴ ४२, ५६ व ७० या महत्तम समापवर्तक १४ उत्तर।

दसु— २— व छु दकले चीधंगु संख्या खः ? गुकियात १२, १६ व १८ नं भाग याःसा ल्याबलें ५ शेष ज्वी।

१२, १६ व १८ या लघुतम समापवर्त्य १४४,

इष्ट संख्या १४४+५= १४९ उत्तर।

दसु— ३— निगू संख्याया महत्तम समापवर्तक ५ व लघुतम समापवर्त्य ७५ छकी छगू संख्या १५ सा मेगु छु ?

उक्त निगू संख्याया गुणनफल ५ × ७५ = ३७५.

३७५ ÷ १५ = २५ उत्तर।

दसु— ४— ६६ नं निशेष भाग लगेज्वीगु प्यंगः अङ्कया दकले चीधंगु संख्या छु ?

१००० ÷ ६६ = १५ शेष १०, ६६—१०=५६.

१०००+५६=१०५६ इष्ट संख्या उत्तर।

दसु— ५— ६६ नं निशेष भाग लगेज्वीगु स्वंगः अङ्कया दकले तःधंगु संख्या छु ?

९९९ ÷ ६६ = १५ शेष ९. ९९९—९ = ९९० इष्ट संख्या उत्तर।

दसु— ६— न्यागः अङ्कया संख्या गनं निसें गन तक गोगू ज्वयू फु ?

१०००० नं निसें ९९९९९ तक ९०००० गू ज्वयू फु।

९९९९९— १०००० = ८९९९९+१ = ९०००० उत्तर।

दसु—७— व छु संख्या खः ? गुकी डकिया हे ङाब्वय् स्वब्व पाः यायूबले १६ ल्यनि।

५—३=२. १६÷२=८. ८×५=४० उत्तर।

दसु—८— छु संख्याय् व हे संख्याया च्याब्वय् ङाब्व (१) तनेबले ६५ ज्वो ? (२) पाः यायूबले १५ ज्वी ?

(१) ८+५=१३, ६५÷१३=५, ५×८=४० उत्तर।

(२) ८—५=३, १५÷३=५, ५×८=४० उत्तर।

दसु—९— छुं छकू थुँ पालेत १८ ह्म सित खुन्हु माःसा व हे थुँ पालेत १२ ह्म सित गोन्हु बी।

६×१८=१०८, १०८÷१२=९ न्हु उत्तर।

विविध अभ्यास २७

(१) व दकले तःधंगु संख्या छु ? गुकिं ७२८ व ९०० यात भाग यात धा सा शेष ८ व ४ ज्वी।

(२) व दकले तःधंगु संख्या छु ? गुकिं २६१, ६३३ व १३८१ यात भाग यात धाःसा शेष न्ह्याब्लें ५ ज्वी।

(३) छु थन्यागु संख्या नं दुला ? गुकिं ६२० व ७३० यात भाग यात धाःसा ३ व ७ शेष ज्वी।

(४) छु थन्यागु मोह नं दयके जीला ? गुकिं खुतका जःछि व ह्यत्कात्याया न्यायूत नं दिलेम्वालि। (छतकाया फिख्वाना)

(५) व दक्को तःधंगु संख्या छु ? गुकिं १०० व १५० यात भाग यायबले ४ व ६ शेष वइ ।

(६) २५० व ३५० यात भागयायूबले २७ व २ शेष मवेकुसें म-गाःगु दकले तःधंगु संख्या छु ?

(७) व पुचले दकले आपाः गुलि मचात दइ ? गुमित ३०० व ३६० तका दां ल्वाक मछ्यासें उत्तिर्उत्ति इना बी फइ ।

(८) व छु दकले तःधंगु संख्या खः ? गुकिं ६४५० व १०३०० यात भाग याःसा ६ व २७ शेष ब्वी ।

(९) २१० व ३८५ या लघुतम समापवर्त्य रूढ उत्पादक पार्खे पिका ।

(१०) ४४, ५४ व ७२ या लघुतम समापवर्त्य उकिया रूढ उत्पादक दयूका पिका ।

(११) निगू संख्याया महत्तम समापवर्तक १६ व लघुतम समा-पवर्त्य १६२, उकी छगू संख्या ४८ सा मेगु छु ?

(१२) निगू संख्याया महत्तम समापवर्तक व लघुतम समापवर्त्य क्रमशः १० व ३००३० उकी छगू संख्या ७७० सा मेगु छु ?

(१३) निगू संख्याया महत्तम समापवर्तक ८ व लघुतम समापव-र्त्य १२३२, उकी तःधंगु संख्या हे ११२ सा मेगु छु ?

(१४) निगू संख्याया लघुतम समापवर्त्य व महत्तम समापवर्तक क्रमशः १६८ व ८ उकी छगू संख्या २४ सा मेगु छु ?

(१५) निगू संख्याया गुणनफल १३४४ व महत्तम समापवर्तक ८ सा लघुतम समापवर्त्य गुलि ?

(१६) व दक्कले चीधंगु संख्या छु ? गुकियात १२, १८ व ३० नं भाग यात:सा न्ह्याब्लें ६ शेष ज्वी ।

(१७) १२८ व ६६ नं भागयायूबले ५ शेष वैगु दक्कले चीधंगु संख्या छु ?

(१८) व दक्कले चीधंगु संख्या छु ? गुकी २ तंसा २४, ३६ व ४८ नं भाग वनि ।

(१९) जिके दक्कले म्ह गुलि दां दु ? कि जिं २८ तका, ३२ तका व ४२ तका तका याना पोचीबले ज्ञातका न्ह्याब्लें ल्यं ।

(२०) व दक्कले चीधंगु संख्या छु ? गुकियात १ नं निसें २० तकया संख्यां निशेष भाग लगे ज्वी ।

(२१) व छु दक्कले चीधंगु संख्या खः ? गुकियात १२, १६ व २४ नं भाग यायूबले १० शेष ज्वी ।

(२२) व गुलि आपा मंकागु (भाज्य) खः ? कि ७८ व ८४ ब्वथयूबले ८ ल्यनि ।

(२३) व छु दक्कले चीधंगु संख्या खः ? गुकी ६० तंसा १२, १८ व २०; १०५ नं निशेष भाग लगे ज्वी ।

(२४) ३७ यात छु रूढ संख्यां भाग यात:सा २ शेष ज्वी ?

(२५) १०६ यात छु रूढ संख्यां भाग यात:सा ४ शेष ज्वी ?

(२६) २६ यात छु रूढ संख्यां भाग यात:सा ५ शेष ज्वी ?

(२७) ४५ यात छु रूढ संख्यां भाग यात:सा शेष ३ ज्वी ?

(२८) १५० यात छु रूढ संख्यां भाग यात:सा शेष ७ ज्वी ?

(२९) ३६ यात छु छु संख्यां भाग यात:सा शेष ३ ज्वी ?

(३०) ५५ यात छु छु संख्यां भाग या:सा ७ शेष ज्वी ?

(३१) ६७ यात छु छु संख्यां भाग या:सा शेष ३ ज्वी ?

(३२) ६७ यात हे छु छु संख्यां भाग या:सा शेष ७ ज्वी ?

(३३) व दकय चीधंगु संख्या छु ? गुगुली २३११ तसा (१) ३ नं (२) ४ नं (३) ५ नं निशेष निशेष भाग लगे ज्वी ?

(३४) व दकले चीधंगु संख्या छु ? गुकी १३४४ तसा (१) ८ नं (२) १० नं (३) १२ नं निशेष निशेष भाग लगे ज्वी ?

(३५) दकले चीधंगु संख्या छु ? गुकी १४३ तसा १०×१५ वि ज्वी ?

(३६) ५५५ नं निशेष भाग लगे जूगु प्यंगः अङ्कया दकले तःधंगु संख्या छु ?

(३७) प्यंगः अंङ्क दय्के फुगु ५५५ नं निशेष भाग लगे ज्वीगु दकले चीधंगु संख्या छु ?

(३८) डागः अंङ्क दय्का तःगु स्वंगः अङ्कया दकले तःधंगु संख्यां निशेष भाग लगे ज्वीगु दकले चीधंगु संख्या छु ?

(३९) जि सा, सल, खिचा न्याना गुलि दां फुकल ज्वी ? सा या २५ तका खिचा सास्वया झिङातका दंह्म व सल धाःसा सा व खिचा या मूया निदुगनय् न ३० तका थिकेह्म ।

(४०) थगुने छह्म तू बंजालं ३७८२ तका दां तुलय् लबः काल । अले व २८४ धर्मय् ७६४ भाषा उन्नती ५६१ छें खर्चय् खर्चयात । आ थुगुसी तू खेप बनेत ह्मापा साउँ १५०० नापं गुलि दइ ?

(४१) प्यंगः ल्याःया संख्या गनं निसें गन तक च्वय् फु ?

(४२) छोग मरुइ च्वंह्म गोपाल सराफिं मुल्किखानाय् नीङाद्वःया पाय्मो हिलाहया सच्छी २ तका बत्तां म्यूबले गुलि लबः दइ ?

(४३) उखुनु हे मेझ छझ सराफिं छ्येगः मोति झितका ल्याखं व कातलाक लाःगुलि मेगु ह्यूतका ल्याखं सच्छिगः मोति नं न्याना फुक्कफाकं स्वद्वल म्यूबले गुलि लबः दत ?

(४४) छझ सलयात छिंपयस्यःचुं माःसा ह्यूछाझ सलयात झिह्यून्हु यात गुलिस्यः चुं मालि ?

(४५) छझ कापः बन्जाः (मारवाडीं) छ्येप्यथान उत्थें इत्थें च्वंगु कापः २४३० नं न्याना ३८८८ नं म्यूबले थानं गुलि लबः दत ।

(४६) छझ मरीकःमीं (हलुवाई) पीस्वधानि पीस्वधानि दुगु नीकू चिनि धानि स्वतका जःछिं कःछित, भचा लिपा वं ह्व हे चिनि मेझ छझ कलवार यात त्यां (स्वतका त्यां) मीगु जमान पक्का याःबले वैत कायंम्वा बियंम्वायक गुलि लबः दत ?

(४७) ल्याःया २२५ + ३२४—१८०. ३३४—२४८ + २५२.

(४८) ल्याःया (२६—७) + (५—२). (१६—५)—(५—३).

(४९) ल्याःया ७—२ × ३ + २६ ÷ २. ६ × २ + ५० ÷ ५ + २.

(५०) ल्याःया ४ × (५—३) + ७ × (२४—४).
(५—३) × (२४—८).

(५१) ल्याया (१२५ ÷ ५ + १३ × २) × (२० × ३—१६२ ÷ ३२).

(५२) ल्याःया (२५ × ६ + ३२० ÷ ४) ÷ (१८ ÷ २—१२ ÷ ३).

(५३) ल्याःया ८ × ५—{ ७ × ३ + ४ × (५ × २—१२ ÷ २) }.

(५४) ल्याःया ६ × ६-[७ × २-{ ५ × २-(५ × २-१५ ÷ ३) }].

(५५) छझ ज्यापुया ब्वीँ सःगु वा ह्यूफा म्हंगु वालाय तया छेँ

ल्ह्यःबले सच्छि दाला दत, यदि व हे वा ङाफा जक न्हंगु दालां ल्ह्यःगु जूसा गो दाला अपो ल्ह्यय् मालि ?

(५६) ङासुकाया भिनिह्न चीनिया कवाःमरी वःसा भिवकाया गोम्ह वै ? (छतकाया ध्यसुका)

(५७) स्वभाः केया तःकू बुँ पालेत भिङाम्ह ज्यामि भिनिन्हु तक तयमाः व हे बुँ भिन्हुं पाले सिधयकेत गोम्ह ज्यामि तयू मालि ?

(५८) रानीपुखूया म्यातनाः थकया सुचुकेत २५ म्ह मनू २४ न्हु हे माःसा व हे ज्या स्वीखुम्ह मनुखं गोन्हुं सिधेकइ ?

(५९) जनबाहाद्यो लंपुलि छायत स्वम्ह पुंयात च्यान्हु माःगुली खुन्हुं सिधेकेत गोम्ह पुंमालि ?

(६०) बुँगःद्योया रथ दयकेत १२ म्ह सिँकमियात १८ न्हु माःगुली १२ न्हुं हे सिधेकेत गोम्ह सिकःमि मालि ?

(६१) छु संख्यायात व हे संख्याया ङागुय् स्वब पाःयायबले १२ ल्यनि ?

(६२) व छु संख्या खःगुकी उकियाहे हयःगुय् निब तनेबले २७ ज्वी ।

उत्तर [लिसः]

अभ्यास १

(१) ५५५ (२) ४८ (३) ९० (४) ७६४३ (५) ८००५ (६) ९२०४०७ (७) ४००१००६३९ (८) १०००००००० (९) ५०००००० (१०) ४००००७५ (११) २०००००००३ (१२) ८८०००३० (१३) ५००० (१४) ४५६७८९ (१५) ३७८९४५ (१६) ५६७८९३४ (१७) ७८९०३०४ (१८) ३६७८९८०३ (१९) ६७८९०३४ (२०) ७५२३४५६७८ (२१) ८९३४५६७०९ (२२) १२३४५६७५९० (२३) २३४५६७८९०३४.

अभ्यास २

च (१) १५ (२) १८ (३) २१ (४) ५२ (५) ८ (६) १३ (७) २३ (८) १४ (९) १५ (१०) ६० (११) २० (१२) २३ (१३) २० (१४) २१ (१५) २० (१६) १७ (१७) ७० (१८) ४५ (१९) १६ (२०) १०० गः ध्यवा।

अभ्यास ३

(१) २१ (२) ३० (३) ३१ (४) २९ (५) २४ (६) ९८ (७) ९९ (८) ७७ (९) १४० (१०) १६३ (११) १३२३ (१२) ११५१ (१३) ८०२ (१४) २७२७ (१५) २००० (१६) १९२६ (१७) १५५४ (१८) १९१३ (१९) २०३२१ (२०) २५४१८ (२१) २३२१८ (२२) १०४२७ (२३) १४१२९

(२४) ९९९९ (२५) ३६७६ (२६) ५६२१ (२७) ४६९६ (२८) १४७०७७ (२९) ५९०३८ (३०) ४४१६ (३१) २५१२९ (३२) २२४६७१ (३३) ३४९८३४ (३४) ३६७५१२ (३५) ३११९१४ (३६) १३७६४६ (३७) ६८९०३ (३८) ३४३०८० (३९) १०-१२९३१ (४० ५८:४८६ (४१) १३८६०८४ (४२) ५२२०८६ (४३) १५५७९२ (४४) १४०२६० (४५) १४१३६९९८ (४६) ९७-८९३२८ (४७) १३३२ (४८) ११२७५ (४९) ४९९९९९९९९९५.

अभ्यास ४

ख (१) ७ २) ८ (३) १२ (४) १७ (५) १५ (६) २१ (७) १२ (८) ८ (९) ३९ (१०) १०.

अभ्यास ५

(१) ११ (२) १३ (३) २२ (४) ५८ (५) ५० (६) २४ (७) १२ (८) २७ (९) १३ (१०) ४६ (११) १२० (१२) १८९ (१३ ९० (१४) १७८ (१५) ४५९ (१६ ३१५ (१७) ४६४१ (१८) ४५०१७ १९) ३०५३२ (२०) २७२७३ (२१) ४१९७६ (२२) २६७९ (२३) ६८९३५८ (२४ ६८७५९० २५) ७३५३४७ (२६) ६४९९२३७ (२७) ५५४६ (२८) ३०५३१ (२९) ९७६४० (३०) ८५४१६ (३१) ७०७६७ (३२) ३५६२ (३३) १ (३४) ६८८८८१ (३५) ३९०७९४ (३६) ११५८८८८९८८९ (३७) ९९९९८१, ९९९६९५, ९९०५२५, ९००५५५, ९५६५०० (३८) ९२९६४ (३९) ९९९७१ (४०) ९९९८९९९ (४१ ९९२१ (४२) १३०७ (४३) ११७६८१ (४४) ३२५ (४५) ९४६० (४६) ११५१६ (४७) ७७७१०१ (४८) ६३९० (४९) २६ न्हु (५०) ७ न्हु.

अभ्यास ६

(१) ४ (२) २ (३) १२ (४) १९ (५) ३३ (६) ४५८ ७) ६२७८४ (८) २७४० (९) २८८ (१०) ५१० (११) १९८३५ (१२) ६७४ (१३) ७०२ (१४) २४५७ (१५) १००५

अभ्यास ७

(१) ६९, ९२, ११५, १३८; ९६, १२८, १६०, १९ ; ६३, ८४, १०५, १२६, ११७, १५६, १९५, २३४; १४१, १८८, २३५, २८२; १७४, २३२, २९०, ३४८. (२) २९४, ३९२, ४९०, ५८-; २२८, ३०४, ३८०, ४५६; २५५, ३४०, ४२५, ५१०; ९८७, १३१६, १६४५, १९७४; १२१५, १६२०, २०२५, २४३०; २६३७, ३५१६, ४३९५, ५२७४. (३) ३७२, ४९६, ६२०, ७४४; ७६५, १०२०, १२७५, १५३०; ११२५, १५००, १८७५, २२५०; ५८५, ७८०, ९७५, ११७०; ६१५, ८२०, १०२५, १२३०. (४) ६७५, ९००, ११२५, १३५०; १६५०, २२००, २७५०, ३३००; २३८५, ३१८०, ३९७५, ४७७०; २८५, ३८०, ४७५, ५७०; २४१५, ३२२०, ४०२५, ४८३०; ६०९, ८१२, १०१५, १२१८. (५) ४८९, ६५२, ८१५, ९७८; ७८९, १०५२, १३१५, १५७८; १७२२, २२९६, २८७०, ३४४४; ६९९, ९३२, ११६५, १३९८; १२२१, १६२८, २०३५, २४४२; ३८१, ५०८, ६३५, ७६२. (६) ९८७, १३१६, १६४५, १९७४; १२९६, १७२८, २१६०, २५९२; १३५३, १८०४, २२५५, २७०६; १५९९, २१३२, २६६५, ३१९८; १२६९, १६९२, २११५, २५३८; १२८७, १७१६, २१४५, २५७४. (७) ९८१, १३०८, १६३५, १९६२; १५६९, २०९२, २६१५, ३१३८; १२४५, १६६०, २०७५, २४९०; १०५९, १४१२, १७६५,

२११८; ७८९, १०५२, १३१५, १५७८; २६०१, ३४६८, ४३३५, ५२०२. (८) ३६०, ४८०, ६००, ७२०; १०८३, १४४४, १८०५, २१६६; १०९५, १४६०, १८२५, २१९०; ७३५, ९८०, १२२५, १४७०; ७५०, १०००, १२५०, १५००; ७८०, १०४०, १३००, १५६०. (९) १२६०, १६८०, २१००, २५२०; ३३३, ४४४, ५५५, ६६६; ६६६, ८८८, १११०, १३३२; ९९९, १३३२, १६६५, १९९८; १३३२, १७७६, २२२०, २६६४. (१०) १६५०, २२००, २७५०, ३३००; ६९०, ९२०, ११५०, १३८०; १३५०, १८००, २२५०, २६००; १५९०, २१२०, २६५०, ३१८०; ३७०३५, ४९३८०, ६१७२५, ७४०७०

अभ्यास ८

(१) १०७७०, १०७७००, १०७७०००. (२) २८१४००, २८१४०००, २८१४००००. (३) १९५२५०, १९५२५००, १९५२५०००. (४) ४२१८००, ४२१८०००, ४२१८००००. (५) ३५१००, ३५१०००, ३५१००००. (६) ५७६०३००, ५७६०३०००, ५७६०३००००. (७) २४०४००००, २४०४०००००, २४०४००००००. (८) ८१०३६०००, ८१०३६००००, ८१०३६०००००. (९) १८३०१८०००, १८३०१८००००, १८३०१८०००००. (१०) ६५६५५०, ५८३६०००, ५१०६५०००, ४३७७०००००, ३६४७५०००००.

अभ्यास ९

(१) २०२५०, ८८५९२, ५१०६०. (२) १७१५३४०, ७९२०८४८, ७८४५९८४. (३) ५०१२६४, २८७७४२०, ४११६९१५१. (४) ७१२८२३१७५, ५४६९६२३५०, (५) ८७४१७९५९०४, ९०९५६०४०००० (६) ७३८६६०६५६१६, ४२७८८३३७३० (७)

७७१६४५३३६०५६२, २२२३७२६२२५००० (८) ३८६३४१७८१०४४७, २६६३३६२५००००० (९) ८७८४६२०७३६५७६, २२४७८८२२६२४८० (१०) २१७०६६५६०००,६२८३४२१११०० (११) ५८१०१६६२४७६०४, १०६१२२८३५२२५०० (१२) २३४९१६६६१५१२, ८३७७६३४६४१८००० (१३) १०३६४७६६६, ३७१०६६०६०० (१४) ५८१११६६५६ ५०२३३५२५० (१५) ५७५६६३५१७२२२३

अभ्यास १०

क (१) ४७६१६, ४५७०८ (२) ६३६५२, ६६१४८ (३) ७३३५०, १४०६२४ (४) २३०६६०, ५०५२६० (५) ६२०२०२; ५१५२११४० (६) १०२६४८०, ६६६७१४८ (७) ४६५३०५६, १७५१७६२४, (८) ८२७३४, १६८३७५००

ख (१) ७११३६० (२) २१७०६७१ (३) ३१६८७५ तका (४) १०७२७३५० (५) २०६९२ फा (६) ३३११४ (७) ८६४०० (८) ३२०० (९) ७०४०० (१०) ६४२५ (११) ७००० मना (१२) १२७५५ ह्म (१३) १०५०० गू (१४) ७७४०० फय (१५) ५२५०० ह्म

अभ्यास ११

(१) ६४, ७५ शे १, ६२ शे ४, ५३ शे ५; २३०३ शे २, १८४६ शे ४, १५३६, १३१६ शे १; १०७१ शे १, १४१०, ११८० शे ५, १०१२ शे १; १७५०, १४००, ११६६ शे ४, १०००; २००६ शे १, १६०५, १३३७ शे ३, ११४६ शे ३. (२) २२५३१ शे २, १८०२५ शे १, १५०२१, १२८७५ शे १; २०५११ शे १, १६४०६, १३६७४ शे १, ११०२८ शे ; ८०८३ शे १, ९५६२ शे ३, ५४६८

शे ५, ४६८७ शे ४; ११४१९ शे २, ९१३५ शे ३, ७६१३, ६५२५ शे ३; ३०८६ शे १, २४६९, २०५७ शे ३, १७६३ शे ४. (३) २५०५०, २००४०, १६७००, १४३१४ शे २; १९४४४ शे १, १५५५५ शे २, १२९६२ शे ५, ११११११; २२६०० शे ३, १८०८० शे ३, १५०६७ शे १, १२९१४ शे ५; २१८३६ शे १, १७४६९, १८५५७ शे ३, १२४९२ शे १; १९७१३ शे २, १५७८६ शे ४, १३१५५ शे ४, ११२७६ शे २. (४) ९४७ शे १, ७८७ शे ४, ६३१ शे ३, ५४१ शे २; ११४९६ शे २, ९१९० शे १, ७६६४ शे २, ६५६९ शे ३; ८१२०, ६४९६, ५४१३ शे २, ४६४०; ९६१८ शे २, ७६९४ शे ४, ६४१२ शे २, ५३५३ शे ३; ८६२७ शे १, ६९०१ शे ४, ५७५१ शे ३, ४९२९ शे ६. (५) ४०१० शे २, ३२०८ शे २, २६८३ शे ४, २२९१ शे ५; १८०३१, १४४२४ शे ४, १२०२० शे ४, १०३०३ शे ३; २२५०० शे १, १८००० शे १, १५००० शे १, १२८५७ शे २; १९५००, १५६०० १३०००, ११११४२ शे ६; १५५०४ शे २, १२४०३ शे ३, १०३३६ शे २, ८८५९ शे ५. (६) १९७५३, १५७९४ शे २, १३१६२, ११२८१ शे ५; ६१४०, ४९१२, ४०९३ शे २, ३५०८ शे ४; ८०००, ६४००, ५३३३ शे २, ४५७१ शे ३; २२२२२, १७७७७ शे ३, १४८१४ शे ४, १२६९८ शे २. (७) ९७४० शे २, ७८०८ शे २, ६५०७, ५५७७ शे ३; १४२७१, ११४१६ शे ४, ९५१४, ८१५४ शे ६; ९७३९, ७७९१ शे १, ६४९२ शे ४, ५५७५ शे १; १८०१० शे ३, १४४०८ शे ३, १२००७ शे १, १०२६३ शे १. (८) २४०२५, १९२२०, १६०१६ शे ४, १३७२८ शे ४; २५००, २०००, १६६६ शे ४, १४२८ शे ४; १७६७६७ शे २, १४१४१४, ११७८४५, १०१०१०; २५०५, २००४, १६७०, १४३१ शे ३. (९) ८९७४, ७१७९ शे १, ५९८२ शे ४,

५१२८; १२८०९ शे १, १०२४७ शे २, ८५१९ शे ३, ७३१९ शे ४; १५४६० शे २, १२३६८ शे २; १०३०७, ८८३४ शे ४; १३८८८ शे ३, ११११२, ९२५९ शे १, ७९३६ शे ३. (१०) ११८७५, ९५००, ७९१६ शे ४, ६७८५ शे ५; ५००५, ४००४, ३३१६ शे ४, २८६०; ७८०८ शे २, ६२४६ शे ४, ५२०५ शे ४, ४४६२; १२६२६२ शे २. १०१०१०, ८४१७५, ७२१५०. (११) ६५२८ शे ६, ५२१२ शे १२, ४३५२ शे ६; २४८९ शे ५, १९९१ शे ८, १६५९ शे ११; ७०८८, ६२४३ शे ६, ५१९२ (१२) ३८१५ शे ९, ३०५२ शे ९, २५४३ शे १५; ६२४४ शे ६, ५२६२ शे ४, ४३८५ शे ४; ३३२२ शे ९, २६५८ शे ३, २२१५ शे ३ (१३) ४१५३ शे १, ३३२२ शे ७ ८८६८ शे १३; ६००२ शे १०, ४८०२ शे ४, ४००१ शे १६; ४६९५, ३८८९ शे ५, ३०३० (१४) ८१५४ शे ८, ६५२३ शे ११, ५४३६ शे ८; १०८४ शे ५, ८६७ शे ८ ७२२ शे १७; २२११ शे ११, १७६९ शे ९, १४७४ शे ११ (१५) १०२८ शे ९, ८२३, ६८५ शे १५; ७४८२, ५९८५ शे ९, ४९८८; ६६५८० शे ९, ५३२६४ शे ९, ४४३८७ शे ३ (१६) ३३१२ शे १, २६४९ शे १०, २२०८ शे १; १७८८०६, १५६३७८ शे २, १३०३.५ शे २; २३२४४ शे ६, १८५९५ शे ९, १५४९६ शे ६. (१७) १२४६२५, १२२५९ (१८) ९५७३८२, ७१७४७ (१९) १३०४०३, ४७७८२९ (२०) १९००९८, ४५६६९ (२१) ३९०८४, ६३०९०८ (२२) ७४००४८, ६८७५४९३ (२३) ७९१९८३२, ५९३६२८४ (२४) ४१८६७५, ३९५९६७५ (२५) ७४९८८२०, ४५७-८३९७५० शे ३ (२६) ६२१० शे ४८, ५८६४४५ शे २१ (२७) १३२३५१२० शे ३१, ३९९६९१५७ शे ७१ (२८) ५५३४४४९ शे १५, ३२१४६७५७ शे ३ (२९) ३८५६९८०४२ शे २५, ६५८६८९६६९

शा ६५. (३०) १७२६५६४३६ शे ७. (३१) ६६४ शे २, ४८ शे १०१ (३२) ४५ शे २५४, १६० शे २८६. (३३) ५८ शे ३५६, ४४ शे ३४७. (३४) ४५३ शे २१६, ७०६ शे ३५४. (३५) ११२ शे ४५४३, २३४ शे ६४१. (३६) ३२६३ शे ६३१, १०१७ शे २५५६. (३७) ३८१ शे १६६४, २५५६ शे २३१६. (३८) ६६५२, शे ५४२३, ११४२८५ शे ३३५१. (३९) १२५० शे ५३६, १५२०० शे १०३११. (४०) १५००५ शे ५४७२० (४१) १३३८ शे ११०५८०, (४२) ४२३२६७ शे ३७६०६ (४३) २४०१०० शे ११७४००. (४४) ५२० शे ११४६०२. (४५) ६३२६१ शे ६७३१३८६. (४६) ८४२५३२३११३ शे ७५. (४७) ६८८६४२६८८३ शे ६७२.

अभ्यास १२

(१) ५०७. (२) ३६. (३) ५२८. (४) १३. (५) २२६. (६) ३०११५. (७) ७६७४. (८) ३७५. (९) २५६. (१०) २२. (११) २४५. (१२) ४४८१८ (१३) ४५६८. (१४) ३७६५१. (१५) ४६२८ व ३८६६. (१६) ५५४ व ४५५६. (१७) २५४८. (१८) २०२२. (१९) ६८११. (२०) ७८८ (२१) ६२१. (२२) ३१६. (२३) ११. (२४) ३७९१. (२५) १७.

अभ्यास १३

(१) १४. (२) ६. (३) २. (४) ३. (५) २०. (६) ४. (७) ३१. (८) २. (९) २. (१०) २८. (११) ४. (१२) १४. (१३) ० (१४) १०. (१५) ४५० (१६) १४. (१७) ८३. (१८) ६५. (१९) ११. (२०) ६. (२१) ३० (२२) १०१७. (२३) ४. (२४) १७ (२५) ७ (२६) २५. (२७) १८ (२८) ४. (२९)

१४८. (३० ६४. (३१) १४९. (३२) ३३. (३३) ८९. (३४) १०२.

अभ्यास १४

(१) २. (२) ३. (३) १२. (४) २४ (५) ८. (६) ८. (७) १. (८) १८ (९) १०. (१०) ५. (११) ३१. (१२) ९. (१३) १५. (१४) १९. (१५) ४. (१६) १६. (१७) १, (१८) ९. (१९) १. (२०) २.

अभ्यास १५

क (१) २१०. (२) ४६५. (३) १०३४. (४) २८५०. (५) ५०५०. (६) १२५४. (७) ३३१५. (८) १५१५० (९) ६०५ (१० १४१०. (११) ४८१. (१२) २४१६. (१३) २८७०. (१४) २९७.

ख (१) १००. (२) २२५. (३) ४००. (४) ६२५. (५) ९००. (६) १२२५. (७) १६९. (८) ३२४. (९) ५२९. (१०) ७८४. (११) १०८९. (१२) १४४४. (१३) २००. (१४) ४००. (१५) ४८०. (१६) १३९५. (१७) ९४५. (१८) १९०४. (१९) १८८१. (२०) १४१.

ग (१) ११०. (२) २४०. (३) ४२०. (४) ६५०. (५) ९३०. (६) १२६०. (७) १५६. (८) ३०६. (९) ५०६. (१०) ७५६. (११) १०५६. (१२) १४०६. (१३) २५०. (१४) ३५०. (१५) ६८४. (१६) ८७४. (१७) ३७४. (१८) ४८४. (१९) ४९४. (२०) ६२४.

अभ्यास १६

(१) १७४७२, ३४९४४, ३६४०, ७२८००, ७२०७२ (२) ३३७०५०, ६७४१००, ८०२५००, ८०२५०००. (३) ६७२८४०, १३४५६८०, १८६९०००, ९३४५०००. (४) १३२६२४, २६५२४८, २७६३००, २७६३०००. (५) २४४१६०, ४८८३२०, ५२३२००, ८७२०००. (६) ९४९७६, १८९९५२, २२२६००, २२२६०००. (७) १२३३२८२. (८) १४३४७२. (९) ४४६०४८. (१०) ३५३२००८ (११) २५९९४००. (१२) ६०१४२५. (१३) ११३३६००८, २८८-९०५८०. (१४) ३१११६१०७, ४७०९८७६८ (१५) १६३३९२२१, १०८४१९११. (१६) १३२०७८३२ ४४२१४८३६. (१७) ९३०-१४२५, ४५१७८३५. (१८) ५०२१९६८०, २८७५४७५२. (१९) ३७६०, १६४५, ४०६०, २७२५. (२०) २१००, १८२५, २३००, ३४२५. (२१) १२२५०, १५६२५, २५८७५, ६९३७५. (२२) ११०-८८, २८२७१८, २०३९७९६. (२३) ४१९१५८, ४१८२६४०, ८२६-७५१९. (२४ ३६९५०, ५५६५, ३१२२०. (२५) ५३१७५, ४५६०, ५९१७५. (२६ ९३३७५, ४०७४०७५, ४०७४००. (२७) ८१८१७५, १८५१७५, ८१४८१५ (२८) १९०९०७५, १५९०८९०, ४४९०७५. (२९) ५४३२०७५ ३१२२३९५, ४३२०५८०. (३०) १८५१०७५, ३५३०८६५, १५५७५०.

अभ्यास १७

(१) १७२८० शे १. (२) २६३१०. (३) २०८८९ शे २. (४) २५५८ शे २ (५) ३८४२ शे ५. (६) १४०५७ शे १. (७) ४३२० शे ७. (८) २२०७ शे ७. (९) ३४५६ शे ७. (१०) ५२७३१ शे ५.

(११) ६७२५३ शे ४. (१२) १०४३७ शे ८. (१३) ३२१६८ शे १०. (१४) ४६५३८ शे १०. (१५) ५८८६१ शे ६. (१६) २२८८५० शे ७. (१७) ४५५६६१ शे ७. (१८) ६४६७७२ शे १०.

अभ्यास १८

(१) ३६, २३, ४२. (२) ६८, २३, २३० शे २४. (३) ५४० शे ४०, ३७२ शे २०, ७५५ शे ८४. (४) ६७७ शे ११७, २६३५ शे १६८, १२८८२ शे ८ (५) १३०४७३, १६००६८. (६) ३६०८४, ७४००४८. (७) ७६१६८३२, ४१८६७५. (८) ७४६६८२०, ६२१० शे ४८. (९) १३२३५१२० शे ३१, ५५३४४४६ शे १५. (१०) ३२५६६८०४२ शे २५, १७२६५६४३६ शे ७. (११) ३८६ शे ४, ३८ शे ६४; ३४५ शे ६, ३४ शे ५६. (१२) ८६३ शे ४५, ८६ शे ३४५; ८२७ शे ४६, ८२ शे ७४६. (१३) ५६७ शे ८६, ५६ शे ७८६; १२३ शे ४५, १२ शे ३४५. (१४) १२३४५६ शे ७, १२३४५ शे ६७, १२३४ शे ५६७ (१५) १२६ शे २२, ७७ शे ४२; २६३ शे २, १५७ शे ४२. (१६) १२३ शे ६७, ८२ शे ६७; ६१ शे ७६८, ६१ शे ३६८ (१७) ४६ शे ८६४, ३८ शे १३६८. (१८) ७८३ शे १०७४३, १२२ शे ८६३. (१९) ६७३३ शे १७६, २७१६ शे १८७. (२०) ४७३ शे २६१, ३१ शे ४६७. (२१) ७५ शे ३, ६३७ शे ४, २५५ शे १. (२२) ३१३ शे २०, ३३१० शे १६, ५५१५ शे १७. (२३) ६७० शे १४, ११०३ शे १६, ३० शे ४२. (२४) २४ शे १४, २२ शे १६, २० शे २१. (२५) १६ शे ३४, २१ शे ७६, १०८ शे ६६. (२६) २३१५ शे १८, १८०४ शे २३, २२४४ शे २४. (२७) ३५२७ शे ११, १८६६ शे २४, २७०४ शे १३. (२८) १४५४ शे २, २०७६ शे ३६,

२८४२ शे १ (२९) ९९४ शे ९, ५८४४ शे ६, ९६७५ शे ४२. (३०) १५०५ शे २०, ८५४४ शे ६१, ६८०३ शे १६ (३१) १६६ शे ७, ६९८ शे ४, ७४०७ शे ३०. (३२) ११६१९४६२ शे ५७, १४५२४३२ शे ६९.

विविध अभ्याय १९

(१) ८७०२३६. (२) ४९९६६ (३) ८७६५४. (४) २२०८६७ (५) ७५६७४३. (६) १२२४५७. (७) ५४७८३. (८) १११०२८९६६. (९) ५२९७९२. (१०) ५४१७९० (११) ४७१०३०. (१२) ९९८६५. (१३) ७१३१३ (१४) १११०९. (१५) ८६१३४५. (१६) ९९००२. (१७) ८६२६७ (१८) १. (१९) २०५४२. (२०) ८७६५५, (२१) ८२११. (२२) ४५९. (२३) ५२९७६. (२४) ७४९६१, (२५) ९४४४४. (२६) २२३४५६७. (२७) १. (२८) १००. (२९) ९९९९८००००१. (३०) ३२५२. (३१) ३७८३. (३२) ५४३२, (३३) ३४२३४. (३४) ४३०९९. (३५) ५९५०, ५१००. (३६) ८९८०. (३७) १००१९. (३८) ६७८९, ४३२१ (३९) ४३२१, ४३२०. (४०) ५४. (४१) ६९. (४२) ९७२. (४३) ७०८. (४४) ५४. (४५) ९०४. (४६) ९०४. (४७) ७२८. (४८) ५५५. (४९) ३१७. (५०) २६५३४ (५१) ७९२०८०. (५२) ११११११११. (५३) २२. (५४) ३४५६. (५५) ४९. (५६) भागफल ७५६ शे ६७. (५७) भाजक ७६ व शे २६८७. (५८) भाज्य. (५९) ७. (६०) १२. (६१) १३. (६२) ३५ तकादां. (६३) ३३७९४. (६४) ४५९८०१. (६५) ४००२३. शे २१. (६६) ५३२. (६७) १७६. (६८) ३४. (६९) १५०, ८३. (७०) ७. (७१) १५४५. (७२) १५९९४३. (७३) ५१४.

५९०. (७४) ९९ व १०६. (७५) २३ हूँ. (७६) १७६९१३ (७७) १८९४६१.

अभ्यास २०

क (१) २. (२) २, ४ (३) २, ४ (४) २. (५) २. (६) २. (७) २. (८) २. (९) २, ४ (१०) २, ४, ८ (११) २, ४, ८ (१२) २, ४, ८ (१३) २, ४ (१४) २ (१५) २, ४, ८ (१६) २, ४, ८ (१७) २. (१८) २ (१९) २, ४ (२०) २. (२१) २, ४ (२२) २, ४, ८ (२३) २

ख (१) ३. (२) ३. (३) ३. (४) ३, ९ (५) ३. (६) ३, ९ (७) ३, ९ (८) ३, ९ (९) ३, ९ (१०) ३, ९ (११) ३, ९ (१२) ३, ९ (१३) ३. (१४) ३. ९ (१५) ३, ९ (१६) ३, ९ (१७) ३, ९ (१८) मजू. (१९) ३, ९ (२०) ३, ९

ग (१) ५. (२) ५, १० (३) ५, १० (४) ५, १० (५) ५. (६) ५. (७) ५. (८) ५, १० (९) ५, १० (१०) ५. (११) मजू. (१२) ५. (१३) ५. (१४) ५, १० (१५) मजू. (१६) ५, १० (१७) ५. (१८) मजू. (१९) मजू. (२०) ५, १०

घ (१) मजू. (२) ७. (३) मजू. (४) १३. (५) मजू. (६) मजू. (७) ७. (८) ७. (९) १३. (१०) ७. (११) ७, ११, १३ (१२) ११. (१३) ७. (१४) ११. (१५) १३. (१६) ७, ११, १३ (१७) ११. (१८) ७. (१९) मजू. (२०) ७, ११, १३.

छ (१) ६. (२) ६, १२, ३० (३) ६, १२, ३० (४) ६, ३० (५) ६. (६) मजू. (७) ६, १२ (८ ६, १२ (९) ६, १२, ३० (१०) मजू.

च (१) २, ३ २) ३, ५, ९ (३) २, ३, ४, ९ (४) २, ३, ४ ५, १० (५ २, ३, ४, ११ (६) २, ११ (७) २, ३, ५, १० (८) २, ४ (९ मजू (१०) ५. (११) २, ३, ४, ८, ११ (१२) २, ३, ४ ८, ९, ११ १३) ३, ५. (१४) ५ (१५) २, ४, ५, ८, १० (१६) २, ४, ५, ८, १० (१७) ३, ९ (१८) ३, ११, (१९) २, ३ (२०) २, ३, ५, ९, १०.

अभ्यास २१

(१) $२^{३}$ (२) $२^{२}×३$ (३) $२×३^{२}$ (४) $२^{३}×३$ (५) $३^{३}$ (६) $२^{५}$ (७) $२^{४}×३$ (८) $२×५^{२}$ (९) $३^{२}×७$ (१०) $२^{६}$ (११) $२^{४}×५$ (१२ $२^{३}×११$ (१३) $३^{२}×११$ (१४) $२^{२}×५^{२}$ (१५) $२^{२}×३^{३}$ (१६) $२^{४}×११$ (१७) $३^{२}×१३$ (१८) $२^{५}×३^{२}$ (१९) $३^{२}×५×११$ (२०) $५^{४}$ (२१) $३^{३}×३७$ (२२) $२×३×५^{२}×७$ (२३) $२^{४}×३^{४}$ (२४) $२^{५}×५×११$ (२५) $२^{४}×५^{३}$ (२६ $२×५^{२}×७३$ (२७) $२^{७}×३^{२}×५$ (२८) $३^{३}×७×१३$ (२९) $२^{६}×३^{३}$ (३०) $२^{२}×३×५^{२}×२३×२९$ (३१) रूढ (३२ रूढ (३३) $३^{४}$ (३४ रूढ (३५ रूढ (३६) रूढ (३७ रूढ (३८) $३^{२}×२३$ (३९ रूढ (४०) रूढ (४१) $११^{२}×३१$ (४२) $३×१३^{२}$ (४३ $१७×२६९$ (४४) रूढ ४५) $२३×३१$ (४६ रूढ (४७) $१३×५०३$ (४८) $११×१६३$ (४९) रूढ (५०) $२९×४७$

अभ्यास २२

(१) ३ (२) ४ (३) ५ (४) १९ (५) २६ (६) १७ (७) ७ (८) २४ (९) १० (१०) २० (११) १८ (१२) ५ (१३) २ (१४) ७५ (१५) ४ १६ २४ (१७) ७५ (१८) ५० (१९) २ (२०) ३ (२१) ५ (२२) ४ (२३) मरू (२४) ५६ (२५) २५ (२६) २८ (२७) ६ (२८) ८ (२९) ४ (३०) १०

अभ्यास २३

(१) ४८ (२) २ (३) १२ (४) ४ (५) ७१ (६) १२४ (७) १०१ (८) १४८ (९) ३१७ (१०) ७ (११) १३३ (१२) ७५ (१३) १९ (१४) १५ (१५) ५३ (१६ २८ (१७) ३९ (१८) ११३ (१९ १७३ (२०) १४७ (२१) २२१ (२२) ३ (२३ ५७ (२४) २८१ (२५) २१३ (२६) २२१ (२७) १५ (२८ १५३६ (२९) २५७ (३०) ६ (३१) ३७ (३२) ३७ (३३) २३ (३४) १७ (३५) ३ (३६) ५ (३७) ३ (३८) ६३ (३९) १७ (४०) ५७ (४१) २ (४२) २

अभ्यास २४

[१] मखु [२] खः [३] मखु [४ खः [५ मखु [६] मखु [७] खः [८] खः [९] मखु [१०] खः [११] खः [१२] मखु

अभ्यास २५

[१] ९६ [२ ३७२४ [३] ८९७ [४] ३७५ [५] २५२ [६] १६२२२४ [७] १९६७ [८] ७२० [९] ३५२० [१०]

७४८८८ [११] २५६६८८ [१२] ६७२ [१३] २३३७४ [१४] ८७०८७ [१५] ७५६६५५ [१६] ४६०७७ [१७] ८४० [१८] १६८० [१९] ४२९५० [२०] ८७३६ [२१] १८३७५० [२२] ९६६७२ [२३] १५९१३७ [२४] १८,६४५ [२५] २६७२७०१

अभ्यास २६

(१) ४८ (२) ४८ (३) ७५ (४) ५०४ (५) ९० (६) ३६ (७) १२६० (८) ८४० (९) १९१५ (१०) ५१९४८ (११) ११८८८१ (१२) ५७३३ (१३) ६० (१४) ३३६० (१५) ५०४ (१६) १६८० (१७) २८०५० (१८) २६४० (१९) १४४० (२०) १२० (२१) ३६ (२२) २४० (२३) ३०० (२४) ३६० (२५) ४२० (२६) ४८० (२७) २५२० (२८) १६८० (२९) २८०५० (३०) ३६० (३१) १८९० (३२) ७५६० (३३) ७२०० (३४) १४४ (३५) ८४१५ (३६) ७९२० (३७) ७९२ (३८) ३५७० (३९) २२८१५० (४०) ९८२८० (४१) ४९१४० (४२) ५४८१ (४३) २३७५१० (४४) २५२० (४५) १६८० (४६) १०८००

विविध अभ्यास २७

(१) १६० (२) ३२ (३) मरू (४) १ रू. ४ आ. (५) ४८ (६) २९ (७) ६० (८) ११३ (९) २.१० (१०) २३७६ (११) ५४ (१२) ३९० (१३) ८८ (१४) ५६ (१५) १६८ (१६) १८९ (१७) ३८९ (१८) २४१ (१९) ६०७ (२०) २३२७९२५६० (२१) ५८ (२२) ११०० (२३) १२०० (२४) ५, ७ (२५) १, ७ (२६) ३ (२७) [illegible] (२८) १, १३ (२९) ४, ६, ९, १२ (३०) ८, १२

१६, २४ (३१, ४, ८, १६, ३२ (३२) १०, १२, २०, ३० (३३ २, १, ४ (३४) ०, ६, ० (३५) ७ (३६) ६६६० (३७) १११० (३८ १०६८६ (३९) १३५ (४०) १७०७३ (४१) १००० निर्से ६६९६ वक (४२ ५०० (४३) १८०० (४४) ५१०० (४५) २७ (४६) ८६० सुका (४७) ३६६, ३३८ (४८) १५, १२ (४९) १४०, ३० (५०) १४८, ३२ (५१) ३८२५ (५२) ६१ (५३) ३ (५४) ६५ (५५) ४० (५६) ६६ (५७) स्वीह्न (५८) १६ न्हु [५९] ४ ह्म [६०] १८. [६१] ३० [६२] २१

श्री वागीश्वर छापाखाना, ने ाल

श्री परिषद पिदाँ व:गु सफू—

१ योग-सुधा	स्व० योगवीरसिं	।७५
२ नेपाल भाषा गय् च्वयेगु ?	श्री चित्तधर 'हृदय'	।१०
३ महत्वया न्ह्यसःया	श्री पूर्ण 'पथिक'	।३०
४ निबन्ध परिचय	श्री काशीलाल दली	।५०
५ साहित्यया सुलर्चे	मुंद्धा श्री रत्नध्वज जोशी	।५०
६ पुलागु म्ये	मुंद्धा श्री ठाकुरलाल	।४५
७ गद्यपुच:	मुंद्धा श्री रत्नध्वज जोशी	१।१५
८ विश्वन्तरया मचात दान ...	श्री धर्मरत्न 'यमि'	।२५
९ उल्लास	श्री केदारमान 'व्यथित'	।५०
१० अर्हतनन्द	श्री धर्मरत्न 'यमि'	१।२५
११ याक:म्ह्यमचा	श्री चित्तधर 'हृदय'	।३५
१२ थुलिंचा	श्री बैकुण्ठप्रसाद	१।
१३ झीगु साहित्य	श्री चित्तधर 'हृदय'	१।५०
१४ नेपाल भाषाया प्रारम्भिक अङ्क गणित	श्री चन्द्रमान श्रेष्ठ	१।

नेपाल भाषा परिषद्
३६१ न्ह्यतलंक्वे,
कान्तिपुर १३, नेपाल।